

STATS VETENSKAPLIG TIDSKRIFT

Jan-Magnus Jansson—Lars Rudebeck

Vetenskapen om politik

Erik Rasmussen—Stefan Björklund

Värderingar — normativism i samhällsvetenskapen

Stein Rokkan—Jörgen Westerstähl

Forskningsstrategi

Jens A. Christophersen

Noen bemerkninger om politisk idéhistorie

Erik Damgaard

”Politisk output analyse”

1 1972

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

REDAKTIONSSEKRETERARE OCH ANSVARIG UTGIVARE

Docent Torbjörn Vallinder, Lund

Redaktionsutskott: Redaktionssekreteraren samt
professorerna Nils Stjernquist och Håkan Strömberg, Lund

Biträdande redaktionssekreterare

Fil. lic. Lennart Lundquist, Lund

Tidskriften utkommer med fyra häften om året
och tryckes med bidrag från Statens Råd för Samhällsforskning

Prenumeration sker hos Statsvetenskaplig Tidskrifts Expedition, Lund
(postgiro nr 27 95 65)

Prenumerationspriset för 1972 är 46 kr exkl. moms. Pris för detta häfte
20 kr exkl. moms.

Universitetsstuderande erhåller abonnemang till nedsatt pris
genom hänvändelse till vederbörande lärare

Expeditionens och redaktionens adress: Fack, 220 05 Lund 5, tel. (046) 11 99 76

Eftertryck av tidskriftens artiklar och övriga innehåll utan angivande av källan
förbjudes

Lund i januari 1972

FAHLBECKSKA STIFTELSEN

NORDISK STATSKUNSKAP INFÖR 1970-TALET

PLENARSESSIONER

<i>Vetenskapen om politik — integrations- och avgränsningsproblem</i>	3
Jan-Magnus Jansson s. 3 — Lars Rudebeck s. 12 — Debattinlägg s. 23	
<i>Värderingar — normativism i samhällsvetenskapen</i>	36
Erik Rasmussen s. 36 — Stefan Björklund s. 42 — Debattinlägg s. 49	
<i>Forskningsstrategi</i>	67
Stein Rokkan s. 67 — Jörgen Westerstahl s. 74 — Debattinlägg s. 78	

RAPPORTER

Noen bemerkningar om politisk idéhistorie som statsvetenskapelig disciplin. Av <i>Jens A. Christophersen</i>	92
Kommentarer av Pär-Erik Back s. 98 — Elias Berg s. 98 — Bengt Hultén s. 103	
Noter til diskussion af »Politisk output analyse«. Av <i>Erik Damgaard</i>	107
<i>Förteckning över rapporter, framlagda vid konferensen i Göteborg</i>	122
<i>Personregister</i>	123

NORDISK STATSKUNSKAP INFÖR 1970-TALET

En nordisk statsvetarkonferens hölls i Göteborg 18—21 augusti 1971. Programmet för konferensen upptog dels plenarföredrag med efterföljande debatter, dels paneldiskussioner.

Vid plenarsessionerna avhandlades tre olika ämnen:

1. Vetenskapen om politik — integrations- och avgränsningsproblem; ordförande professor Pär-Erik Back, inledare professor Jan-Magnus Jansson och docent Lars Rudebeck;
2. Värderingar — normativism i samhällsvetenskapen; ordförande professor Göran von Bonsdorff, inledare professor Erik Rasmussen och docent Stefan Björklund;
3. Forskningsstrategi; ordförande professor Ole Karup Pedersen, inledare professor Jörgen Westerståhl och professor Stein Rokkan.

Paneldiskussionerna bedrevs i sju olika grupper (ordförandens namn anges inom parentes): Undervisningen i politisk teori (docent Gunnar Sjöblom), studiet av internationell integration (professor Göran von Bonsdorff), förhandlingsteori (docent Knut Midgaard), studiet av det politiska systemets output (professor H. P. Clausen och lektor Erik Damgaard), kommunikation och massmedia (amanuensis Niels Thomsen), elitrekrytering och elitroll (professor Ulf Torgersen) och nordisk u-hjälp och dess verkningar (forskarassistent Olav Stokke).

I detta häfte av Statsvetenskaplig Tidskrift publiceras plenarföredragen och plenardebatterna i sin helhet. Föredragen återges i de flesta fallen efter inledarnas manuskript. Återgivandet av debattinläggen bygger på bandinspelningar; utskrifterna från banden har korrigerats och godkänts av var och en av talarna. I häftet publiceras också två av de rapporter, som framlades vid paneldiskussionerna; en tredje rapport har ingått i ett tidigare häfte. En förteckning över samtliga rapporter finns på s. 122 f. i föreliggande häfte.

Det material, som ingår i detta häfte av Statsvetenskaplig Tidskrift, ger enligt redaktionens uppfattning en ganska allsidig bild av den nordiska

2 *Nordisk statskunskap inför 1970-talet*

statskunskapens ställning inför 1970-talet. Det är redaktionens förhoppning, att detta material i alla de nordiska länderna skall stimulera till fortsatt debatt kring gemensamma statsvetenskapliga problem. Den debatten kan och bör föras i flera olika sammanhang, inte minst i tidskrifterna. Statsvetenskaplig Tidskrift tar gärna emot inlägg med anknytning till de frågor, som behandlas i föreliggande häfte.

Utgivandet av detta häfte har möjliggjorts genom ett extra anslag från Statens råd för samhällsforskning.

VETENSKAPEN OM POLITIK — INTEGRATIONS- OCH AVGRÄNSNINGS- PROBLEM

JAN-MAGNUS JANSSON, HELSINGFORS

I

Jag har fått i uppdrag att referera ämnet »Vetenskapen om politik — integrations- och avgränsningsproblem». Jag kommer att ta mig friheten att omformulera uppgiften så, att den i själva verket går ut på att undersöka integrationsproblem på två olika nivåer. Dels gäller frågan ett *internt* integrationsproblem inom vetenskapen om politiken (politologin, statsvetenskapen). Hur väl integrerad är denna vetenskap, i hur hög grad fyller den de krav på enhet och systematik som man måste ställa på en självständig disciplin? I jämförelse härmed framstår för mig avgränsningsproblemet som sekundärt. Intresset för avgränsningsfrågor är ju ofta ett uttryck för den akademiska avundsjukan, för rädslan för att någon annan skall göra intrång på det område man betraktar som sitt. I själva verket tror jag frågan om de ungefärliga gränserna för en vetenskap rätt smärtfritt löser sig om man förmår precisera dess objekt och metod; att också företrädare för andra fack intresserar sig för samma frågor är inte bara någonting ofrånkomligt, utan får anses som en positiv, stimulerande och varför inte smickrande företeelse.

Vid sidan av detta interna integrationsproblem uppträder emellertid också vad vi kunde kalla ett *externt* integrationsproblem, dvs. frågan hur politologin skall integreras i samhällsforskningen som helhet. Man kunde här dra en parallell till ett problem, som vi väl känner till från vår egen vetenskap, nämligen integrationen av politiska enheter till en helhet av högre ordning. Vi vet ju att den interna integrationsnivån hos dessa enheter spelar en viktig roll för integrationsprocessernas förlopp. Förhållandena är andra, om de enheter som skall integreras är stabila och väl organiserade (såsom Västeuropas stater) än om de är förhållandevis lösa och svagt integrerade (såsom Afrikas stater i början av 60-talet). På samma sätt blir frågeställningen en annan, om det gäller att foga in en etablerad disciplin — säg nationalekonomin — i ett större socialvetenskapligt helt än då det gäller att integrera ett nytt fack som ännu inte har fått fasta konturer — t.ex. freds- och konfliktforskning.

II

Efter dessa högst allmänna reflexioner om integration och integrationsnivåer skall jag föra fram några teser till stöd för det fortsatta resonemanget. Också om deras innehåll för det mesta kan te sig som självklarheter, tror jag att det är till nytta för diskussionen att de görs explicita.

1. Ett nära samarbete mellan socialvetenskaperna är en nödvändighet. De enskilda vetenskapernas objekt — såsom politik, ekonomi, klasstruktur, familj, religion, industriella relationer — är resultatet av en artificiell isolering av vissa drag inom samhällslivet som helhet. Samhörigheten visas bl.a. av att politiskt beteende eller politiska fenomen överhuvud sällan kan förklaras enbart med hjälp av politiska variabler. Likaså påverkar den politiska aktiviteten alla andra samhällsfält, och t.om. vid studiet av en sådan sak som förändringarna i den fysiska miljön måste de politiska faktorerna beaktas.

Växelverkan mellan de fenomen som skall studeras kräver alltså en samverkan mellan de vetenskaper som gör anspråk på att studera dem. Ett annat skäl till integrering kunde vara, att det inte är ändamålsenligt att ställa upp särskilda teorier om t.ex. politiska fenomen, om det är möjligt att utforma mera omfattande teorier som täcker många olika slag av sociala fenomen. Detta är dock inte en lika självklar synpunkt som den förra, och jag skall senare återkomma till frågan.

2. Ur akademisk synpunkt är statsvetenskapen en etablerad disciplin bl.a. i de nordiska länderna. Vi står inte såsom vissa andra länder inför valet om vi skall upprätta en självständig statsvetenskap eller ej. Den enda riktiga strategin är därför att utgå från faktum och få vår vetenskap att fungera så, att den fyller en väsentlig och nyttig funktion inom socialvetenskapen som helhet.

3. Själva det faktum att ett läroämne existerar gör det naturligtvis inte ännu till en självständig disciplin i en mera kvalificerad intellektuell mening. För att fylla det kravet måste ett ämne ha a) ett klart identifierbart objekt, b) ett något så när allmänt accepterat begreppssystem och c) en något så när enhetlig vetenskaplig metod. Det är väl knappast rimligt att i länder med en avancerad politologi bestrida, att vår vetenskap i dag fyller de kriterierna, men vi kan diskutera i vilka avseenden ännu vissa brister finns.

4. En enskild vetenskap kan troligen bäst bidra till forskningens integration på en allmännare nivå genom ett slags »dubbel lojalitet»: en lojalitet dels mot kraven på den egna disciplinens inre utveckling, dels också mot utvecklingen på andra områden. En mycket heterogen och desintegrerad vetenskapsgren är aldrig en fullgod partner i det vetenskapliga umgänget. Jag vågar påstå att detta — trots många lysande enskilda prestationer —

gällde statsvetenskapen för några decennier sedan, då den var ett konglomerat av juridiska, historiska och filosofiska synpunkter, som ofta var svåra att förena till ett helt. Å andra sidan finns det naturligtvis en risk för att en högt utvecklad vetenskap, som renodlar sin egen axiomatik och sina egna metoder, sluter sig för impulser utifrån. Idealet är därför att kombinera en förstärkning av begreppsapparat, teori och forskningsmetod med tanke på vederbörande vetenskaps egna behov med en öppen blick för vad som försiggår inom granddisciplinerna.

III

Jag sade tidigare, att kriteriet på att ett akademiskt ämne också är en intellektuell mening självständig disciplin är att den har ett klart identifierbart objekt, en något så när allmänt accepterad begreppsapparat och en något så när enhetlig metod. Vad först politologins *objekt* beträffar, torde man kunna säga, att det i själva verket råder en anmärkningsvärd enighet bland flertalet politologer om vilket detta är. Vi säger att det är politiken, det politiska livet eller — med en mera anspråksfull term — det politiska systemet, och vet mycket väl vad vi menar med det. Svårigheter uppträder först när vi skall försöka på ett uttömmande och motsägelsefritt sätt beskriva detta komplexa fenomen — men liknande svårigheter uppträder också i andra vetenskaper när det gäller definitionen av centrala termer. Det råder emellertid ingen tvekan om, att de mest representativa försöken i vår tid att definiera politiken alla åsyftar samma fenomen: de tar blott sikte på olika aspekter av det. Det gäller framför allt försöken att beskriva politiken med hjälp av maktbegreppet, med hjälp av vissa typer av beslut (t.ex. Eastons »authoritative allocation of values») och med hjälp av begreppsparet konflikt—consensus. De är alla värda att ta på allvar och de tar alla fasta på väsentliga drag i vad vi kallar politik. Måhända kan man säga, att en beskrivning av politiken med hjälp av maktbegreppet mera är orienterad mot ett studium av vad jag ville kalla politiska strukturer (med en politisk struktur förstår jag just ett relativt fast mönster för maktutövning i ett samhälle), medan beskrivningar som utgår från vissa typer av beslut eller från konflikter snarare tar fasta på själva den politiska processen, på det politiska handlandet som sådant. Den neutralaste och allmännaste definitionen, och samtidigt den som bäst anknyter till den klassiska föreställningen om politiken som liktydig med »government», är den som beskriver politiken med hjälp av vissa slag av beslutsprocesser. Jag har i min bok »Politikens teori» försökt ge följande beskrivning av vad man menar med »politik»:

»I vidaste mening kan man med politik förstå *styrandet av organiserade mänskliga*

grupper överhuvud. Att styra en organiserad grupp innebär att besluta, för vilka mål gruppens kollektiva resurser skall begagnas, och att omsätta dessa beslut i praktiken. Detta i sin tur förutsätter en mängd andra åtgärder. För att en grupp överhuvud skall kunna anses organiserad, behövs det regler, som anger hur beslut skall fattas, hur de styrande skall utses och vilket deras förhållande är till gruppmedlemmarna i gemen. Att upprätta dessa regler är en grundläggande politisk åtgärd. Till den politiska verksamheten hör vidare att besätta olika poster i enlighet med de nyssnämnda reglerna, att beivra brott mot gruppens regler, att slita tvister mellan dess medlemmar, att sköta förhållandet till andra grupper, att finansiera verksamheten och att hålla medlemmar och utomstående informerade om den. Slutligen kan man till politiken räkna all den verksamhet från gruppmedlemmarnas sida som går ut på att erövra inflytelserika poster och att påverka de personer som fattar beslut på gruppens vägnar.»¹

Denna beskrivning motsvarar, tror jag, i allt väsentligt common sense-uppfattningen om vad politik är — utom möjligen i ett avseende. Såsom definitionen är formulerad inbegriper den i den politiska sfären en mängd organiserade gemenskaper, som inte i dagligt tal anses som »politiska» — såsom religiösa samfund, idrottsklubbar, aktiebolag osv. I praktiken brukar vi ju avgränsa det »politiska» till att betyda en verksamhet, som är centrerad kring staten och som vidare omfattar olika typer av kommunala samfund och mellanstatliga samarbetsformer, och slutligen alla sådana grupper som strävar efter inflytande inom dessa typer av offentliga organisationer, dvs. partier, påtryckningsgrupper och jämförbara. En sådan avgränsning till den »offentliga» sektorn framstår emellertid som teoretiskt godtycklig och ägnad att i onödan begränsa politologins horisont. Det starka aktuella intresset för beslutsförmåerna i sådana organisationer som affärsföretag, undervisningsanstalter, sjukvårdsanstalter osv. pekar också på att de »politiska» problemen finns överallt där människor styr människor, ingalunda enbart i stat och kommun. Inom administrations- och organisationsteorin, som enligt min mening bör betraktas som en integrerande och väsentlig del av vetenskapen om politiken, är gränsen mellan »public government» och »private government» också närapå utsuddad. Detta visar enligt min mening på den väg statsvetenskapen bör slå in på. Ett arbete som, för att nämna bara ett exempel, Etzionis »A Comparative Analysis of Complex Organizations» uppfattar jag som ytterst centralt som vår vetenskap, även om det går utanför den normala statsvetenskapens ram. Min slutsats är därför, att politologerna borde arbeta på att alltmera rycka in i sin forskning också beslutsprocesserna i andra typer av organisationer än de som traditionellt ansetts som »politiska».

Också när det gäller en annan gränsdragningsfråga skulle jag vara benä-

¹ Jansson, *Politikens teori*, s. 35.

gen att gå in för en vidsträckt tolkning av politologins mandat. Det gäller den klassiska frågan om gränsen mellan politik och förvaltning. Till politiken brukar man ju räkna endast sådana beslut, som drar upp allmänna riktlinjer för en organisations verksamhet eller som i något viktigt avseende anger organisationens »kurs». De mera detaljerade och rutinmässiga beslut, genom vilka de allmänna direktiven omsätts i praxis, hänförs däremot till »förvaltningen». I en församling av moderna politologer behöver man knappast argumentera för synpunkten, att denna tudelning inte är hållbar. Carl J. Friedrich har kallat byråkratin »the core of modern government»,² och om vi accepterar det synsätt som ligger bakom hans uttryck, kan vi knappast tänka oss att politologin, vetenskapen om styrandet av människor, skulle lämna studiet av förvaltningsapparaten utanför sin sfär. Men samtidigt är det klart, att politologins intresse för sådana verkställighetsbeslut, som har en rent rutinmässig karaktär, är mindre än för beslut som har en mera omspannande och principiell karaktär. De politiska besluten t.ex. inom en statlig organisation konkretiseras ju i sista hand genom en rad rent tekniska verkställighetsakter. Ett budgetbeslut om byggandet av en motorväg verkställs i sista hand av de ingenjörer och vägarbetare som bygger vägen, och folkpensionslagstiftningen av de tjänstemän som betalar ut pensionerna åt de pensionsberättigade. Normalt intresserar sig inte politologin för detta slutskede i beslutets konkretisering. Detta kan te sig som en högst triviält konstaterande, men principiellt är det viktigt att slå fast, att politologins intresse för besluten inom en organisation gradvis avtar ju mer vi närmar oss den punkt, då enbart en teknisk verkställighet av beslutet återstår.

Till frågan om politologins objekt hör också problemet om *indelningen* av detta objekt, politiken, i olika branscher. Denna fråga skall jag här bara tangera. Det är självklart, att de konventionella indelningarna av vårt ämne i studiet av statsapparaten, lokalförvaltningen, partier, politiska idéer, internationell politik osv. inte har annat än möjligen en pedagogisk betydelse. För att systematisera stoffet vore det enligt min mening ändamålsenligt att utgå från *det politiska systemets* begrepp, varvid man med ett politiskt system kan förstå varje slag av interaktion mellan människor som sker inom den politiska sfären. Användningen av systembegreppet har också fördelen att slå en bro till övriga samhällsvetenskaper och också till naturvetenskaperna, där detta begrepp är gångbart. Politologins olika studieobjekt kan då ses som aspekter hos systemet. Man kan t.ex. särskilja följande fyra aspekter:

— systemets *struktur*, dvs. den maktfördelning som vid en given tidpunkt härskar inom systemet, och de fasta mönster för interaktion, som råder mellan individer och grupper inom systemet;

² Friedrich, *Constitutional Government and Democracy*, revised ed. 1950, s. 37.

— systemets *funktioner*, dvs. sådana relativt konstanta former av politisk verksamhet, som inom det politiska systemet tjänar ett bestämt, klart fixerbart ändamål;

— *processerna* inom systemet, dvs. de händelseräcker, som utmynnar i politiska beslut, och

— *förändringar* av systemet; dvs. sådana makroprocesser, som på fredlig eller våldsam, evolutionär eller revolutionär väg ändrar systemets struktur.

IV

Om politologin således rätt väl fyller det första kriteriet på en självständig vetenskap, existensen av ett klart identifierbart objekt, är den i stället mycket svagare utrustad när det gäller det andra kriteriet, en något så när allmänt accepterad *begreppsbildning*.

Det är en commonplace att en vetenskaps terminologi och den bakomliggande begreppsbildningen betyder mycket mer än bara en serie konventionella beteckningar på olika fenomen. För att ett forskningsområde skall fungera effektivt måste dess utövare tala ett gemensamt vetenskapligt språk. Dessutom vet vi att begreppsbildningen är symptomatisk för forskningens inriktning: en ny »approach» för vanligen med sig en justering av begreppsapparaten.

Politologins terminologi — börjande, karakteristiskt nog, med vetenskapens eget namn — är ytterst heterogen och varierar mellan olika länder, högskolor och forskningsriktningar. På samma sätt som inom sociologin — med vilken vi också har flera oseder gemensamma — är det ofta en forskares främsta ärotitel, att han har lanserat ett nytt begrepp, med vilket hans namn är förknippat. Man erinrar sig t.ex. Lasswells och Kaplans »Power and Society» från början av 50-talet, en encyklopedi med hundratals begreppsbestämningar avsedda att täcka den politiska forskningens behov — en fascinerande bok men praktiskt sett till stor del ett slag i luften, eftersom flertalet av nyskapelserna aldrig har accepterats av andra forskare.

Politologins begreppsapparat avspeglar denna vetenskaps ryckiga historia. Det finns ett äldre, stabilt men också stelnat lager av begrepp, som närmast har att göra med statens formella organisation. Det har fördelen att härstamma från en mycket homogen lärobyggnad: från den konstitutionella statens teori, sådan den utformades under 1700- och 1800-talen. Ingen statsvetare kan missta sig på vad som menas med termer som federalism, parlamentarism, vetorätt, fakultativt referendum etc. Svagheten med denna ärevördiga begreppsstomme, som onekligen ger en del sektorer inom vår vetenskap en viss fasthet, är att den inte längre nämnvärt utvecklas och inte heller effektivt har kopplats till den nyare begreppsbildningen. Det är

karaktäristiskt, att när Gabriel Almond skrev sin bekanta inledning till »The Politics of the Developing Areas» (1960) och utgående från sitt funktionella betraktelsesätt på ett avgörande sätt utvecklade synen bl.a. på partiernas och intressegruppernas roll, hade han egentligen ingenting nytt att komma med beträffande de egentliga statsfunktionerna. Vad han gjorde var föga mer än att förse Montesquieus tre statsmakter med nya beteckningar.

Den behaviorala och, om jag så får säga, post-behaviorala begreppsbyggnaden inom statsvetenskapen är ännu i ett flytande tillstånd. Det finns exempel på begrepp, som har rotfast sig i det vetenskapliga språket, t.ex. Max Webers term »karismatisk». Men kommer, för att ta ett par exempel, Duvergers typologi för de politiska partierna eller Etzionis indelning av organisationerna i tre grundtyper, koerciva, utilitära och normativa, att bli bestående? Kommer vi överhuvud under överskådlig framtid att få ett »heltäckande» politologiskt begreppssystem, som gör det möjligt att konversera med varandra på ett exakt sätt?

Det bör som motvikt framhåvas, att den terminologiska brokigheten inte enbart är en negativ företeelse. Utom att den är ett tecken på att vår vetenskap befinner sig i ett vitalt skede är den också en följd av de sociala fenomenens komplexitet. Olika forskares begreppsbyggnad drar fram olika sidor hos samma fenomen. Vidare producerar själva den historiska utvecklingen ständigt nya företeelser, som bryter sönder den existerande begreppsbyggnaden. Det är t.ex. uppenbart, att våra tidigare indelningar av statskicken inte kan göra rättvisa åt de nya politiska strukturerna i u-länderna. Trots allt detta skulle det ändå vara viktigt att universiteten skulle sträva till ett slags kodifiering av den existerande begreppsapparaten och att nya forskare skulle ålägga sig en viss restriktion när det gäller terminologiska nydaningar.

V

Det väcker kanske mera opposition, om jag gör gällande att statsvetenskapen av i dag präglas av en rätt stor enhetlighet i *metodiska* frågor. I många sammanhang har nämligen just den metodiska brokigheten nämnts som en typisk svaghet hos vår vetenskap. Detta betraktelsesätt förefaller mig dock knappast längre aktuellt. Efterdyningar av striderna mellan behavioralister och antibehavioralister (som f.ö. aldrig varit särskilt bittra i Norden) förekommer väl ännu, men de saknar större relevans för forskningens utveckling. De krav på att forskarna skall studera det faktiska politiska beteendet och använda exakta, där det är möjligt statistiska metoder som behavioralisterna framförde är i stort sett accepterade, och de kan i själva verket ses som konsekvenser av den syn på politologin, som redan klassiska författare som Ostrogorski och Bryce framförde. Å andra sidan befinner vi oss tydligt i

vad vi kan kalla ett »post-behavioralt» skede, där många av den äldre, »naiva» behavioralismens postulat ifrågasätts. Den nya tonvikten på institutionerna, betoningen av kontextens, det sociala systemets betydelse för studiet av det politiska handlandet, införandet av deduktiva metoder som för tanken till nationalekonomin och intresset för ideologiska och normativa frågeställningar visar, hur lång väg vi i själva verket har gått sedan 40- och 50-talen. Detta betyder emellertid inte att behavioralismens tankegångar har förkastats, utan att de har byggts i en rymligare tankebyggnad.

Jag har i tidigare sammanhang försökt bestämma statsvetenskapens position med hjälp av två attribut, som jag fortfarande tycker har sin giltighet. Jag har då karakteriserat politologin som ett *realistiskt* och *systematiskt* studium av politiken.⁹ Politologin är realistisk i motsats till den normativa rättsvetenskapen, som rör sig på vad Hans Kelsen brukade kalla »börats» plan. Den är å andra sidan inställd på ett systematiskt och generaliserande betraktelsesätt, i motsats till den traditionella historieforskningen, som är deskriptiv och kronologisk och inriktad på det »unika». Det betyder självfallet inte, att varje politologisk framställning är inställd på det generella: flertalet empiriska studier behandlar enskilda fall (alldeles som i naturvetenskaperna), men de är dock »orienterade» mot det generella i det att de tillämpar och/eller uppställer generella påståenden och strävar att föra stoffet under generella kategorier.

Denna distinktion är naturligtvis giltig bara så länge juridiken och historien behåller sin traditionella orientering. Skulle utvecklingen föra till att juristernas intresse för dogmatik reduceras och att de i stället starkare skulle koncentrera sig på rätten som samhällsfenomen, och skulle historikerna i större utsträckning ägna sig åt generaliseringens problem, skulle gränsen utsuddas. T.ex. komparativa historiska studier, som bedrivs i rätt stor utsträckning, kommer metodiskt ganska nära statsläran och skulle göra det ännu mer, om man skulle begagna samhällsvetenskaplig begreppsbildning (jämför t.ex. ett sociologiskt verk som Eisenstadts »The Political Systems of Empires»).

Inom den ram som benämningarna »realistisk» och »systematisk» metod drar, finns det plats för många variationer. Statistisk analys, generalisering på basen av historiskt material, deduktivt slutande ur generella hypoteser (t.ex. Downs) faller allt under denna allmänna rubrik. Att det dessutom innanför dessa förgreningar finns plats för många slags forskningsteknik är klart. Jag skulle dock våga upprepa påståendet, att ur det metodiska trevande, som utmärkte situationen för några decennier sedan, har det utkristalliserat sig en ganska fast och målmedveten metodik inom vår vetenskap.

⁹ *Politikens teori*, s. 12 f.

VI

Jag har hittills berört statsvetenskapens interna integrationsproblem. Det återstår ännu att säga några ord om det externa integrationsproblemet, om vår vetenskaps plats i ett större samhällsvetenskapligt helt. Det kan angräpas ur många synpunkter. I början anförde jag redan den ganska självklara tesen, att den intensiva växelverkan mellan de sociala fenomenen också förutsätter motsvarande växelverkan mellan socialvetenskaperna. Man kan också peka på den ström av impulser som studiet av politiken har fått motta från grannvetenskaperna. Medan det för några år sedan främst var fråga om inflytande från sociologin, har de intressantaste uppslagen de senaste åren kommit från nationalekonomiskt skolade eller orienterade forskare. David Easton gav 1966 ut en antologi »Varieties of Political Theory», som uteslutande bestod av framstående bidrag till politikens teori skrivna av icke-politologer. Detta kan synas vara en masochistisk sysselsättning för en statsvetare, men i själva verket visar det ju bara beredvillighet att lära utifrån. Om politologin i lika stor utsträckning varit givande part kan ifrågasättas, men jag annoterar att Erik Allardt för tre år sedan konstaterade, att »det t.o.m. är möjligt att flera metodiska innovationer under den senaste tiden har kommit från statsvetenskapen än från sociologin».⁴

Principiellt intressantare är emellertid frågan, vilken typ av teoribildning studiet av politiken är mest betjänt av. Behövs det överhuvud speciella teorier om politiska fenomen, eller vore det ändamålsenligt att falla tillbaka på allmänna teorier om sociala företeelser, som också kan tillämpas på politiken?

Vi har för det första en grupp teorier, eller överhuvud generella hypoteser, som är inlånade från andra vetenskaper och tillämpas på politiskt material. En sådan är Katz' och Lazarsfelds bekanta tvåstegshypotes för opinionsbildningen. Här är knappast frågan om en generell samhällsvetenskaplig teori utan om en närmast socialpsykologisk hypotes, som händelsevis kommit att tillämpas vid studiet av politisk opinionsbildning. Sådana hypoteser saknar ingalunda helt intresse ur det politiska studiets synpunkt, men det är klart att detta intresse är relativt marginalt.

För det andra har vi verkliga omfattande samhällsvetenskapliga teoribildningar, sådana som har presterats av Marx, Max Weber, Parsons, Etzioni m.fl. Generellt kan det väl sägas, att dylika omfattande teoribildningar är fruktbara också för statsvetenskapen och att just de är ett viktigt argument för att det vetenskapliga tänkandet borde föras upp på en allmänt socialvetenskaplig nivå, befriat från de olika fackgränserna.

⁴ Allardts essä »Statsvetenskap och sociologi» finns omtryckt i hans 1970 utgivna bok *Förankringar*, ss. 196—214.

Emellertid ger ett studium av allmänna socialvetenskapliga teorier ofta vid handen, att det specifikt politiska alltför mycket kommer bort i de vidsträckta perspektiv som rullas upp — det sagda gäller naturligtvis i olika grad för olika författare. Jag kommer därför till slutsatsen att mera detaljerade hypoteser på en lägre abstraktionsnivå också behövs, och det i sin tur för till kravet på en speciell politologisk teoribildning. Jag skall ge endast ett exempel. Robert Michels uppställer halvt i förbigående i sitt kända arbete om de politiska partierna den s.k. transgressionens lag, som utsäger att partierna i strävan att maximera sitt röstetal tenderar att gå utöver sitt ursprungliga väljarunderlag och därför uttunnar sin ursprungliga ideologi. Det är fråga om en mycket konkret generalisering, som är lätt att testa och som också (bl.a. i Ralf Helenius' avhandling »The Profile of Party Ideologies») visat sig som en nyttig arbetshypotes. Jag skulle våga påståendet, att vi är i stort behov av dylika konkreta, innehållsmättade och lätt prövbara *politologiska* hypoteser.

Om politologin hittills i förhållande till de övriga samhällsvetenskaperna har visat sig både öppen för intryck och t.o.m. ibland nästan självutplånande, är det inte sagt för den skull att så alltid kommer att förbli. Det finns fascinerande drag i den nyaste utvecklingen som talar för att vi kan få en långt mer självtillräcklig, i sina egna, rent statsvetenskapliga axiom sluten politologi, en vetenskap uppbyggd *more geometrico* efter Hobbes' berömda recept. Jag syftar på de strömningar som företräds t.ex. av Downs' teori om demokratin, Rikers koalitionsteori eller Schellings bidrag till avskräckningens teori. En dylik utveckling är både intressant och lovande, och de frågeställningar som presenteras här är verkligen rent politiska, utan beröring med en vidare social kontext. Risken med dessa riktningar ligger kanske i att de, om de renodlas, kan ge politologin litet av den väl exklusiva prägel i förhållande till den allmänna socialteorin som ofta har präglat nationalekonomin.

Att advocera en medellinje är otacksamt i en diskussion; det provocerar inte fram de profilstarka inlägg som gör debatten intressant. Trots det återkommer jag till den tes om den »dubbla lojaliteten» som jag förde fram i början av mitt referat. Statsvetenskapen har skäl att utveckla sitt eget begreppssystem och sina egna teorier samtidigt som den behåller en öppen inställning gentemot utvecklingen på andra områden.

LARS RUDEBECK, UPPSALA

I den sammanfattning av mitt föredrag som delats ut i förväg till konferensdeltagarna har jag angivit mitt sammanfattande tema i följande ord:

Vetenskaplig helhetssyn på samhället (dvs. enkelt uttryckt uppfattningen att »allt hänger ihop») och institutionell specialisering på studiet av politik utesluter inte varandra.

Litet tillspetsat kanske jag kan påstå, att detta egentligen är allt jag har att säga om det ämne konferensledningen bett mig behandla — och för mig är det nästan en självklarhet. Men jag skall ändå försöka utveckla några kompletterande synpunkter.

Den arbetsfördelning som delvis uppstått mellan oss två inledare innebär, att Jan-Magnus Jansson i sitt föredrag nyss fäst stor uppmärksamhet vid statsvetenskapens interna integrationsproblem. Mina egna tankar under förberedelsearbetet på det här inlägget har däremot mest gått till de problem som rör statsvetenskapens relationer utåt. Jag har med andra ord funderat på det avgränsade statsvetenskapsobjektets och den institutionaliserade statsvetenskapens respektive relationer med den omgivande begrepps- och sinnevärlden.

Jag börjar med några ord om avgränsningsproblemet. Det förefaller nämligen logiskt att behandla detta före integrationsproblemet, även om de två problemen i själva verket givetvis inte är någonting annat än två motsatta sidor av ett och samma förhållande: två poler förbundna med varandra i ständig växelverkan och dragkamp.

Det begreppsmässiga avgränsningsproblemet

En statsvetare från USA som arbetade i Tunisien under första hälften av 1960-talet har berättat att president Bourguiba en gång ställdes inför frågan om hur »the political system of Tunisia» egentligen såg ut och fungerade. Bourguiba skulle ha svarat, efter hög förebild: »Le système, c'est moi.»¹ Därmed var alltså avgränsningsproblemet löst för Tunisiens del. Metoden påminner om den som Wilhelm Erik Svedelius tillämpade år 1862 — kanske också han påverkad av Ludvig XIV, vem vet — när han efter grundliga överväganden stannade för att ägna sin första föreläsningsserie som skytteansk professor i vältalighet och statskunskap åt ämnet »Konung Gustaf II Adolfs karaktärsutveckling, särdeles under den tidigare delen af hans lefnad».²

¹ Bourguibas uttalande refereras av Clement H. Moore i hans *Tunisia since Independence. The Dynamics of One-Party Government*, Berkeley and Los Angeles, University of California Press, 1965, sid. 41.

² Wilhelm Erik Svedelius, *Anteckningar om mitt förflutna lif*, Stockholm, Fahlcrantz & Co, 1889, sid. 559 f. Själv motiverar Svedelius sin ämnesavgränsning med att »riksrådet Skytte, då han upprättade den Skytteanska lärostolen, hade bland andra åligganden föreskrifvit, att den Skytteanske professoren skulle i tal och skrift hedra och upphöja minnet af Sveriges store konungar af den Gustavianska familjen».

Detta var bara ett par exempel på avgränsningsmetoder, som jag i första hand skulle vilja benämna praktiska, sunt förnuftsmässiga, även om det också är möjligt att komma fram till liknande avgränsningar genom rent analytiska resonemang. Det finns som bekant också många andra exempel att anföra. Dessutom finns det redan många sammanfattande diskussioner av de olika sätt på vilka man kan tänka sig att avgränsa statsvetenskapens ämnesområde *politiken* från andra föremål för samhällsvetenskaplig forskning.³ Jag ser det inte som min uppgift här att än en gång referera och sammanfatta denna internationella diskussion, som kanske förts med större intensitet under 1960-talet än under någon annan tidigare period i vår vetenskaps historia. Det skulle föra för långt, och dessutom borde det vara överflödigt i den här församlingen. I stället skall jag bara helt kort redovisa min egen uppfattning, för att sedan kunna gå vidare i resonemanget.⁴

Jag har tidigare skrivit att man kan få fram en fruktbar definition av politik och politiskt system genom att slå samman David Eastons och Karl Deutschs definitioner:⁵

Resultatet av en sådan sammanslagning skulle lyda ungefär så här: *politik* är allt som har att göra med hur människor, grupper och sociala klasser inom ett givet samhälle på ett auktoritativt sätt tilldelas och berövas sådant som de värderar och hur de sätter samhällsgiltiga normer för denna verksamhet — det politiska *systemet* är den totala inbördes växelverkan mellan alla politiska faktorer i samhället.

Så vitt jag kan se innebär detta, att min principiella uppfattning i själva definitions- eller avgränsningsfrågan är i det närmaste identisk med Erik Rasmussens i hans uppsats i *Scandinavian Political Studies*, vol. 5, 1970.⁶ Antagligen delas denna uppfattning för övrigt också av de flesta närvarande i den här salen idag. Jag menar nämligen som Rasmussen, när han tolkar Easton, att det mest fruktbara för en statsvetare är att uppfatta det politiska som en *aspekt* på samhällslivet i stort och sedan dela upp det i

³ Redan bland svenskspråkiga originaltexter finner vi Stefan Björklund, *Politisk teori*, andra omarbetade upplagan, Stockholm, Aldus/Bonniers, 1970; Jan-Magnus Jansson, *Politikens teori*, Borgå, Söderström & C:o, 1969; Jörgen Westerståhl, *Att studera politik*, Stockholm, Tidens förlag, 1970.

⁴ Jag har motiverat min uppfattning i denna fråga utförligare i »Politik och samhällsutveckling», *Statsvetenskaplig Tidskrift*, nr. 2, 1969, sid. 163—183, särskilt sid. 163—169, samt i min bok *Utveckling och politik*, Stockholm, Wahlström & Widstrand, 1970, sid. 19—24.

⁵ Rudebeck, 1970, sid. 20 f. Referenserna till Easton och Deutsch är i första hand till David Easton, *A Framework for Political Analysis*, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1965, sid. 50, och *A Systems Analysis of Political Life*, New York, John Wiley & Sons, sid. 21, samt till Karl W. Deutsch, *The Nerves of Government*, New York, The Free Press, 1963 och 1966, sid. 124.

⁶ Erik Rasmussen, »Some Comments on the Concept of the Political System», *Scandinavian Political Studies*, vol. 5, 1970, sid. 11—19.

olika delasppekter, t.ex. dem som Jan-Magnus Jansson talade om nyss. Detta innebär, om man är konsekvent, att statsvetenskapens objekt, det politiska systemet, definieras och avgränsas *analytiskt*, dvs. att man på grundval av verklighetskunskap men via ett *abstrakt* analytiskt resonemang bestämmer sig för att kalla vissa funktioner i samhället för politiska. Enligt samma synsätt kan vi följaktligen inte säga något bestämt om hur det *empiriska* politiska systemet i ett givet samhälle ser ut, förrän vi skaffat oss kunskap om det samhället och om den del av dess verklighet som den analytiska definitionen pekar ut som intressant från politisk synpunkt. I de flesta fall kommer därvid staten i blickpunkten, men detta är en helt annan sak än att utgå från en definition som binder analysen vid vissa institutionellt avgränsade objekt. Det finns ju faktiskt ännu statslösa samhällen, t.ex.

Den analytiska aspektdefinition som jag förespråkar riktar vår uppmärksamhet mot *styrandet av mänskliga samhällen*, men den låter svaren på frågorna hur, varför, i vems intresse, med vilka konsekvenser, etc. bero på de konkreta förhållandena i och omkring varje enskilt land under varje särskild historisk period. Definitionstypen låter sig också lätt utsträckas till internationella sociala system. Jag har svårt att se hur några verkligt vägande logiska och principiella invändningar kan resas mot ett sådant sätt att teoretiskt avgränsa vårt ämnesområde.

Två typer av invändningar är visserligen vanliga. Den ena är ateoretisk, av *praktisk* art och kan knappast, tror jag, förknippas med någon särskild teoretisk grundsyn. Den enda benämning jag kan komma på skulle i så fall vara »naiv empirism». Den andra typen av invändning är *teoretisk* och bygger på marxistisk grundsyn. Jag skall säga några ord om var och en av dessa typer av invändningar.

Den praktiska invändningen, i den mån den inte bygger på naiv empirism, riktar sig kanske mest mot *användningen* av den analytiska definitionstypen: denna skulle ofta vara tom och abstrakt — en läpparnas bekännelse till något man inte förmår tillämpa men som låter fint. I själva verket, säger dessa pragmatiska kritiker, sysslar ju de som ansluter sig till den analytiska definitionstypen ändå främst med samma saker som de flesta andra statsvetare, nämligen med olika statliga organ och institutioner, med politiska partier, intresseorganisationer, val, opinionsbildning, osv. Varför i så fall inleda sina böcker och artiklar med en allmän definition som man ändå inte lyckas knyta samman med föremålet för analysen?⁷

⁷ Ett karakteristiskt exempel på sådan kritik av användningen av den analytiska politikdefinitionen framfördes av fakultetsopponenten Anders Mellbourn, då Lennart Lundqvist den 29 april 1971 i Uppsala disputerade på avhandlingen *Miljövårdsförvaltning och politisk struktur*, Lund, Prisma/Verdandi, 1971. Lundqvist utgår i viss mån från Eastons modell av det politiska systemet, men begränsar i huvudsak sin undersökning till Statens naturvårdsverk.

Det är alldeles riktigt — det måste vi hålla med kritikerna om — att många statsvetare har svårt att skilja mellan abstrakta, analytiska modellsystem å ena sidan och empiriska politiska system å den andra. Men detta borde inte vara skäl för kritikerna att själva falla i samma fälla, vilket de dock lätt gör.⁸ För syftet med den analytiska definitionen är, som redan betonats, inte att direkt utsäga något om verkligheten, utan att rikta uppmärksamheten mot ett problemområde, samtidigt som definitionen understryker detta problemområdes förhållande till helheten. En rimlig invändning mot en statsvetare som definierar det politiska systemet ungefär på det sätt jag förespråkade här och sedan utan förklaring bara nöjer sig med att undersöka de formella politiska organen och institutionerna, t.ex. i USA, är därför inte att en sådan statsvetare använt en meningslös definition. En rimlig invändning är i stället att statsvetaren i fråga på ett godtyckligt och oredovisat sätt begränsat sig till en ganska speciell del av den verklighet definitionen pekar ut som statsvetenskapligt intressant. En annan rimlig invändning är att hon eller han inte bemödat sig om att knyta ihop sitt modellresonemang med den verklighet undersökningen gäller.

Den mest typiska *marxistiska* invändningen mot den analytiska aspektdefinitionen av politik och politiskt system sammanfaller till sin innebörd delvis med den pragmatiska, men den är som sagt mera teoretiskt motiverad. Invändningen utgår från att politik *definitions*mässigt är detsamma som den härskande samhällsklassens maktutövning via staten samt övriga klassers kamp med den härskande klassen om statsmakten. Det är alltså *staten* som står i centrum. Politiken kommer att försvinna tillsammans med staten, om eller när denna till slut vittrar bort i det klasslösa samhället.⁹ Även enligt de flesta marxisters begreppsrealistiska uppfattning blir därför den analytiska politikdefinitionen tom och abstrakt — dessutom ytlig och kanske också mystifierande. Den döljer, menar man, vad saken i själva verket gäller, nämligen statens och därmed politikens sociala och historiska grundvalar. Därför vill marxister i allmänhet hålla fast vid staten som det specifika statsvetenskapliga analysobjektet. Följande exempel på denna typ av argumentering har jag hämtat ur en artikel i det temanummer om statskunskap och politisk sociologi som tidskriften *Häftet för kritiska studier* nyligen gav ut:¹⁰

⁸ Därmed *inte* sagt att Anders Mellbourn skulle ha fallit i denna fälla vid det tillfälle som nämns i föregående not.

⁹ Jfr. ex. artikeln under uppslagsordet »Politik» i *Wörterbuch der marxistisch-leninistischen Soziologie*, sammanställd av Wolfgang Eichhorn I, m.fl., Köln och Opladen, Westdeutscher Verlag, 1969, licensutgåva av den östtyska originalupplagan från Dietz Verlag i Berlin, sid. 340—345.

¹⁰ Ulf Renmark, »Dominerande värdesystem eller dominerande produktionssätt. Om orsaksförklaringar i politisk teori», *Häftet för kritiska studier*, nr. 1—2, 1971, sid. 5—30, citatet från sid. 25.

Att vi betonar problemet med relationerna mellan politik och stat och dess behandling i nyare statskunskap och sociologi, beror framför allt på det faktum, att ett förkastande av en teori om staten som specifikt objekt för politiken, får till effekt att man gärna laborerar med en teori om »pluralism» och mångfald av maktcentra i »samhället», vilka artikulerar sig inom ramen för en bestämd »legitimitet» utan att någon instans kan dominera. På det sättet kan man tala om politiken som en sammanhållningsfaktor, ett integrationscentrum för de rådande värdesystemen, i bästa fall »intressen» och intresse motsättningar.

Enligt min uppfattning ligger det mycket i denna typ av invändning — historiskt och vetenskapspolitiskt. Det är riktigt att statsvetare som anslutit sig till den analytiska aspektdefinitionen ofta bedrivit en verksamhet som fungerat just så som Renmark skriver. Men *rent logiskt* träffar denna typ av kritik ändå knappast sitt mål. Den bygger, tror jag, liksom det jag kallade den pragmatiska kritiken, på ovillighet att skilja mellan analytiska begrepp och empiriska uttalanden. Det finns nämligen inget som helst logiskt hinder mot samhällskritiskt studium av den politiska maktutövningens sociala och historiska grundvalar inbyggt i den analytiska definitionstypen.

Det är intressant att studera vad den franske marxistiske statsvetaren Nicos Poulantzas, som skrivit utförligt om dessa ting, har att säga. Liksom andra marxister utgår Poulantzas definitionsmässigt från att staten, åtminstone i kapitalistiska samhällen, är den struktur som den politiska verksamheten är inriktad på. Staten är »den faktor som upprätthåller en samhällsbildnings (-formations) enhet».¹¹ Denna formulering ansluter sig mycket väl till Eastons och Deutschs abstrakta definitioner, som ju inte på något sätt utesluter att det politiska systemet domineras av staten. Tvärtom är likheten mycket stor mellan deras definitionstyper och den marxistiska uppfattningen om statens roll i det kapitalistiska samhället — precis som Poulantzas själv påpekar.¹² Skillnaden är bara att den analytiska definitionen inte säger någonting *a priori* om statens förhållande till samhällsklasserna och om uppkomsten av en autonom förvaltningsapparat.¹³ Däremot gör en bra analytisk aspektdefinition alldeles uppenbart att dessa förhållanden måste bli centrala analysobjekt, om vi vill veta något om politiken i ett klassamhälle, liksom definitionen på ett självklart sätt riktar vår uppmärksamhet mot staten i varje samhälle där det finns en stat.

Sedan är det som sagt en annan sak, att Easton och Deutsch och de flesta andra statsvetare i västvärlden med liknande synsätt, *trots* de möjligheter

¹¹ Nicos Poulantzas, *Pouvoir politique et classes sociales de l'état capitaliste*, Paris, Maspero, 1968, sid. 46 ff.

¹² *Ibid.*, särskilt not 16, sid. 47 och not 27, sid. 51.

¹³ I sin artikel betonar Renmark, *op. cit.*, sid. 25, starkt denna skillnad som för honom är avgörande.

deras definitioner erbjuder, mycket sällan kommer in på sådana grundläggande förhållanden som brukar stå i centrum för marxistisk politisk analys. Men som jag uppfattar saken är detta inte ett logiskt definitionsproblem, åtminstone inte i första hand, utan ett politiskt, forskningspolitiskt, sociologiskt och kanske t.o.m. ett psykologiskt problem. Det är inte i sig självt något borgerligt knep att påstå att »det politiska» är en aspekt på samhällslivet i stort. Däremot kan det bli ett borgerligt knep, om man bara talar om aspekter och glömmer bort politiken.

Min kritik mot det marxistiska sättet att resonera på denna punkt vänder sig alltså inte mot själva analysmetoden. Tvärtom tycker jag att en marxistisk *modell* för analys av politik ofta ger mycket bra och avslöjande resultat, och jag ser ingen motsättning mellan en sådan modell och den abstrakta utgångspunkten att politik har att göra med värdeallokering och styrande. Men det avgörande i det här sammanhanget är just att jag betraktar det marxistiska mönstret för sortering av verkligheten som en modell — låt vara ofta en mycket effektiv modell — men alltså inte axiomatiskt, *a priori* sann och vetenskaplig. Jag instämmer följaktligen i Jan-Magnus Janssons åsikt att det är teoretiskt godtyckligt, i princip, att begränsa vetenskapen om politik till enbart staten eller »den offentliga sektorn».

Den stora fördelen med den analytiska aspektdefinitionen är alltså att den är öppen. Den binder inte från början analysen vid vissa begränsade delar av verkligheten. Framför allt gör den det helt naturligt att också studera hur icke-statliga organisationer och grupper, framför allt ekonomiska, påverkar och deltar i styrelsen och värdefördelningen. Det blir en *empirisk* fråga och inte en definitionsfråga, om rustningsindustrin i USA, bolaget United Fruit i Guatemala, Volvo eller Kalmar Verkstäder i Sverige, det sovjetiska jordbruksministeriet eller något av FN:s sociala och ekonomiska organ sysslar med politik eller med ekonomi, för att bara nämna några viktiga exempel på institutioner och strukturer verksamma i gränsoområdet mellan politik och ekonomi. Dessa institutioner och strukturer, liksom en lång rad andra inte nämnda, sysslar helt enkelt med politik i samma mån som de har att göra med hur nationella och internationella samhällssystem styrs och utformas.

Det institutionella avgränsningsproblemet

Jag har hittills talat om hur man kan tänka sig att begreppsmässigt avgränsa politik från annan mänsklig verksamhet. Ett helt annat sätt att närma sig statsvetenskapens avgränsningsproblem är att ställa frågan om hur välmotiverade, teoretiskt sett, de etablerade gränserna i sinnevärlden mellan denna vetenskap och samhällsvetenskapen, inklusive åtminstone

historien, egentligen är.¹⁴ Som ofta har påpekats, uppstår det svåraste avgränsningsproblemet i så fall gentemot sociologin. Det finns ju ganska många sociologer som i likhet med statsvetare ställer politiken i fokus och frågar sig vilken självständig betydelse politisk verksamhet och institutionella faktorer har i samhällslivet. Det finns inga möjligheter, tror jag, att med tillfredsställande teoretiska argument dra en gräns mellan statsvetenskap och sådan politisk sociologi. Det rör sig i båda fallen om »vetenskap om politik». Ett specifikt statsvetenskapligt område i förhållande till sociologin är däremot studiet av *idéer om politik* — med andra ord politisk teori och idéhistoria. Men där uppstår ju i stället vissa gränsdragningsproblem gentemot discipliner som filosofi och allmän idéhistoria.

Det var för övrigt mycket tydligt, när Erik Allardt vid förra nordiska statsvetarkonferensen i Helsingfors 1968 höll sitt stimulerande föredrag om »Statsvetenskap och sociologi», att han då lyckades betydligt bättre med att dra en gräns mellan »politikens sociologi» och »politisk sociologi» än mellan den senare och statsvetenskapen.¹⁵ Skillnaden mellan de två typerna av sociologi skulle enligt Allardt vara, att »politikens sociologi» helt enkelt är vanlig sociologi som sysslar med att förklara politiska fenomen med hjälp av olika sociologiska variabler, medan »politisk sociologi» är en mera autonom vetenskapsgren som just utgår från att politiska variabler kan vara oberoende och specifika till sin verkan. Allardt ville därför beteckna den politiska sociologin som en fristående »hybrid» på gränsen mellan sociologi och statsvetenskap. Men någon klar distinktion gjorde han knappast åt det statsvetenskapliga hållet, och det är väl också uppenbart, att den enda entydiga gräns som kan dras där är en historiskt betingad, institutionell gräns: Innan vi kommer in på de organisatoriska problem detta konstaterande pekar mot, har jag först några korta allmänna synpunkter på integrationsproblemet.

Integrationsproblemet

Allmänt uttryckt är statsvetenskapens integrationsproblem en följd av och en aspekt på det starka tryck mot inklusiv vetenskap som den moderna världens verklighet utsätter samhällsforskningen för. Det förefaller, enkelt

¹⁴ Denna avgränsningsfråga gäller ju för övrigt inte alls enbart samhällsvetenskaperna och historien, utan också många andra vetenskaper. För en modern syn på biologin som gränsvetenskap till statsvetenskapen se ex. Peter A. Corning, »The Biological Bases of Behavior and Some Implications for Political Science», *World Politics*, vol. 23, nr. 3, 1971, sid. 321—370.

¹⁵ Föredraget har senare tryckts på engelska i *Scandinavian Political Studies*, vol. 4, 1969, sid. 11—21, samt i sin ursprungliga form på svenska i Erik Allardt, *Förankringar*, Borgå, Söderström & C:o, 1970 sid. 196—212.

uttryckt, allt meningslösare att bara syssla med småbitar ur verkligheten som inte kan relateras till helheten. Å andra sidan kan man ju inte syssla med allting på en gång. Därav den dubbla problematiken med integration och avgränsning, och därav också allt tal om tvärvetenskap.

Det är kanske framför allt vid försök att samtidigt åskådliggöra både avgränsnings- och integrationsproblematiken, och beroendet dem emellan, som den analytiska definitionen av politik som en aspekt på samhällslivet i stort förefaller särskilt överlägsen. Med en sådan definition fångar vi ju begreppsligt in denna dubbelhet, vilket Erik Rasmussen också påpekar i den tidigare nämnda SPS-artikeln. Rasmussen skriver nämligen att »what seems to be the great advantage of the aspect point of view is its ability to pinpoint simultaneously the unity and the variety of the social sciences».¹⁹

Den teoretiska och principiella sidan av integrationsproblemet betraktar jag i själva verket som ganska självklar: samhällsvetenskapen, inklusive åtminstone historien, är en och odelbar. De gränser vi dragit mellan dess olika delar är speciellt betingade och teoretiskt sett ofta ganska ovidkommande. Det märker man inte minst inom det ämnesområde jag själv främst sysslar med för närvarande, nämligen politikens betydelse i förhållande till tredje världens utvecklingsproblem. Men samtidigt måste vi som sagt ändå av praktiska skäl specialisera oss. Integrationsproblemet kan därför ge sken av att kunna reduceras till ett praktiskt och organisatoriskt problem. Hur skall vi kunna specialisera oss utan att förlora helheten ur sikte? Det är ingen ny fråga, men den tål att fundera vidare på. Om vi gör det, tror jag emellertid, att vi så småningom ändå tvingas återvända till problemets teoretiska sida, för att överhuvudtaget kunna komma tillrätta med det. Resten av min framställning är disponerad enligt denna tankegång och börjar därför med en praktisk organisatorisk fråga för att till slut komma tillbaka till teorin.

Vetenskapen om politik som organisatoriskt problem

Jag utgår alltså från att politik är en så central form av mänsklig verksamhet, att det är både nödvändigt och bra att vissa människor gör den till föremål för systematiska studier. Samtidigt utgår jag från att den kunskap som därigenom vinnns måste relateras till och bidra till vår övergripande kunskap om samhället och om oss själva i detta samhälle. Om vi lyckas med det, kan statsvetenskapen möjligen tjäna ett s.k. emancipatoriskt kunskapsintresse. Jag menar att den i bästa fall kan öka vår frihet genom att göra oss medvetna om hur och för vilka syften våra liv och våra samhällen styrs. Frågan blir förstas då hur vi bäst skall kunna förverkliga den syntes, som

¹⁹ Rasmussen, *op. cit.*, sid. 14.

är en nödvändig förutsättning för sådan djupgående samhällsvetenskaplig kunskap om politik.

Marxistisk samhällsvetenskap — historisk och dialektisk materialism — är en övergripande form av samhällsvetenskap, t.o.m. den enda med så omfattande anspråk som också är någorlunda konsekvent och sammanhängande till sin utformning och åtminstone vissa av sina tillämpningar. Det är därför intressant att konstatera, att man även i länder där vetenskapen är organiserad från marxistiska utgångspunkter ofta inrättar särskilda institut för politiska studier. Vid flera universitet i Östeuropa — ex. Warszawa och Zagreb — finns t.o.m. särskilda lärostolar för statskunskap.¹⁷ Jag tänker också på de östeuropeiska, inklusive de sovjetiska, samhällsvetarnas kanske *politiskt* (!) motiverade intresse för arbetet inom International Political Science Assosiation.

Det är alltså uppenbart att det inte finns någon nödvändig motsättning mellan en uppfattning om samhällsvetenskapen som i princip en och odelbar å ena sidan och å andra sidan institutionaliserad specialisering på studiet av politik. Samtidigt är det en rimlig tanke, att den systematiska helhetsuppfattningen underlättar integrering av deldisciplinerna. Inom marxismen betonas ju detta eftertryckligt för statsvetenskapens del redan i själva termen *politisk ekonomi*.

I de västliga kapitalistiska länderna, inklusive de nordiska, finns det ingen etablerad uppfattning om en total samhällsvetenskap att falla tillbaka på. Och det är väl tur för oss. Därför har historiska tillfälligheter och mera kortsiktiga synpunkter, som så småningom institutionaliserats, fått friare spelrum vid vetenskapens organisatoriska framväxt här. Vi kan naturligtvis inte utesluta, att också välmotiverade teoretiska synpunkter förmått göra sig gällande. Det är t.o.m. troligt. I vilket fall som helst är det mindre förvånande att vetenskapen om politik erkänns som en självständig samhällsvetenskaplig disciplin hos oss än att den kan göra det i länder där marxismen är officiellt etablerad.

Den fråga jag nu vill ställa är, om den nödvändiga syntesen mellan specialkunskap om politik och systematisk helhetssyn på samhällslivet blir avsevärt svårare att nå med den konventionella uppdelningen av samhällsvetenskapen på olika discipliner än med någon annan tänkbar organisationsprincip. Skulle det, framför allt, vara bättre, om vi slopade alla gränser och i stället organiserade samhällsvetenskap och historia som *ett enda ämne*

¹⁷ Se ex. *Polish Round Table*, årsbok för polska förbundet för politiska vetenskaper, Warszawa, Polish Academy of Sciences Press, 1967 — särskilt Marian Zychowskis uppsats »The Studies of Political Sciences in Poland», *ibid.*, sid. 91—96. Jfr också den intressanta recensensartikeln »Political Science in the USSR: 'To be or not to be'», av Rolf H. W. Theen, *World Politics*, vol. 23 nr 4, 1971, sid. 684—703.

med en rad underavdelningar? Det är en tanke som bl.a. förts fram från studenthåll på senare tid.

Jag tycker frågan är i hög grad värd att ställa. Det skulle ju utan tvekan vara den mest radikala och konsekventa lösningen på det tvärvetenskapliga integrationsproblemet att helt enkelt upphäva de institutionella ämnesgränserna. Studiet av politik skulle sedan bedrivas av samhällsvetare med specialintresse för politik och inte av statsvetare och politiska sociologer.

Men den till synes mest rätlinjiga lösningen av ett problem kan ibland bli ganska ytlig. Själv har jag svårt att se hur de samhällsvetare som inom det tänkta storämnet specialiserade sig på politiska studier principiellt skulle komma att skilja sig särskilt mycket från de statsvetare och politiska sociologer vi nu har. Gränserna mellan specialiteterna skulle antagligen komma att gå litet annorlunda än de gör idag. Men skulle vi få veta så mycket mer om politik för det? Skulle en annorlunda gruppering av specialiteterna skänka någon ytterligare kunskap? Det verkar inte sannolikt. Och även om vi fick vissa nya mera relevanta grupperingar, skulle tiden snabbt springa ifrån också deras aktualitet och integrationsproblemet skulle dyka upp på nytt, lika olöst som förut. Politiken som kärnområde för vissa samhällsvetare, däremot, skulle antagligen överleva de flesta tänkbara organisatoriska reformer.

Den teoretiska medvetenheten som överordnad faktor

Den slutsats jag vill dra av de här resonemangen är åtminstone skenbart mycket enkel, och kanske också i verkligheten förresten. I all korthet går den ut på att varken integrations- eller avgränsningsproblemet — i själva verket två sidor av samma problem — i första hand kan lösas praktiskt organisatoriskt. Det är i grund och botten ett teoretiskt problem det här gäller och dess lösning står därför främst att söka i större teoretisk medvetenhet hos samhällsvetarna: en medvetenhet om hur det delområde man själv har specialkunskaper om förhåller sig till den helhet som varje enskilt delområde bara delvis kan täcka. Detta är det grundläggande problemet, och det är ett kvalitativt problem.

Det är lätt att se parallellen mellan denna uppfattning om statsvetenskapen som en aspekt på samhällsvetenskapen i stort och den uppfattning jag nyss pläderade för om det politiska som en aspekt på samhällslivet.

För samhällsvetaren kan det aldrig vara fråga om att söka på måfå i den vida verkligheten och eventuellt komma på ett och annat guldkorn. Tvärtom är det nödvändigt att medvetet skänka guldglans, om jag får uttrycka mig litet poetiskt, åt varje grått och enskilt sandkorn man får i sin hand, genom att konsekvent sätta in det i dess sammanhang. Bara då kan statsvetenskapen medverka till sådan frigörelse som jag talade om nyss —

frigörelse från sociala krafter som styr oss utan att vi vet om det eller därför att vi inte har den kunskap som behövs för att kunna på- och motverka.

Det är givet att uppkomsten av en sådan inställning hos samhällsvetare inte saknar samband med hur den vetenskapliga utbildningen och forskningen organiseras. Det är t.ex. alldeles självklart att mycket skarpa institutionsgränser kan verka hämmande och ofta gör det, liksom det är uppenbart att vi ständigt måste vara inställda på att finna nya former för s.k. tvärvetenskapligt samarbete. Men att föreskriva någon självklar form för detta samarbete är mycket svårt. Det viktigaste är att utbildningen vänjer de blivande samhällsvetarna vid att mikro- och makrotänkande förutsätter varandra och att inga samhällseliga fenomen kan förstås isolerade från varandra. Hur denna typ av insikt skall uppnås är mycket mera en fråga om utbildningens innehåll och hur den förmedlas än det är en fråga om utbildningens formella organisation.

Att integrera utan helhetssyn är i varje fall meningslöst, och hur många tvärvetenskapliga sammanträden vi än ordnar, och även om vi går så långt som till att formellt avskaffa alla ämnesgränser, kommer vi ändå aldrig ifrån problemets motsatta sida: nämligen avgränsningen av olika viktiga problem och delområden inom helheten. Där hamnar vi till slut, hur organisationen än ser ut.

Därför vågar jag hypotesen att vi aldrig blir kvitt vetenskapen om politik, vad vi sedan än må kalla den, så länge det finns människor som formar sin historia i kamp och samverkan med varandra och naturen.

Debattinlägg

GÖRAN VON BONSDORFF, HELSINGFORS

Här nämndes av inledarna att de inte har så kontroversiella synpunkter, och det har jag inte heller, men jag har i alla fall funnit en viss motsägelse eller inkonsekvens i Jan-Magnus Janssons framställning, när han å ena sidan reder ut skillnaden mellan statsvetenskap och politologi och å andra sidan använder dem som ganska identiska begrepp. Enligt min åsikt vore det bättre att helt övergå till beteckningen politologi. En konferens som denna kunde helt enkelt fastslå, att statsvetare är ett föråldrat begrepp och att vi hädanefter är politologer och kallar vår vetenskap politologi samt genomdriver detta i universitet och andra instanser. Å andra sidan hade uttrycket statsvetenskap åtminstone tidigare den fördelen att det klarare kunde skiljas från sociologin genom att statsvetenskapen sysslar med staten och offentliga institutioner, sociologin med mera inofficiella. Detta går dock

inte väl ihop med begreppet politisk sociologi, varför det också ur denna synpunkt vore bättre att tala om politologi.

Jag vill ytterligare framföra en personlig synpunkt som i viss mån anknyter till Rudebecks anförande. Han nämnde, att i den politiska forskningen staten alltid på något sätt är i blickpunkten och inte kan kopplas bort. I den internationella politiken kunde man säga, att de internationella organisationerna intar en motsvarande ställning. Den internationella politiken som vetenskap rör en aspekt av världsgemenskapen, men inte nödvändigtvis staten. Jag framhöll redan för cirka tolv år sedan på en motsvarande nordisk konferens, att det väsentliga i den internationella politiken inte är staten utan det som går utöver staten och berör den internationella gemenskapen med de organisationsformer och politiska företeelser man där kan observera. Den gången blev jag motsagd med argumentet, att staten är den enda aktören i internationella sammanhang som är i besittning av suveränitet och verklig makt. Men denna uppfattning börjar väl också vara föråldrad. Det är därför helt missvisande, att min professur i Helsingfors har beteckningen statslära, speciellt internationell politik. Ordet statslära kunde gärna lämnas bort, men däremot vore det motiverat att tala om politologi, speciellt internationell politik. Därigenom skulle understrykas, att den internationella politiken är en självständig del av den politologiska vetenskapen och att det väsentliga inte här är staten utan de utomstatliga eller överstatliga internationella organisationerna. Frågan om suveräniteten spelar här en underordnad roll. Det vore av intresse att höra inledarnas uppfattning i denna fråga.

JÖRGEN WESTERSTAHL, GÖTEBORG

Får jag kommentera ett par punkter. Den första gäller integrationen och den tvärvetenskapliga inriktningen. De båda inledarna uttryckte bekymmer för den situation som föreligger, när man vill ha integration och samtidigt försöker att utveckla det egna ämnet i olika avseenden. Jag har väldigt svårt att se, att det egentligen är någon konflikt på den här punkten. Min optimism har sin grund i att jag tror att de flesta av dessa integrationsproblem löser sig själv, om man verkligen börjar bedriva en empirisk forskning, som är inriktad på aktuella samhällsproblem. Enligt mitt betraktelsesätt har i statsvetenskapen hittills bedrivits föga av empirisk forskning. Man har naturligtvis oerhört mycket av deskriptiv forskning av allehanda slag och den är värdefull ur många synpunkter, men den är inte empirisk i kvalificerad mening, dvs. försöker inte att integrera teori med empiri. Får vi en

sådan forskning, tror jag att vi kan vara ganska optimistiska när det gäller integrationsproblemet.

Detsamma gäller den förskräckliga överproduktion av begreppssystem, som vi för närvarande har. De här begreppssystemen, som vi ständigt spolat över med och som man skall tvingas att lära sig — när man läser böcker eller sitter som sakkunnig eller vad man nu har för sig — de är nästan alla oprövade. Det är ju det som utmärker dem. Och det finns anledning till optimism i det avseendet, att när man väl prövar de här begreppsapparaterna så kommer det mesta att försvinna som agnar för vinden, och det blir oändligt lite kvar. På samma sätt tror jag att, om man får till stånd empirisk forskning med inriktning på att lösa eller bidra till lösningen av praktiska samhällsproblem, så tvingas samarbetet fram med andra vetenskaper. Helt enkelt därför att samhällsproblemen, vare sig de är nationella eller internationella, inte kan lösas med metoder och åtgärder, som bara faller inom en viss aspekt av samhället. Om bara problemen är tillräckligt stora, så tror jag också att den tvärvetenskap som man talar så mycket om, den kommer fram som en naturlig produkt av detta forskningsarbete.

Sedan vill jag säga något angående den klassiska frågan om definitionen av ämnet. Där kan man först konstatera en ganska märklig enighet mellan de båda inledarna. Jag har ett bestämt intryck av att denna enighet, allmänt sett, har blivit större under senare tid. Ändå skulle jag vilja bidra till att något störa intrycket av fullständig enighet. Jan-Magnus Jansson hade en väldigt vid definition av statsvetenskap eller politologi. Han talade om styrandet av organiserade mänskliga grupper, och jag skulle föreställa mig att Rudebeck är ganska nära samma typ av definition. Men det finns en annan skola som med utgångspunkt från ungefär samma synsätt säger, att man ändå på något sätt måste avgränsa den statsvetenskapliga forskningen till sådana organisationer och sådana aspekter på organisationernas verksamhet som är förbunden med någon form av auktoritativa avgöranden. Det är då man kommer att knyta an till staten osv.

Vad är nu rimligt i det här fallet? Är det rimligt att gå på den oerhört vida linjen eller är det rimligt att försöka begränsa ämnet med anknytning till auktoritativa avgöranden? Det är så vitt jag förstår egentligen en ren omdömesfråga. Om man begränsar kärnområdet till de auktoritativa avgörandenas område, har man då en tillräcklig uppsättning variabler? Hur mycket har man att lära från andra områden, från organisationer med verksamhet av annan typ? Ytterst gäller det ett slags sannolikhetsbedömning, som kanske är så oviss att det mest blir en trosfråga. Jag tror alltså att det rent tankeekonomiskt och utbildningsekonomiskt är lämpligt med en något striktare avgränsning av vårt ämne än den som Jan-Magnus Jansson företräder här.

JAN-MAGNUS JANSSON, HELSINGFORS

Beträffande v. Bonsdorffs inlägg vill jag säga, att jag nog delar hans uppfattning, att vi vore mogna att gå över till en ny term, som då närmast vore politologi. Att jag här har använt den parallellt med andra termer beror på att jag ville göra övergången så mjuk som möjligt. (*Det är ett borgerligt knep!*). Men om den här församlingen är villig att stanna för en ny, allmänt omfattad term så tycker jag det är bra. Jag är bara rädd för att om vi fördjupar oss i det kommer vi inte att diskutera någonting annat, för det är ju inte sagt att vi är eniga om vilken den nya termen bör vara.

Sedan tog professor Westerståhl upp frågan om definitionen av det »politiska». Själv har jag vandrat en ganska lång väg i den frågan, för jag hörde tidigare till de mera benhårda när det gällde att begränsa vår vetenskaps intresse till frågor som direkt var centrerade kring staten. I motsats till Westerståhl tror jag, att vi har mycket att lära oss just genom att parallellt studera också andra organisationer. Det är kanske författare som Weber, Parsons och andra som har övertygat mig om det.

Också det att man i dag kan ta upp t.ex. demokratiproblemet på så många olika nivåer tyder på samma sak. Det kan väckas i samband med affärsföretag, skolor, föreningar etc. Jag vill inte här gå in på de många kontroversiella aspekterna av denna fråga, men själva det faktum att den diskuteras visar, att samma problem som inom statsorganisationen uppträder också på många andra håll. Vi måste därför vidga vårt intresse till andra typer av samfund än dem som vi traditionellt uppfattar som politiska.

Jag vill tillfoga, att jag nog hör till de statsvetare som Rudebeck karakteriserar, som inte lever upp till det program de uppritar. Men det hindrar inte, att man ger ett program vidare åt andra att förverkliga.

LARS RUDEBECK, UPPSALA

Dels tänkte jag säga några korta ord om den här benämningsfrågan, frågan om vilken etikett vi skall sätta på vår vetenskap, därför att där har vi möjligen någonting vi är oense om. *Politologi*: jag förstår mycket väl resonemanget bakom »politologi», att om vår vetenskap är vetenskapen om politiken, då är det logiskt att kalla den politologi. Men jag tror ändå det kan vara olämpligt, därför att om man ser till innebörden, internationellt och vetenskapssociologiskt, av termen politologi, så finner man nog att den för de flesta betecknar ungefär detsamma som *behaviorism*, att det finns

ett mycket starkt samband mellan dessa två termer. I Frankrike och Tyskland, då man talar om politologi där, då tror jag att de som använder termen tänker på den moderna behaviorismen. De tänker inte på idéhistoria och de tänker kanske inte heller på politisk teori. Det finns alltså en risk för att det som löst uttryckt kallas kritisk vetenskap inte kommer med om vi begränsar oss till politologi. Jag tycker inte det är någon skada skedd, om vi fortsätter att kalla oss statsvetare, även om vi mycket väl vet att vi också sysslar med annat än staten. Det är visserligen litet ologiskt, det håller jag gärna med om. Men mot termen politologi har jag alltså invändningar av den typ jag nu nämnt.

Sedan var det den här andra saken: professor von Bonsdorffs påpekande att jag definierade det politiska systemet abstrakt men ändå sa att staten var viktig i de flesta sammanhang. Men jag ser ingen motsättning i mitt resonemang på den punkten, därför att — som jag också sa — när man tittar på verkligheten, då finner man att det som den abstrakta definitionen pekar ut, det är ofta staten i sådana samhällen där det finns en stat. Och som jag uppfattar saken, blir det på samma sätt i internationell politik. Det blir alltså så, att den abstrakta definitionen riktar vår uppmärksamhet mot studiet av relationer mellan stater, när vi vill studera internationell politik. Men om vi använder en sådan definition som jag talat om här och som vi alla tycks vara ganska eniga om, då kan vi *dessutom* — vilket är en stor fördel — studera även andra organisationer och institutioner än staten, och inom den internationella politiken kan vi studera också andra typer av internationella relationer än de mellanstatliga, framför allt olika typer av ekonomiska relationer. Med detta menar jag förstås inte, att vi skall ha en så vid definition att vi automatiskt kommer in på sådant som överhuvudtaget inte har någon anknytning till samhällsauktoriteten, utan det är naturligtvis sådan verksamhet som någorlunda direkt har att göra med hur auktoritativa beslut kommer till och hur samhället styrs som vi bör intressera oss för. Det är sådant vi skall studera, men då måste vi också vara medvetna om att sådana auktoritativa beslut, de fattas inte bara av staten utan också av andra makthavare. Inte minst de ekonomiska naturligtvis.

JÖRGEN WESTERSTAHL, GÖTEBORG

Får jag försöka konkretisera min ståndpunkt en smula med anknytning till Rudebeck. Om vi tar företag t.ex., som ju Rudebeck har skrivit om och talade om nu sist, så skulle jag föreställa mig att svenska företag och deras beslutsfattande f.n. har ganska lite att göra med överväganden som står

nära politiska överväganden. Det är klart att det finns sådana och att företagen kanske mer och mer kommer in på överväganden av den typen, men jag tror att från de flesta typer av företag så har den som primärt är intresserad av politiskt beslutsfattande jämförelsevis lite att hämta. Går man däremot över till internationella företag, som arbetar i icke-industrialiserade länder och i en illa organiserad politisk miljö, är det klart att företagen kommer att spela en stor politisk roll. De blir intressanta därför att det också är all anledning att tro att deras interna överläggningar, deras beslutsfattande innehåller moment som är lärorika och väsentliga ur politisk synpunkt. Men det beror alltså just på att företag av den typen spelar en mer väsentlig politisk roll. Det är som ni märker fråga om gradskillnader.

I och för sig är det ingenting mänskligt, som inte i något sammanhang kan vara intressant ur politisk synpunkt, men när man är benägen att i någon mån dra åt svångremmen så är det för att ekonomisera och för att satsa på det som man tror ger mest. Det finns ingen definitionsmässig avgränsning som håller en gång för alla. De faktiska omständigheterna avgör var det är rimligt att dra gränsen. Hur långt man skall gå tycker jag också är en utbildningsfråga i väldigt hög grad. Hur mycket skall man taga med ifråga om det som ligger i periferin, när det gäller politik? Var skall jag dra gränsen? Den frågan löser man inte genom att som Jan-Magnus Jansson säga: »Vi drar ingen gräns alls egentligen utan vi går ut över hela samhället.» Jag kan inte se att vi kan klara en sådan sak rent praktiskt. Vi måste dra en gräns men, som sagt, gränsen ligger inte fast, och det kan inte vara så att någon viss person eller någon viss grupp skall säga att det här är definitivt uteslutet, det här får vi lov att titta på.

LARS RUDEBECK, UPPSALA

Jag menade inte, att man skulle studera företag i samhällen med privatägd ekonomi, därför att ett sådant studium skulle kunna vara lärorikt i största allmänhet och ge resultat som kanske sedan gick att föra över till studiet av politiken, utan jag menade att man skulle studera företagen i den mån de är politiskt aktiva genom att delta i den samhällliga värdeallokeringen. Ett mycket enkelt exempel på detta är ju om ett företag allokerar ett stort samhällligt värde genom att investera i en viss del av landet i stället för i en annan. Då är det politik som företaget bedriver, enligt definitionen: Då skall det studeras av »politologer». Det var så enkelt jag menade. Jag förstår att det finns en skillnad i uppfattning här. Men min synpunkt är bara den enkla, att om vi som statsvetare studerar en organisation, så gör

vi det därför att dess verksamhet är politiskt relevant. Vi studerar den alltså inte bara därför att vi eventuellt skall få möjlighet att flytta över en analogi till politiken.

A. F. ANDRESEN, OSLO

Jeg tror det kan være nyttig å prøve å systematisere noen av de ulike typer av skillelinjer som her er blitt trukket, for jeg synes man i debatten etter hvert har mistet taket på dem.

En type skille refererer til spørsmålet «*hva studeres?*». Kanskje er det for å skille statsvitenskapen ut fra annen samfunnsforskning etter *dette* kriterium at noen har villet begrense vårt studiefelt til statlige institusjoner og organisasjoner, eventuelt inklusive dem som prøver å påvirke disse. Dette er vel etter de flestes oppfatning en uholdbar begrensning — politologi må omfatte en hel del annet.

Et annet skille, som gjør denne form for begrensning unødvendig, refererer snarere til *hvordan* det som studeres blir undersøkt, dvs. hvilken synsvinkel som anlegges, hvilke variabler man tar feste på. (Det er her blitt referert til Allardt, men jeg tror det er det samme skille jeg har sett hos Sartori.) Ifølge Sartori kan man si at mens sosiologene behandler de rent politiske variabler — politiske institusjoner, menneskers handlinger — som avhengige variabler — og konsentrerer seg om virkningene av de underliggende sosiologisk-økonomiske variabler, så bør politologene gjøre omvendt og si: Hva er innvirkningen av de spesifikt politiske variabler?

Hvis man således kan skille politologen fra sosiologen ut fra den synsvinkel de anlegger, skulle det altså ikke være nødvendig å la seg forvirre av at de begge gir omtrent samme svar på spørsmålet om hvilke områder som interesserer dem. For her synes jeg det må være klart at alle de forskjellige organisasjonene, institusjonene og individene som påvirker den såkalte autoritative fordeling av verdier, har interesse; og man må studere hvordan verdifordelingen foregår enten det skjer ved målbevisste handlinger eller ikke. At det så vil skje en arbeidsdeling mellom forskere som interesserer seg for ulike sider av disse forhold, enten de sitter ved samme institutt eller ikke, er en annen sak.

La meg til slutt ta opp noe som er blitt mindre drøftet i dag når det gjelder hva politologien skal omfatte. Det ble såvidt nevnt at det kanskje er lettere å avgrense politologien og sosiologien, på den ene side, fra idehistorie og politisk teori på den annen, enn det er å skille de to første fra hverandre. Men samtidig er man vel antagelig enig om at politisk teori og

gjennemgåelse og analyse av politiske ideer hører med i studiet. Jeg vil i hvert fall si at det som John Plamenatz kaller «systematic thinking about the purposes of government», altså drøftelser av normative spørsmål, i høy grad må høre med, og også diskusjonen av hvilke slags begrunnelser som kan gis for de ulike standpunkter. Her synes jeg Brian Barry's *Political Argument* gir et godt eksempel på en type av drøftelser som burde utgjøre et viktig element i utdannelsen for enhver politolog. Og boken, som vel er litt for vanskelig til å taes i bruk på lavere nivåer, viser samtidig hvordan nye og originale studier på dette felt kan gjøres av en som er fortrolig både med filosofi og med statsvitenskaplig (inklusive matematisk-økonomisk) formal forskning.

JÖRGEN WESTERSTAHL, GÖTEBORG

Får jag ytterligere konkretisera den här meningsskiljaktigheten. Rudebeck har sagt så här: »När ett privat företag allokera stora värden på en viss plats i landet så har det samma innebörd ur medborgarnas synpunkt som om ett statligt beslut fattas av liknande innehåll.» Rudebeck har alldeles rätt i att ur medborgarnas synpunkt har beslutet precis samma innebörd. Men samtidigt är detta utmärkt exempel på att man måste skilja mellan den auktoritativa allokeringen och annan allokering. När ett privat företag bestämmer sig för att allokera någonting i Norrland och när staten bestämmer sig för att allokera någonting i Norrland så är det olika typer av motiv, olika typer av resonemang som ligger bakom. (Man kan naturligtvis mycket väl tänka sig att företaget sneglar på staten helt enkelt därför att företaget hoppas att få hjälp med pengar ifrån staten och alltså i den meningen driver en viss politik gentemot staten.)

Jag förutsätter emellertid att de grundläggande resonemang, som ligger bakom ett privat företags allokering, är andra, och därför menar jag att vi har jämförelsevis litet att hämta från studium av hur privata företag fattar beslut. Det gäller ju en fråga om teorier här. Den typ av teorier, som man skall ha för att förklara ett företags beslutsfattande, tror jag alltså inte mer än i begränsad mån är av intresse för ett studium av politiskt beslutsfattande. Det sagda gäller alltså företag, som arbetar i svensk miljö under normala förhållanden. Jag tror mycket väl att om man går över till låt oss säga de gamla handelskompanierna eller till United Fruit, så ser beslutsfattandet helt annorlunda ut, i varje fall är ingredienserna helt andra och likheten med det politiska beslutsfattandet större.

ELIAS BERG, STOCKHOLM

Jag skulle bara säga några ord om det som har sagts här, kanske framför allt om det som har diskuterats mellan Westerståhl och Jan-Magnus Jansson. För att först knyta an till vad Westerståhl sade på slutet är hans distinktion mellan statens allokeringförsök i Norrland och privata företags baserad på att de är olika motiverade. Det är säkert alldeles riktigt, men jag kan inte förstå, att det skall vara något skäl för att statsvetarna inte skall studera de privata allokeringarna. I den mån dessa påverkar just deras liv, som lever uppe i Norrland, är de viktiga.

Här kommer jag att gå ett steg längre än vad åtminstone Rudebeck — men kanske inte Jan-Magnus Jansson — menar, nämligen att jag tycker, att företagens interna maktrelationer är av betydelse, oavsett om de påverkar det större politiska systemet. Nu kan jag mycket väl förstå Westerståhls avgränsning; vi kan säga, att den är praktiskt gjord, man kan inte syssla med allting, och vi kan prioritera de saker, som har att göra med statliga relationer, och sedan kan vi gå utåt. Jag skulle möjligen kunna gå med på denna praktiska motivering, men då menar jag — eftersom Westerståhl här nämnde utbildningen — att det just ur utbildningssynpunkt är oerhört viktigt att påpeka, att det här är fråga om en praktisk motivering, för vem skulle annars studera dessa relationer, som ju är utomordentligt viktiga för de människor, som lever under detta system?

Jag menar, att den här diskussionen pekar på och kanske gör litet tvivelaktig en annan sak, som Westerståhl sade, nämligen att begreppsproblemen kommer att lösas, om vi forskar empiriskt. Men det är ju inte riktigt så, att vi bara forskar empiriskt utan vidare. Det är inte bara så, att vi självklart väljer våra forskningsområden, utan också vår behandling påverkas ju av vad vi försöker empiriskt verifiera. Det bestämmer vilka problem vi tar upp, och jag tycker, att det har kommit fram särskilt klart i diskussionerna kring Robert Dahls arbete *Who Governs?*, som ju handlar om maktrelationer i New Haven, Connecticut. Man har ju kritiserat honom för att han just har koncentrerat sig på de offentliga organen. (Man har också kritiserat en anekdot, där han talar om två bröder, men jag vet inte, om det är så många som har läst hans lärobok *Modern politisk analys*, och jag skall inte dröja vid den.)

Men jag tycker alltså — för att återkomma till vad jag började säga — att studiet av företags relationer, både de inre och de yttre relationerna, är något som definitivt faller under statskunskapens eller, om ni så vill, politologins föremål. Sedan kan jag alltså tänka mig, att man kan prioritera vissa saker ur en s.k. praktisk ekonomiseringssynpunkt.

A. F. ANDRESEN, OSLO

Bare en kort bemerkning som går i samme retning som siste talers replikk til Jörgen Westerståhl. I tråd med hva jeg forsøkte å si i mitt forrige innlegg vil jeg si at det her vel dreier seg om forskjellige interessefelter, og begge gjelder emner som både kan og bør studeres. Hvis man er interessert i å studere hvilke overveielser som gjøres av dem som er gitt formell myndighet til å fatte samfunnsmessige beslutninger, så er det klart at statsorganene kommer i første rekke; men hvis man vil prøve å finne ut hvordan det er gått til at verdifordelingen er blitt som den er, eller at vår distrikts- og bosettningspolitikk er blitt som den er blitt, så må man *også* studere hva som er gjort av f.eks. private foretagender — uansett hvorfor de har gjort det. Desuten vil jo også den som gjør statsorganene til sit sentrale studieobjekt, fort bli interessert i spørsmålet om i hvilken grad disse avgjørelser påvirker og selv blir påvirket av andre organisasjoner, institusjoner, osv.

STEN SPARRE NILSON, OSLO

Jeg synes diskusjonen mellom Westerståhl og Rudebeck har gjort det tydelig, at på et bestemt punkt er grensen mellom økonomi og statsvitenskap i ferd med å viskes ut i våre dager, enten vi liker det eller ei. Det blir mer og mer legitimt for statsvitenskapen å undersøke økonomiske bedrifters virksomhet; men det kan jo da også være legitimt for økonomene å undersøke maktrelasjoner eller den politiske siden, om man så vil, ved bedriftenes opptreden. Westerståhl sa, han var enig i at ett og annet selskap som United Fruit i våre dager, eller de gamle handelskompaniene, de kunne studeres ut fra statsvitenskapelig synspunkt. Men er det ikke slik, at i vår tid får vi mer og mer av disse store multinasjonale selskaper, som kan sammenlignes med handelskompanier? Har vi det ikke også på nordisk basis? Vi har jo f.eks. SAS i luftfarten, som nå følges opp av et samarbeid mellom skandinaviske rederier om flyfrakt, etter hva jeg ser i avisene.

Den slags store foretak, ofte multinasjonale, kan det i høy grad lønne seg å studere ut fra statsvitenskapelig synspunkt. Hvis vi leser den skandinaviske undersøkelseskommissjons rapport, som ble satt opp etter at SAS hadde vært uheldig med sine investeringer i Mexico for en ti—tolv år siden, og hvis vi leser den amerikanske kongressens «hearings» når det gjelder det amerikanske militære engasjement i Vietnam, så tror jeg vi kan se påfallende

paralleller mellom SAS' politikk og USA's politikk i to forskjellige utviklingsland. Grensen mellom økonomi og statsvitenskap er undertiden flytende, og da bør vi ikke prøve å trekke opp altfor skarpe skillelinjer. (Jfr *Cooperation and Conflict*, 1969, No. 2, p. 104 f.)

LARS RUDEBECK, UPPSALA

Jag tänker inte göra något slags sammanfattande slutreplik utan jag skulle bara vilja säga några ord om den fråga Westerståhl var inne på: nämligen hur vi skall uppfatta den värdefördelning som i vår samhällstyp utövas av privata företag, för att ta det mest konkreta exemplet. Det är kanske möjligt att beslutsfattarna i de privata företagen, när de fördelar våra samhälleliga värden, att de då följer en annan modell än vad politiker gör, när de fördelar motsvarande värden i samhällen av annan organisationstyp än vi har. Men som jag uppfattar saken, förhåller det sig så i kapitalistiska samhällen, att samhällsauktoriteten där delegerar rätten eller befogenheten att fatta dessa beslut till dem som leder företagen. Därför delegerar vår samhällstyp rätten att fördela väsentliga värden till privata beslutsfattare, och därför sysslar också dessa privata beslutsfattare med politik enligt definitionen. Sedan är det en annan sak att de privata beslutsfattarna — när de fattar sina beslut — kanske följer något slags marknadsmekanism eller uppfattar sig som påverkade av marknadsmekanismerna. Men deras värdefördelning blir till sin innebörd och sina konsekvenser inte mindre politisk för det.

JAN-MAGNUS JANSSON, HELSINGFORS

Jag skall i huvudsak uppehålla mig vid den fråga, som Westerståhl har ställt och som blivit ett slags huvudfråga i den här debatten. Före det vill jag säga, att jag instämmer i att man också bör studera det politiska systemets förmåga till olika prestationer och att jag tycker att det är ett framsteg att vi har en panel, som sysslar med det politiska systemets output.

Sedan skall jag återkomma till huvudfrågan och konstatera, att jag tror att om man hävdar en låt vara inte absolut, men i alla fall något så när klar gräns mellan det offentliga eller auktoritativa beslutsfattandet och andra typer av beslutsfattande, och om man gör det av andra än rent prak-

tiska och pedagogiska skäl, alltså därför att vi inte skall ta vatten över huvudet genom att vidga vår ämnessfär — då tror jag att man på visst sätt ger den åtskillnad mellan stat och samhälle, mellan det offentliga och det privata, som den liberala teorin på 1800-talet skapade, en absolut karaktär som inte är berättigad. En sådan distinktion förefaller förnuftig i samhällen som vårt, men om vi går över till de socialistiska ländernas system, så är det helt omöjligt att upprätthålla den eftersom alla branscher där mer eller mindre är grenar av samma system. Det förefaller mig också som om både Rudebeck och Hydén, som har sysslat med u-länder, har kommit att syssla med frågeställningar som ligger långt från den traditionella statsläran och som så att säga går djupare ned i samhället. Det är karakteristiskt, att även i de mest elementära läroböcker talas det om jordbrukets struktur i Sovjet, dess organisation etc., och det talas också om liknande frågor i översikter av u-länder, men så fort man kommer över till våra egna samhällen sägs det inte ett ord om det, trots att det är en viktig fråga ur hela det politiska systemets synpunkt. Vi borde t.ex. få veta en hel del om hur jordbruket organiserats, om i hur hög grad dess prismekanism är bunden genom offentliga åtgärder, osv. Så har jag faktiskt kommit till en djup övertygelse om att problematiken på det här området går så att säga djupare ned i samhällsstrukturen och vill därför i allt väsentligt instämma i det som docent Berg sade på den punkten, men jag upprepar, att det åtminstone för min egen del tyvärr mera är fråga om ett program som jag uppställer till förverkligande än om en avspiegling av min egen forskning.

PÄR-ERIK BACK, UMEÅ (ORDF.)

Vi fick ju till sist åtminstone på en punkt en liten kontrovers. Jag skulle vilja avsluta denna session med att säga, att den enligt min mening understryker vikten av en synpunkt som professor Westerståhl förde fram tidigare, nämligen behovet av mera empiriskt inriktad forskning. Säkerligen skulle mycket vinnas om vi kunde få empiriska studier av — nu skall jag försöka uttala detta hemska ord — »auktoritativiteten» och de olika sanktionstyper som kan vara knutna till den. Om vi bedrev ett systematiskt studium av de områden, där både privata och publika organisationer är verksamma, skulle vi antagligen så småningom kunna yttra oss säkrare och kanske dra en både praktisk och teoretisk motiverad gräns just i den här frågan.

I övrigt har ju enigheten här varit påfallande. Nu är ju enighet i och för sig inte någonting som man behöver värdera positivt. Just i det här

fallet vill jag dock gärna göra det, samtidigt som jag konstaterar att enighet inte minst gäller vad vi vill räkna som statskunskapens eller politologins objekt. Jag tycker det är trevligt att vi är någorlunda eniga om den saken, även om vi kanske är oeniga om det bästa *namnet* på vår vetenskap, i varje fall trevligare än om det vore tvärtom.

VÄRDERINGAR—NORMATIVISM I SAMHÄLLSVETENSKAPEN

ERIK RASMUSSEN, ÅRHUS

Som emne for denne formiddags plenardebat har konferencens planlæggere sat: *Värderingar — normativism i samhällsvetenskapen*. Dr. Björklund og jeg har korresponderet lidt om emnet og i nogen grad delt det imellem os. I hovedsagen har vi dog forladt os på at når to forskellige personer skal indlede om samme emne bliver det af sig selv to temmelig forskellige indlæg der kommer ud af det. Måske bliver de også indbyrdes modsigende, og det kan jo kun være fremmede for diskussionen.

Selve emnet kan forstås på mere end én måde. Jeg vælger at behandle den så at sige klassiske problematik som lettest betegnes med ordene den videnskabelige værdirelativisme.

Det vil jo ikke være nødvendigt i denne forsamling at gøre rede for det værdirelativistiske problemkompleks. Det vil være nok at sige at det grundlag jeg går ud fra er det som er lagt af nyere forskere som Arnold Brecht og Gunnar Myrdahl. Jeg kan måske tillade mig at sige at jeg går ud fra som noget kendt den situation der er refereret kortfattet i min egen fremstilling i *Komparativ Politik*. Det jeg vil forsøge at sige noget om er mine tanker om de udfordringer denne situation stiller os overfor.

1. Først vil jeg give udtryk for at der efter min opfattelse er en udfordring. De forsøg der fra meget forskellig side er gjort på at imødegå eller omgå den videnskabelige værdirelativisme er mislykkedes.

Det gælder de forsøg der er gjort på Oxford-filosofiens grund; selv hvis de bestræbelser på at slå bro over kløften mellem Er og Bør skulde lykkes bedre end det ser ud til for tiden vil sådanne resultater have liden relevans for samfundsvidenskabernes komplekse verden.

Det gælder også Frankfurter-skolens hegeliansk funderede forsøg, som jeg iøvrigt ikke vil komme nærmere ind på.

Men det er værd at gøre sig klart at den marxistisk inspirerede bølge, som i øjeblikket præger så mange af vore studenter og en del yngre forskere, vil resultere i en afvisning af værdirelativismen. I øjeblikket kan det for en

overfladisk betragtning tage sig anderledes ud, fordi værdirelativismen er et våben man gerne benytter sig af til at påvise — eller som man ynder at sige: afsløre — den vestlige videnskabs binding til vestlige værdier. At det i vid udstrækning lykkes er både nyttigt og lidet overraskende. Men i den udstrækning disse strømninger virkelig *er* marxistiske vil de naturligvis havne i en værdiabsolutisme, som det jo allerede er let nok at erkende i deres bestræbelser.

2. Værdirelativismen er en udfordring som følge af en landvinding, en rigtigere erkendelse af erkendelsens vilkår.

Ikke alene dens mange modstandere men også, som det vil være velkendt, adskillige af dem der accepterede den har haft svært ved at se den som en landvinding. Arnold Brecht er typisk for denne indstilling. Han beklagede at den gjorde det umuligt på videnskabelig grund at gendrive bevægelser der, som fascisme, nazisme og bolschevisme, umuliggjorde både den videnskabelige værdirelativisme og al virkelig videnskabelig virksomhed.

Det er en problemstilling der atter begynder at blive aktuel. Men det er et spørgsmål om den ikke bør vendes om. Vilde en videnskab som ikke var værdirelativistisk i det lange løb kunne forenes med styreformer som de vestlige? Der er for mig at se en parallelitet mellem værdirelativisme og flertalsstyre. Et system som kender den objektive sandhed kan ikke acceptere at afgørelser træffes på andet grundlag; i to kommunistisk dominerede systemer har vi set at tendenser i retning af flertalsstyre blev slået ned med vold. Denne opfattelse af en parallelitet kan udlægges som en afsløring af at værdirelativismen er et skalkeskjul for det kapitalistiske system. Sådanne udlægninger bør naturligvis ikke få os til at opgive den antagelse at der er sammenhæng i fænomenerne.

3. Historisk blev værdirelativismen bygget på den logiske kløft mellem Er og Bør. Dertil svarer dens sondring mellem kausalpræmisser og værdipræmisser. I sin nuværende skikkelse har den, med Gunnar Myrdal, erkendt at sondringen er rent analytisk. Det gør udfordringen alvorligere end mange, f.eks. også Myrdal, i første omgang havde gjort sig klart.

Dermed faldt de sidste forudsætninger for at tale om objektiv forskning i nogen tidligere betydning af dette ord. Myrdal fastholder ganske vist termen, endda i titlen på sin seneste bog om emnet, og Jörgen Westerstahl også begrebet, nemlig når han i *Ett forskningsprogram* hævder at en undersøgelse fra og med operationaliseringsniveauet kan være objektiv i den forstand at forskningsresultaterne ikke behøver at være farvede af »samfundsvurderinger«, en opfattelse jeg ikke skal gå nærmere ind på da jeg ved at dr. Björklund vil tage den op til drøftelse. Jeg vil nøjes med at sige at jeg ikke deler den, og at jeg endda vil finde det rigtigst at termerne objektiv og objektivitet udgår af vores terminologi. Det er naturligvis en smagssag. Men når vi med objektiv erkendelse ikke mere er i stand til at forbinde

andet end hvad der ligger i begrebet intersubjektivt overførbar viden — og jeg skal om lidt vende tilbage til hvad værdirelativismen betyder for intersubjektiviteten — forekommer det mig redeligst at opgive en så stærkt devalueret glose, eller rettere: alene at benytte den i forbindelse med sådanne fortidige og nutidige opfattelser som bygger på illusioner den post-Weber'ske videnskabsteoretiske erkendelse skridt for skridt har frigjort os fra.

4. Den udfordring jeg har talt om består fremfor alt i en fare for vilkårlighed som i sidste instans vil gøre kommunikation mellem videnskabsmænd med forskelligt værdigrundlag umulig. Man kan forestille sig en tilstand hvor personer der betegner sig som videnskabsmænd har så forskelligt udgangspunkt og taler så forskelligt sprog, ikke blot kloden over men også indenfor f.eks. vore landes videnskab, at de resultater der fremkommer ikke mere er intersubjektivt overførbare. Vi har formentlig alle nu og da under drøftelser med visse studenter fået en fornemmelse af hvordan en sådan tilstand vilde være at leve i.

Der er, såvidt jeg kan skønne, især anvist to bodemidler. De må kort omtales, skønt jeg ikke tror noget af dem slår til.

Det ene bodemiddel består i en begrænsning af vilkårligheden, nemlig ved at der stilles bestemte krav til hvilke værdipræmisser der kan lægges til grund. Det er krav man møder hos Gunnar Myrdal: »Värdepremisserna får inte väljas godtyckligt. De måste grundas på människornas *verkliga* värderingar.« Myrdal siger ikke udtrykkeligt at det er fordi forskningen ellers ikke bliver empirisk relevant, men det må være hans mening. Det forhindrer imidlertid ikke at hvis hans ord tages bogstaveligt lukkes der af for meget af den forskning f.eks. Marcuse og andre angribere af behavioralismen har forlangt plads for, og jeg må give dem ret i at på et rent værdirelativistisk grundlag lader en sådan begrænsning af vilkårligheden sig ikke fastholde. Det paradoksale er iøvrigt at Myrdal heller ikke selv fastholder den. For han ønsker at kunne lægge sådanne vurderinger til grund som mennesker vilde have hvis deres antagelser om virkeligheden var korrekte, endda også med henblik på en fremtidig situation, og dermed lukker han op for en Pandora's æske af vilkårlighed, selv om hans udgangspunkt var et andet.

Det andet bodemiddel er fælles for Myrdal og mange andre forskere. Det er forlangendet om at hver enkelt forsker gør sine værdipræmisser eksplícitte. For nylig er det f.eks. blevet gentaget med meget eftertryk af dr. Rudebeck i hans kritik af en række prominente forskeres udviklingsteorier. Det er klart at det har megen berettigelse, og at de seneste års debat har tvunget mangan forsker til at forstå sin egen forskning bedre. Men det er langt fra noget radikalt bodemiddel. En fuldstændig redegørelse for ens værdipræmisser og deres konsekvenser er næppe praktisk mulig, og en delvis redegørelse kan være mere vildledende end ingen. Dr. Rudebecks afhand-

ling i bind 5 af *Scandinavian Political Studies* forekommer mig på visse punkter at være et eksempel på at kravet er lettere at praktisere på andre, i hvert fald tilsyneladende, end på sig selv.

5. Når jeg afviser de to almindeligst anbefalede bodemidler kan man spørge om jeg da accepterer vilkårligheden. Det gør jeg i en vis forstand, idet jeg mener der ikke lader sig opstille kriterier ud fra hvilke forskning på grundlag af visse værdipræmisses a priori kan frakendes videnskabelig værdi. Værdirelativisme er netop forskningens og forskernes frihed, og vi har ingen mulighed for på forhånd at vide hvad der vil blive affaldsprodukter.

Vilkårlighed i denne forstand er imidlertid ikke identisk med accept af hvadsomhelst. Jeg mener at kunne se i hvert fald to omstændigheder der begrænser vilkårligheden.

Den første fører mig tilbage til begrebet intersubjektiv overførbarehed. Som defineret af Brecht går dette især på dokumentation af data og metode; for så vidt denne dokumentation kan anerkendes bliver videnskabsmænd i stand til at acceptere hinandens forskningsresultater. Når værdiproblemet ikke tilintetgør overførbareheden beror det netop på at kommunikationen forudsætter kritisk kontrol fra modtagerens side. Ligesom afsenderens metode og dokumentation ikke godtages uden overvejelser gælder det samme hans værdigrundlag. Blot må dette og dets virkninger på hans forskningsresultater studeres med des større opmærksomhed fordi det er så meget vanskeligere for ham, om ikke umuligt, at redegøre fyldestgørende derfor. Overførbareheden er intersubjektiv også i den forstand at den stiller krav til begge parter i kommunikationen. Begge parter bevidsthed om egen og andres værdibinding begrænser kraftigt vilkårlighedens virkninger og gør det muligt for dem at yde og modtage bidrag til videnskabelig erkendelse, ikke frigjorte fra men alligevel på tværs af værdibindinger.

6. Den anden af de to omstændigheder som begrænser vilkårligheden er at samfundsvidenskaberne er empiriske videnskaber, dvs. at de bygger på det aksiom at der findes en fænomenernes verden, en virkelighed — eller hvilken betegnelse man vil vælge — hvis udforskning er deres eksistensberettigelse. Forskning er et samspil mellem forsker og virkelighed, men i sidste instans på virkelighedens vilkår.

Dette er et aksiom. Man kan i og for sig tænke sig en samfundsvidenskab der ikke følte sig bundet af dette aksiom, og i vore modelræsonnementer bevæger vi os ofte på kanten deraf, omend altid under den forudsætning at de i sidste instans skal blive nyttige for forståelsen af virkeligheden. En aempirisk samfundsvidenskab vilde give plads for en fuldstændig aksiomatisk vilkårlighed, og dermed også for antagelsen af hvilket som helst værdipræmisses.

Anderledes forholder det sig med en samfundsvidenskab som forudsætter et virkelighedsaksiom. Så længe dens dyrkere er enige herom trækkes der et eller andet sted en grænse for hvad det forekommer dem interessant og relevant at beskæftige sig med, og denne grænse bliver samtidig en grænse for vilkårligheden i anvendelsen af værdipræmisser.

For ikke at blive misforstået må jeg først betone hvad jeg *ikke* mener med denne påstand. Det er *ikke* min hensigt at påstå at den virkelighed samfundsvidenskaberne beskæftiger sig med er en ganske vist delvis ukendt men given størrelse, upåvirket og upåvirkelig af menneskelig, derunder videnskabelig, virksomhed. Samfundsvidenskabernes virkelighed opfatter jeg tværtimod som en størrelse hvori al menneskelig aktivitet indgår, og som følgelig forandres med forandringer i denne aktivitet. Derfor betegnede jeg før forskning som et samspil mellem forsker og virkelighed. Ingen af dem er ganske den samme før og efter et stykke forskning. Lad mig iøvrigt tilføje at jeg foretrækker en term som samspil til at udtrykke denne opfattelse, fremfor de nu atter så yndede hegelianske vendinger, som jeg finder væsentlig tjener til at forvirre tanken.

Når altså virkeligheden er for det første i vid udstrækning ukendt og for det andet i forandring, bl.a. som følge af menneskelig virksomhed, siger det sig selv at heller ikke en samfundsvidenskab der bygger på virkelighedsaksiomet dermed drager snævre grænser for vilkårligheden. Der lader sig argumentere for flere vidt forskellige virkelighedsbilleder og følgelig kan man opretholde værdisæt som ikke lader sig forene med et hvilket som helst af disse virkelighedsbilleder. Det er grunden til at empirisk videnskab har måttet bygges på værdirelativismen og har måttet afskrive sit krav på objektivitet.

Med *virkelighedsbillede* mener jeg det samme som Gunnar Myrdal med *beliefs* eller *antagenden*, og *værdisæt* svarer til hans *valuations* og *värderingar*. Min tankegang er — og deri mener jeg at være på linje med Myrdal — at såvel værdisæt som virkelighedsbillede indgår i menneskers *anskuelsessæt* (hvad Myrdal kalder *opinions* eller *åsikter*), i et stadigt samspil. Det gælder på alle bevidsthedsniveauer, både i dagligdagen og på den videnskabelige teoris særlige og raffinerede niveau. Virkelighedsbilledet er mangelfuldt, ikke alene fordi aktørens muligheder for at skaffe sig information er begrænsede men også fordi han er tilbøjelig til ikke at opfatte og ofte heller ikke søge information som ikke er forenelig med hans værdisæt. Omvendt er virkelighedsbilledet medbestemmende for hans opfattelse af hvilke værdier der lader sig realisere, og dermed for eventuelle ændringer i værdisættet. Ændringer i værdisættet vil igen påvirke virkelighedsbilledet og dette påny værdimønstret, osv.

Der er altså rum nok for forskellige videnskabelige teorier, om man vil: for vilkårlighed. Min tesis er imidlertid at så langt vi er enige om at bygge

på virkelighedsaksiomet er vilkårligheden ikke absolut. Sagt på samme måde som før: samspelet mellem forsker og virkelighed sker i sidste instans på virkelighedens vilkår, dvs. at teorier ikke lader sig opretholde for så vidt de ikke kan forliges med virkeligheden. Det giver altså mening imellem tilhængere af forskellige teorier at debattere teoriernes virkelighedsbilleder ud fra den opfattelse at de prætenderer at være billeder af én og samme virkelighed og at drøfte deres værdi med deres større og mindre anvendelighed til forståelse af denne som kriterium. Så længe dette er muligt er der en basis for kommunikation og vi er ikke endt i lige så mange former for samfundsvidenskab som der i det 16. århundrede var former for kristendom.

Lad mig nævne et nyligt og et klassisk eksempel. Det nylige først, og jeg har valgt et som de fleste af de tilstedeværende utvivlsomt kender. I sin interessante afhandling i bind 5 af *Scandinavian Political Studies*¹ hævder dr. Rudebeck: »It seems to be an inescapable fact of history . . . that development in the form of qualitative change from agrarian to industrialized society by peaceful evolution is the exception rather than the rule« (p. 25), og dette elaboreres senere i afhandlingen. Denne påstand er i smuk overensstemmelse med den udviklingspolitik dr. Rudebeck tager til orde for, og med det værdisæt hvoraf denne udspringer. Derimod forekommer det mig at enhver der kender lidt til økonomisk historie må forbavses over påstanden. Talrige eksempler på »fredelig overgang« melder sig straks i erindringen. Som empirisk udsagn lader dr. Rudebecks påstand sig ikke opretholde, og i den udstrækning hans teori bygger på denne påstand lader den sig lige så lidt opretholde, og hans værdisæt heller ikke; jeg siger udtrykkeligt »i den udstrækning«, da jeg ikke ser noget formål i her at komme ind på en diskussion af afhandlingen som helhed, derunder af om dens teori og værdisæt lader sig opretholde på trods af at påstanden ikke er rigtig. Men vi har altså her et eksempel på frugtbar anvendelse af virkelighedsaksiomet i vore teoretiske drøftelser.

Som klassisk eksempel vælger jeg Hobbes. Det er almindeligt at beundre hans værk som intellektuel præstation. Hvorfor arbejder vi ikke fortsat, som han havde tænkt sig, indenfor det begrebsapparat han skabte? Det er ikke nok at svare at der er sket så meget siden, for allerede Locke skabte nogle årtier senere et nyt der fjernede sig mere fra hans end nymarxisters i dag gør fra det hundrede år gamle Marx'ske, skønt forandringerne i samfundet dengang var meget mindre end i nutiden. Forklaringen er nok først og fremmest den at Hobbes' opfattelse af f.eks. menneskenaturen, altså et vigtigt punkt i hans virkelighedsbillede, ikke lod sig opretholde, og dermed blev hele hans teori uinteressant, bortset naturligvis fra den interesse der

¹ »Political Development: Towards a Coherent and Relevant Theoretical Formulation of the Concept«, pp. 21—63.

knyttar sig till den historisk og som intellektuel glanspræstation. Set under en værdirelativistisk synsvinkel kan man ikke gendrive det værdisæt Hobbes byggede på. Men den teori han opbyggede er blevet uinteressant fordi hans virkelighedsbillede blev gennemhullet. Den bliver dermed endnu et eksempel — man kunde sige: i fugleperspektiv, og langt mere aktuelle kunde være valgt — på at vilkårligheden ikke er ubegrænset. Hobbes' værk er intersubjektivt overførbart, og netop derfor har vi kunnet lade det ligge og, i kraft af dets særlige kvaliteter, indlemme det i vort historiske skatkammer.

7. Jeg behøver næppe at repetere min tesis, min argumentation og de konklusioner jeg mener at turde drage. Lad mig nøjes med en tilsyneladende paradoksal slutbemærkning: Jeg er overbevist om den videnskabelige værdirelativismes gyldighed og uomgængelighed, men jeg er også overbevist om at den ikke, og da i hvert fald ikke i sin øjeblikkelige skikkelse, er det sidste ord der kan siges. Det vil være spændende om der i den diskussion vi skal have er nogen der kan tage den udfordring den stiller os overfor op på en anden og mere nyskabende måde end jeg har formået.

STEFAN BJÖRKLUND, UPPSALA

Professor Rasmussen har framföralit ägnat sitt föredrag åt en undersökning av möjligheterna att förebygga att värderelativismen leder till godtycke i valet av värderingar. Implicit framgår det, att värderingar skall utnyttjas i det statsvetenskapliga företaget. Jag skall i mitt anförande polemisera mot en ståndpunkt som inte är Rasmussens, mot den ståndpunkten nämligen, att statsvetaren i sitt arbete skall förhålla sig neutral till samhällsvärderingar. Min framställning kommer att kretsa kring två problem. Är värdenneutralitet möjlig? Är värdeneutralitet en oskiljbar del av vår vetenskapsyn?

Som utgångspunkt väljer jag Jörgen Westerståhls nyligen utgivna introduktionsskrift till studiet av statskunskap. Westerståhl hävdar, att statsvetenskapen skall vara objektiv. Nu finns det en otydlighet i ordet »objektiv», som ställer till en del trassel i debatten. I början av det avsnitt, som ägnas åt frågan om statskunskap och värderingar, snuddar Westerståhl vid den kunskapsteoretiska frågan om möjligheten av »sann eller objektiv kunskap». ¹ »Objektiv» refererar här tydligen till en överensstämmelse mellan forskarens påståenden och en yttre verklighet. Vi har stränga krav på att omdömen om verkligheten skall vara väl underbyggda och logiskt konsistenta. Godtycke är inte tillåtet. Omdömen skall bygga på observationer

¹ J. Westerståhl, Att studera politik. En introduktion, Stockholm 1970, 80.

och vara relevanta för den fråga, som skall avgöras. »Objektiv» betyder i det här sammanhanget närmast »saklig».

Något längre fram i boken använder emellertid Westerståhl ordet »objektiv» i en annan betydelse. Han säger sig med objektiv forskning mena forskning »som inte påverkas av samhällsvärderingar».² Objektiv betyder här tydligen värdeneutral.

Vilket samband finns det mellan saklighet och värdeneutralitet? Antag att jag hävdar, att »det är orättvist att kommunisterna inte får delta i utrikesnämnden». Fyller detta yttrande Westerståhls krav på objektivitet? I en mening ja: yttrandet är sakligt, det förhåller sig ju faktiskt så att kommunisterna inte får delta i utrikesnämnden. Men i den andra meningen nej: yttrandet är inte värdeneutralt. Uppenbarligen är det Westerståhls mening att saklighet äventyras av värdeengagemang. Men logiskt kan det inte finnas något samband mellan saklighet och värdeneutralitet. Humes giljotin innebär ju att man logiskt alltid kan särskilja ett påstående om verkligheten och ett värdeomdöme. Det är lätt att demonstrera det genom att byta ut det värderande inslaget i den sats jag nyss använde som exempel. »Det är klokt och rättvist, att kommunisterna inte får delta i utrikesnämnden.» Inslaget av verklighetsomdöme i detta enkla exempel påverkas inte av att värderingen kastas om.

Men finns det inte psykologiskt och socialt ett samband mellan saklighet och värdeneutralitet? Även om det inte är logiskt omöjligt, så kanske det är praktiskt ogörligt för en forskare att hålla fast vid sakligheten, om han hänger sig åt värdeengagemang? Jag tror att man måste erkänna, att risken är stor — hur stor är en empirisk fråga. Det är alltför vanligt, att osaklighet och engemang uppträder hand i hand i den politiska debatten och alldeles särskilt i kulturdebatten. Man tycks anse, att engagemanget legitimerar osakligheten, att en saklig beskrivning av de faktiska förhållandena är betydelselös eller t.o.m. ett hinder för ett engagemang för en bättre värld. En sådan programmatisk osaklighet kan naturligtvis inte accepteras. Det är en sak att starkt engagemang kan göra det psykologiskt svårt att vara saklig; det är en annan sak att sträva efter så stor saklighet som möjligt. Osaklighet satt i system betyder en försämrade verklighetsuppfattning, och en försämrade uppfattning av den existerande verkligheten betyder försämrade möjligheter att åstadkomma en kontrollerad förändring av denna verklighet.

Men om man av omsorg om sakligheten undviker engagemang så hamnar man i stället i ett annat dilemma, ett moraliskt dilemma.

Det är väl alldeles klart, att neutralitet inte är något sätt att undvika en moralisk valsituation. Det är sant, att det är skillnad mellan att aktivt

² Westerståhl, 81 f.

ställa sig på förtryckets sida och att vara neutral. Men den neutralt avstår från att ställa sig på de förtrycktas sida, och den positionen kan inte undgå en moralisk bedömning. Den statsvetenskapliga värdeneutraliteten blir ju just utsatt för en sådan bedömning av en del av sina alumner. Nu får de höra av professor Westerståhl och andra lärare, att värdeneutraliteten är en oskiljbar del av vår vetenskapssyn och därmed lika okränkbar som kraven på empirisk noggrannhet och logisk stringens. Det är ju inte säkert, att alumnerna då överger sitt engagemang och hänger sig åt noggrannhet och stringens. Det är lika troligt att noggrannhet och stringens i deras ögon blir moraliskt suspekta förhållningssätt. Jag tror att värdeneutraliteten är en belastning för den som vill stanna kvar inom och försvara den vetenskapssyn för vilken empirisk noggrannhet och logisk stringens är ideal. Men förhåller det sig då inte så, att värdeneutraliteten verkligen är en oskiljbar del av denna vetenskapssyn?

I sin installationsföreläsning 1911 hävdade Axel Hägerström, att det inte kunde finnas någon vetenskap i moral, bara om moral.³ Westerståhl använder en parallell formulering: statsvetenskapen är en vetenskap om politik, inte i politik.⁴ Hägerströms tankegång kan återges på följande sätt: Värdeutsagor uttrycker en känsloupplevelse. Känsloupplevelser kan inte vara sanna eller falska. Endast utsagor som är sanna eller falska hör hemma inom vetenskapen. För Westerståhl är samma tankegång avgörande. Att avgöra vad som är gott, riktigt etc. kräver ett subjektivt ställningstagande. Det karakteristiska för vetenskapen är att dess omdömen är objektivt underbyggda. Den kan följaktligen inte svara på värderingsfrågor och därmed är statsvetenskapen förhindrad att uttala sig om de rätta politiska besluten.

Hägerströms föreskrift i installationsföreläsningen här knappast längre något stöd bland fackfilosoferna.⁵ Jag vill på nytt nämna Arnold Brecht och dennes monumentala verk om den politiska teorin. Brecht ställer sig på den vetenskapliga värderelativismens grund. Vetenskapen kan aldrig slutgiltigt bevisa det högsta värdet i en värdehierarki, säger han. Men detta betyder inte, att statsvetenskapen måste avstå från normativa företag. För det första har resonemang, som innehåller värdeomdömen, en logisk struktur som kan granskas och bedömas med gängse vetenskaplig metod. För det andra är värdeomdömen i verkligheten (till skillnad från filosofernas demonstrationsexempel) sammanvävda med faktaomdömen. Statsvetaren har

³ A. Hägerström, *Om moraliska föreställningars sanning*, Uppsala 1912.

⁴ Westerståhl, 9.

⁵ A. Wedberg, *Filosofins historia. Från Bolzano till Wittgenstein*, Stockholm 1966, 378 ff. Wedberg har även utnyttjats för tolkningen av Hägerström.

all anledning att pröva värdeomdömenas empiriska referenser. En sådan utredning får rimligen normativa effekter.⁹

Blir inte därmed distinktionen mellan vetenskap *om* och *i* politik alldeles urholkad? Nu kanske Westerståhls formulering inte får tolkas alltför rigoröst. Det är ju alldeles påfallande, att nationalekonomer uttalar sig om ekonomisk politik och statsvetare om lämplig kommunstorlek etc. Frågan om statsvetenskapens värdenneutralitet visar sig kanske gälla huruvida forskaren själv skall stå för värderingarna eller om han opartiskt skall utföra sina undersökningar på basis av värderingar, som han hämtar utifrån, från samhället.

En ståndpunkt som innebär, att politikerna skall leverera de värderingar, som statsvetaren lägger till grund för sitt arbete, förutsätter att det i princip är möjligt att i en sats isolera den grundläggande värderingen i väven av värderande och empiriska inslag. Det är ju mycket lätt att ge exempel på satser där detta låter sig göra. T.ex. satsen »den här röda bollen är vackrare än den där blå». Den grundläggande värderingen kan lätt avskiljas och sedan kan forskaren med fullkomlig neutralitet pröva det empiriska innehållet och analysera satsens logiska syntax. Men satsen är ju alldeles trivial.

Ta ett exempel som inte är trivialt. »Marknadshushållning är bättre än planhushållning.» Jag tror att i ett sådant exempel kan aldrig den grundläggande värderingen isoleras och reduceras till ett enkelt tyckande av typen »rött är vackrare än blått». Det lär vara omöjligt att formulera ett värdeomdöme, som samtidigt är politiskt relevant och logiskt rent, dvs. helt oberoende av uppfattningar om hur verkligheten faktiskt förhåller sig. Vad är behovstillfredsställelse? I vilken utsträckning uttrycker sig behov i efterfrågan? I det existerande samhället? I ett samhälle med annan fördelning? Är behov medvetna? Kan behov förutsättas bli medvetna i en annan samhällstyp? Är alla behov lika beaktansvärda? Vilka andra värden än behovstillfredsställelse står på spel i valet mellan marknadshushållning och planhushållning?

För att besvara den här raden av nästan hopplöst komplicerade frågor måste man både skaffa sig kunskap om faktiska förhållanden av ytterst subtil natur och skapa en rangordning mellan olika värden. Jag tror att det är en uppgift, som aldrig kan avslutas. Detta innebär inte någon intellektuell defaitism. Jag menar inte att empirisk och logisk — värdeologisk — klarhet är en hopplös uppgift i den meningen, att det inte är någon idé att ge sig in på den. Vad jag menar är, att det är en uppgift, som sannolikt aldrig kan föras till ett sådant slut att forskaren kan överlämna snyggt och

⁹ A. Brecht, *Political theory. The foundations of twentieth-century political thought*, Princeton, N.J. 1959, 117 ff.

ordentligt ordnade värderingar till politikerna för fortsatt hantering och sedan själv ägna sig åt den från värderingar rensade återstoden. Om forskaren vill ägna sig åt relevanta frågor lär han inte kunna slingra sig undan att själv ta ställning till grundläggande värderingar.⁷

Det finns en del omständigheter som tyder på att värdenutrala definitioner och modeller i princip är omöjliga inom statsvetenskapen. Jag vill erinra om diskussionen om maktbegreppet mellan C. Wright Mills, Robert Dahl, Peter Bachrach & Morton Baratz m.fl.⁸ Det har sagts, att den skenbart maktlösa massan i en demokrati har ett inflytande över eliten genom den s.k. lagen om de föregripna reaktionerna. Massan har möjlighet att ingripa mot och avsätta en elit, som i sitt beslutsfattande överskrider vissa gränser. Att detta sällan eller aldrig sker beror på att eliten är medveten om gränserna. Men om elitens makt innebär makt också över massans föreställningsvärld, om lagen om de föregripna reaktionerna bör ersättas av en lag om de styrda reaktionerna? Båda hypoteserna, både den om ett fritt samtycke som flyter från massan mot eliten och den om ett falskt samtycke, påtvingat massan uppifrån, lär vara omöjliga att belägga, åtminstone f.n.

När Robert Dahl gjorde sin undersökning av maktförhållandena i New Haven, definierade han makt som förmåga att påverka utgången av ärenden, som var föremål för beslutsfattande. Och han fann i de undersökta frågorna en konkurrens mellan olika grupper; än segrade den ena, än den andra. Men Dahls kritiker har hävdats, att det gällde en konkurrens mellan olika fraktioner av eliten i ärenden, som inte hotade elitens centrala intressen. Kritikerna har antagit, att eliten var homogen när det gällde att hålla vakt mot sådana frågor, som hotade dess väsentliga intressen. Dahl har svarat, att empirisk forskning förutsätter att begrepp kan ges operationella definitioner och att den omöjliggörs om man tillåter en infinit regress av förklaringar, där varje påvisad orsak sägs ha en bakomliggande, djupast sett verkande orsak.

Kräver inte empirisk forskning att man nöjer sig med förklaringar, som kan byggas under med empiriska data, och att man lämnar alla djupast sett verkande orsaker därhän? Måste inte samhällsvetaren säga sig, att antagandet om elitens makt över massans föreställningsvärld inte kan bevisas vara falskt men att det inte heller kan bevisas vara sant. Måste han inte säga sig, att det därmed ligger utanför forskarens område? Är inte det enda kriteriet på en god förklaring att den tolkar data så effektivt som möj-

⁷ Exemplet med planhushållning contra marknadshushållning hänger inte på orden »bättre än». Även om man formulerar följande uppgift: »vad innebär och hur fungerar marknadshushållning?» lär alla de frågor om behov etc. som jag räknade upp, vara aktuella.

⁸ För ett referat av denna diskussion, se L. Lewin, *Folket och eliterna. En studie i modern demokratisk teori*, Stockholm 1970, 119 ff.

ligt? Dessa frågor kan man rikta till Dahls kritiker. Deras svar kan bli följande. — Det hela skulle vara alldeles oproblematiskt, om verkligheten entydigt och fullständigt kunde avbildas av vetenskapen. Men en sådan naiv empirism omfattas numera av ingen. Det problematiska är, att förklaringar av verkligheten alltid är ofullständiga och att data ofta kan infogas lika bra i flera olika förklaringar. Valet av förklaringsmodell bygger därför på en rad förutsättningar, som inte kan empiriskt byggas under. Fenomenet med konkurrerande förklaringsmodeller är ingenting specifikt för samhällsvetenskapen. Det lär t.ex. gå att foga in de data vi förfogar över i radikalt olika teorier om universums uppkomst. Inom naturvetenskapen har sådana konkurrenssituationer förr eller senare slutat med att *en* modell visat sig på ett effektivare sätt ta hand om data. Bör det inte förhålla sig på samma sätt med samhällsvetenskapen? Jag tror det finns ett avgörande skäl att svara nej på den frågan.

Diskussionen av frågan om vetenskap och värderingar sker ofta som om samma omdömen kunde gälla all vetenskap. Men det finns ju en alldeles avgörande skillnad mellan naturvetenskap och samhällsvetenskap. Vi kan lära oss att manipulera verkligheten genom att utnyttja de lagar naturvetenskapen formulerar, men själva lagarna kan vi inte förändra. Helt annorlunda med samhällsvetenskapens lagar. Eftersom de ytterst rör människors beteenden, kan de i princip alltid ändras genom en mänsklig viljeakt. Eftersom en föreställning om hur världen ser ut är avgörande när en människa vill någonting, så kan vi genom att manipulera människors föreställningar förändra deras beteende. Samhällsvetenskapliga lagar utgör delar av människors föreställningar och påverkar därmed det beteende lagarna uttalar sig om. Samhällsvetenskapliga modeller har därför en relation både till verkligheten som den faktiskt är vid en viss tidpunkt och till verkligheten sådan som vi vill att den skall vara. Jag drar av detta inte slutsatsen, att samhällsvetenskapen skall upphöra med försöken att förklara hur verkligheten faktiskt är beskaffad och i stället ägna sig åt förkunnelse. Ett viktigt kriterium vid bedömningen av en statsvetenskaplig teori är dess empiriska förankring och dess förklarande räckvidd, men det är inte det enda kriteriet. Den ideologiska värderingen är ett annat kriterium.

I den stencilerade sammanfattningen av mitt anförande uttalade jag förhoppningen, att politisk filosofi på nytt skulle få en central plats i statskunskapen. Med »politisk filosofi» menar jag tankar om vad som bör förstås med begrepp som »politisk förpliktelse» och »det allmänna bästa». Den politiska filosofin har förlorat sin plats inom vetenskapen på grund av uppfattningen att det inte finns någon fast grund att bygga den på. Under den politiska filosofins guldålder utgjorde den objektiva, med förnuftets hjälp insedda, naturliga rätten den självklara utgångspunkten. Men den natur-

rättsliga värdeobjektivismen har utsatts för skarpa angrepp från Hume och framåt. Dess absoluta motpol utgör Hägerström. Han hävdade, att det inte bara var omöjligt att härleda en värdeutsaga ur ett faktaomdöme utan också att det var omöjligt att logiskt härleda en värdeutsaga ur en annan värdeutsaga. Om man går så långt så har man definitivt ställt värdefrågor utanför varje vetenskaplig diskussion.

De värderingar, som ligger till grund för politiska avgöranden, är av två slag, dels utilistiska, dels moraliska. Jag tänker avsluta det här anförandet med några reflexioner kring en teori om moraliska värderingar. Jag vill hävda att det finns goda skäl att se optimistiskt på möjligheterna att finna en fast grund för en politisk filosofi inom ramen för den vetenskapliga värderrelativismen. Men först bör jag ta upp invändningen, att politiska beslut enbart skall bygga på utilistiska värderingar. Detta var som bekant Jeremy Benthams förslag. Men kritiken mot Bentham har visat att detta inte är möjligt. Bentham var i sin lyckokalkyl tvungen att införa förutsättningen, att varje individs lycka var lika mycket värd som varje annan individs lycka, dvs. en moralisk norm.⁹ Varje regel som går ut på att grunda politiska beslut på nyttan måste kompletteras med en norm, som talar om vems eller vilkas nytta som skall beaktas, dvs. med en rättvisenorm. För såvitt man inte avstår från att söka en allmängiltig grundval för politiska beslut och överlåter åt våldet att avgöra varje särskilt fall. I det fortsatta resonemanget utgår jag alltså från som givet att *någon* moralisk värdering ingår i politiska avgöranden i ett civiliserat samhälle.

Det finns en teori om moraliska omdömens innebörd, som för mig ter sig mycket tilltalande. Ett embryo till den finns redan hos David Hume och den har i den moderna debatten utvecklats av bl.a. William Frankena¹⁰ och Kurt Baier.¹¹ Teorin går ut på att den som väljer att avgöra en fråga från moralisk utgångspunkt därmed accepterar att avgöra frågan på allmängiltiga grunder, efter opartisk bedömning och efter en rationell prövning av argument. Den som har valt den moraliska ståndpunkten har avsvurit sig rätten att avgöra varje särskild fråga på subjektiva grunder. En teori om moraliska värderingar, som hävdar att varje sådan värdering är subjektiv och godtycklig, upphäver sig själv. Nu invänder någon säkert, att själva valet av den moraliska ståndpunkten är ett subjektivt val. Och det vill jag inte bestrida. På den som vägrar att inta den moraliska ståndpunkten biter inga vetenskapliga eller andra argument. Men poängen med den värdeteori som jag nyss nämnde är den, att sedan det yttersta, subjektiva valet har skett, är det möjligt att objektivt avgöra moraliska frågor.

⁹ G. H. Sabine, *A history of political theory*, London 1961, 685.

¹⁰ W. Frankena, *Etik*, Lund 1968, 98 ff.

¹¹ K. Baier, *The moral point of view*, i: G. Wallace & A. D. M. Walker (ed.), *The definition of morality*, London & Southampton 1970, 188 ff.

Det här att det yttersta valet är subjektivt är såvitt jag förstår ingenting som exklusivt gäller valet av regler för att avgöra värdefrågor. Också valet av regler för att avgöra sanningen i faktaomdömen är ytterst sett subjektivt.

Det finns en viss parallellitet mellan värdeomdömen och faktaomdömen, när det gäller förutsättningarna för att de skall accepteras av ett auditorium. Ett faktaomdöme kan i strikt logisk mening inte bevisas. Vad som accepteras som ett sant faktaomdöme bestäms i sista hand av sociala konventioner, varvid de konventioner som vetenskapsmän omfattar kännetecknas av en särskild stringens och medvetenhet. Men antag att jag uppställer en egen regel för när jag skall acceptera empiriska omdömen. Antag att jag vägrar att godta alla andra data än sådana som jag kan se med mina egna ögon. Jag ser att jorden är platt. En sådan regel för prövning av faktaomdömen skulle innebära, att världen bleve ännu mera full av oförklarliga fenomen, och den skulle leda till allvarliga sociala konsekvenser för mig. Men den är oangriplig ur logisk synpunkt. En värderegel som innebure att alla värden på jorden ordnas med hänsyn till just mitt välbefinnande tycks i viss utsträckning ha samma status som det exempel jag nyss nämnde. Den är inte ologisk, men den är socialt omöjlig. Brecht väljer att tala om kunskapens intersubjektivitet snarare än kunskapens sanning. Finns det inte en intersubjektivitet också när det gäller moraliska värderingar?¹²

Det som jag i den senare delen av mitt anförande har sagt är naturligtvis inget argument för att statsvetenskapen skall vara värdeengagerad och innehålla politisk filosofi som en del av ämnesområdet. Några sådana argument antydde jag tidigare. Den senare delen av mitt anförande har gått ut på att bemöta misstanken, att värdenneutralitet är nödvändig av värde-teoretiska skäl. Om värdeengagemang betydde ett fritt och godtyckligt tyckande, då borde vetenskapen förhålla sig neutral. Men värdeengagemang betyder inte ett fritt och godtyckligt tyckande.

Debattinlägg

JÖRGEN WESTERSTAHL, GÖTEBORG

Ursäkta att jag dyker upp igen som gubben ur lådan, men det sammanhänger med att jag i de här två inledningsanförandena blivit apostroferad flera gånger. Låt mig ta upp några få punkter.

¹² Såvitt jag kan bedöma ryms den teori, som jag här har redovisat, inom ramen för den vetenskapliga värderrelativismen i Brechts mening. Denna betyder för honom bara att den yttersta värderingen inte kan bevisas, se ovan.

Man har diskuterat om termen objektivitet är lämplig att använda. Skälet till att jag har använt det här begreppet är det mycket enkla, att jag har sysslat framför allt med vissa undersökningar om nyhetsförmedling, där man behöver ett samlingsbegrepp för vissa aspekter på nyhetsförmedlingen. Den svenska lagstiftningen talar t.ex. om saklighet och opartiskhet. Det är en riktigt bra terminologi därför att den pekar på den grundläggande problematiken i det här sammanhanget, nämligen att man dels har en verklighetssida, om man så vill en kunskapsteoretisk problemställning, och dels har den enklare frågan om opartiskhet. Opertiskhet betyder ytterst att man inte är partisk och det betyder, om man för över det till det området som vi nu diskuterar, att man inte i sitt vetenskapliga arbete låter sig vägledas av hänsyn till sina politiska värderingar, alltså värderingar rörande samhällsfrågor. Det är dessa samhällsvärderingar och deras inverkan som jag egentligen är intresserad av i detta sammanhang.

Den vetenskapsteoretiska aspekten har man givetvis anledning att fundera över, men jag tror att det i de flesta fall är alldeles tillräckligt om man kan åstadkomma en forskning som är fri ifrån påverkan av samhällsvärderingar. Den andra typen av debatt är i någon mening bottenlös därför att den för oss ut på de allra mest grundläggande kunskapsteoretiska djupen.

Jag har en känsla av att väldigt många älskar de där djupen, inte därför att de är särskilt djupsinniga, utan därför att de vill ha den där känslan att allting flyter och det skapar hos dem en känsla av behag.

Den konkreta och intressanta frågan gäller, om våra politiska värderingar om våra föreställningar om hur vi vill ha det i samhället också färgar vår forskning om hur samhället faktiskt ser ut. Där har jag en bestämd uppfattning. Det finns visserligen oändligt många exempel på forskning eller sånt som kallas för forskning, där forskaren har låtit sig påverkas av sina samhällseliga värderingar, men enligt min uppfattning är det också fullt möjligt att bedriva forskning utan att låta sig påverkas av sina samhällseliga värderingar. Skulle jag inte tro att detta var möjligt, skulle jag överhuvudtaget inte vara beredd att stödja tanken på forskning alls. Då skulle jag förordade att man lade ner verksamheten. Då kan man i stället betala pengar till teologiska fakulteter eller någon liknande.

Vidare förstår jag inte riktigt när det gäller Rasmussen, varför han kombinerar frågan om värderrelativism med problemet om villkorlighet eller godtycklighet. Jag har lite svårt och se att man nödvändigtvis behöver diskutera båda dessa saker på en gång. Men kanske har Rasmussen en annan uppfattning?

Myrdal apostroferas ofta i debatterna om objektivitetsproblem eller normativism. Varför har han aktualiserats igen? Han har uttryckt de här tankarna i hela sitt liv, i fyra eller fem olika skrifter. Möjligen beror den förnyade aktualiteten på att några personer tycker att det vore bra, om

det förhåller sig så att all forskning eller all hittillsvarande forskning är subjektiv eller är värdeorienterad till förmån för de västerländska värdena. Nu är ju Myrdal ett dåligt stöd även för den uppfattningen. Han är ju som Rasmussen påpekade här ingalunda konsekvent utan inför i själva verket genom en bakdörr objektiviteten på nytt. Han är varken konsekvent som värderelativist eller som motsatsen egentligen. Jag är som sagt förvånad över att Myrdal nämns så ofta, därför att jag känner åtskilliga av vårt lands nationalekonomer men jag känner ingen av dem som delar Myrdals uppfattning. Jag kan hänvisa t.ex. till Guy Arvidsson, som har gjort en intressant sak på det här området i samband med ett utredningsuppdrag, då han just försökte skilja ut vad det betydde om man accepterade vissa grundläggande värderingar (det gällde frågan om förstatligande av apoteksverksamheten).

Båda inledarna har, när de skulle belysa svårigheterna eller omöjligheten att enas i politiska undersökningar, tagit upp sådana begrepp som utveckling och makt — elit och massa och klass kunde de också ha nämnt. Jag håller med dem som säger, att det är sannolikt omöjligt att enas om man arbetar med de här begreppen. Men det sammanhänger med att det här är ideologiska begrepp. Det är självklart att man inte kan enas, om man bygger in själva ideologin i begreppsbildningen, och det är det som är vitsen med de här begreppen. De är ju uppfunna av ideologer för att man skall påverka folk i den riktning som ideologen vill. I och för sig kan det inte vara fel på begreppen, man kan ju lägga in en enhetlig och konsekvent innebörd i vilket begrepp som helst. Men när det gäller just de här begreppen så är det ingen som är egentligen intresserad av att operationalisera dem på ett strikt sätt. Man vill ha dem som allmänna ideologiska klubbor, som man kan svänga omkring med utan att fastställa deras betydelse.

Ett begrepp som utveckling är nu modernt. Men det är uppenbart, att det är värdeladdat redan från början. Om man vill bedriva rimlig forskning kring dessa frågor, börja med att kasta ut begreppet utveckling. Kalla det för industrialisering t.ex.; talar man om utveckling är det ju från början sagt att det är en förändring till det bättre, och vad som är bättre kan vi inte enas om.

Något motsvarande gäller om klassbegreppet. Inte ens Marx höll fast vid en uppfattning. Han har tre, fyra definitioner av vad han menar med klass, och sedan har alla andra som verkligen arbetat med klassbegreppet haft olika definitioner. Tillämpar man en entydig definition, t.ex. en subjektiv klassdefinition, då kommer man meddetsamma i det läget att studera någonting som de flesta inte är intresserade av. Det är det dimmiga klassbegreppet som är användbart i ideologiska sammanhang. Jag skulle tro att detsamma gäller om makt.

Jag vill inte utveckla vad som kanske är en extrem linje här, men när

det gäller makt skulle jag tro att man kan gå ett steg längre och snarare tala om vidskepelse än om ideologi. Det betyder inte i och för sig, att de frågeställningar som aktualiseras i samband med maktbegreppet eller med klassbegreppet eller andra liknande begrepp skulle vara ointressanta. Det är bara det att de verktyg som dessa begrepp erbjuder är ohanterliga och otjänliga. Föreställer man sig, att man skall ena sig om ideologiska begrepp inom den statsvetenskapliga forskningen, då är det klart att då står man inför ett olösligt problem.

Björklund framförde på slutet någon slags mer eller mindre hemvävd variant av värdeobjektivismen. Man har hållit på med den här diskussionen i årtusenden. Dessa tankar blir varken bättre eller sämre. Jag kan inte se annat än att den grundläggande värderelativistiska kritiken håller, och sedan så är det inte så förskräckligt mycket mer att säga. En helt annan sak är det att om vi för debatten vidare och funderar över de praktiska omdömenas eller värdeomdömenas logik och sådant, så finns där oerhört mycket att syssla med. Det sista som Björklund hävdade med sådan stor energi och som ju alla som vill bygga in värderingar måste hävda på något sätt, var att bara man väljer själva grundvärderingen så faller allting annat ut. Jag skulle vilja påstå att det är en empirisk fråga. Är det verkligen så att folk är konsekventa i sina värderingar? Det är bara att ta reda på, om de är det eller inte. Allt vad vi vet hittills tyder på att folk inte är det.

STEFAN BJÖRKLUND, UPPSALA

Jag har en hel del saker som jag vill svara Westerståhl, men jag skall för tillfället vara kort och bara vända mig mot en särskilt provokativ formulering. Westerståhl sade, att jag presenterade en ny och trist och hemvävd version av värdeteori. Men vi måste ju välja om vi vill stå kvar på Hägerströms grund från 1911 eller om vi vill pröva, om det finns någonting användbart i den diskussion som nutida filosofer för i den här frågan.

JENS A. CHRISTOPHERSEN, OSLO

I likhet med Westerståhl vil jeg fořeta en bevisst liten trivialisering, i alle fall fra de store dyp til ca. to meter vann, hvor en har den fordel at man kan se bunnen, samtidig som det er mulig å svømme.

Som en slags interessert amatørfilosof, med vekt på første stavelse, tror

jeg, at det som er viktig for oss statsvitere til syvende og sist ikke er om verdier er objektive eller ikke. Det er et spørsmål som vi stort sett får overlåte til filosofene. Riktignok kan jeg ikke personlig se at noen virkelig har gjendrevet David Hume. Og det er jo vel 230 år siden han sa at «ought is entirely different from is». Immanuel Kant forsøkte i sin tid, men ikke udelt vellykket.

Arne Næss er en av de siste som har gjort seriøse forsøk i denne retning, og som ut fra Ghandi har anvendt sitt begrep *satyagraha*, som betyr både sannhet og ikke-vold. Ikke-vold er da ikke bare ønskelig, men det er også sannhet. Med all respekt for Arne Næss må jeg si, at han ikke, eller hittil ikke, er helt overbevisende på dette felt.

Men det som er viktigst her er vel allikevel politiske og forskningspolitiske konsekvenser. Jeg er enig med Rasmussen i svært mye av det han sa, men jeg vil sette et lite spørsmålstegn når vi kommer til den omtalte korrelasjon: Det at det finnes en viss parallellitet mellom verdirelativisme og vestlig demokrati. Hvis vi ser på fremtredende verdirelativister mer konkret, vil vi lett se at de presenterer en bred variasjon av politiske oppfatninger.

David Hume var hva vi kan kalle en meget harmonisk høyremann. Det finnes jo det også. Hägerström kunne være en nokså emosjonelt antikapitalist, han er forøvrig litt vanskeligere å klassifisere. Alf Ross er en entusiastisk sosialdemokrat. Karl Olivecrona hadde meget tydelige sympatier for Det tredje rike. Dette er litt av et spektrum. De var alle fremtredende verdirelativister.

For å berøre et noe annet, men dog beslektet problemområde, kan vi innledningsvis si at i moderne påvirkningsprosesser så er normer og klart normative utsagn meget sjelden eksplisitte. Man påvirker lite ved direkte bruk av imperativer, i alle fall når det dreier seg om personer over ti år. — Det er andre måter påvirkningen skjer på. Det som fortsatt gjør Max Weber aktuell, er vel nettopp at han presenterte sin Wertfreiheitsmaxime i relasjon til professorer i statsvitenskap. Og her har vi vel det mest aktuelle problemet når det dreier seg om «normativism i samhällsvetenskapen». Hvor meget påvirker man i dag studenter politisk i det statsvitenskapelige studium?

I dag ville ingen tenke på å ha en åpen formålsparagraf for et professorat i statsvitenskap, det som etter sigende, var ledetråden for den eldste lærestol her i Norden. Hvor man skulle oppdra studentene i konservativ ånd, samt bibringe dem respekt for monarkiet og aktelse for Den augsburgske trosbekjennelse. I dag brukes andre midler. Det er omtrent som i politikk: Skal man få politisk innflytelse, er det ikke alltid det fremstilles som om det var politikk. Det er vel minst like ofte det fremstilles som om det var administrasjon, forvaltning, rettspleie eller — vitenskap. Det er her store deler av politikken blir utformet: arkitekter som planlegger områder, vei-

ingenjören som fattar politiske vedtak, eller dommeren som fordeler verdier. Når det gjelder Universitetet, har vi ikke de fordums Skytteanske formålsparagrafer, men vi har fått et nytt problem ved den stadig økende bruk av amerikanske lærebøker. Amerikanske universiteter, og i langt høyere grad sovjetiske, har ofte ikke bare det formål å meddele innsikt i politikk, men også gjøre studentene til gode samfunnsborgere. Og det vil da selvsagt si i relasjon til det samfunn som eksisterer.

Hvis vi ser direkte på vår undervisning, så tror jeg vi relativt sjelden vil finne de eksplisitte vurderinger. En professor, eller en dosent, som foreleser over revolusjoner vil aldri avslutte forelesningsserien med å si: «Dette må dere ikke finne på å gjøre.» — Det er for lett, det er for åpenbart. Men går vi gjennom pensumlistene, og det er liten grunn til å tro at Norge står i noen særstilling på dette område, vil vi raskt se at det leses særdeles mye om vestlige land, og meget lite om ikke-vestlige samfunn. Når det gjelder internasjonal politikk kan det nevnes at i Oslo la hovedfagsstudentene for et halvt år siden fortsatt opp en bok hvor det flere ganger ble fremhevet at strid mellom Sovjet og Kina var fullstendig utenkelig; her levde troen på den enhetlige «verdenskommunisme» tydeligvis i beste velgående. Og for å stå til eksamen måtte studenten forbedre læreboken betraktelig. — For å ta et annet felt, kan det vel nevnes at vi lærer mye om valg, noe som dog er begrenset til et mindretall av nasjoner; men samtidig temmelig lite om revolusjoner. Noen helt representativpresentasjon er selvsagt dette ikke, — i alle fall ikke når det gjelder pensum som helhet. Men at det her foreligger implisitte vurderinger er likevel nokså åpenbart. Og det er denne form for implisitte vurderinger, neppe de eksplisitte, som i dag først og fremst har relevans når det dreier seg om «normativism i samhällsvetenskapen».

LARS RUDEBECK, UPPSALA

Jag skall helt kort ta opp de två punkter Rasmussen nämnde med hänvisning till min artikel i senaste numret av Scandinavian Political Studies (vol. 5).

För det första anförde han mig som exempel på en sådan forskare som menar, att man kan lösa de problem vi nu diskuterat enbart genom att helt sonika rada upp sina egna värderingar i början av en bok eller en uppsats. Men det är en uppfattning som jag inte delar, och jag tror inte heller det var den uppfattning jag gav uttryck för i min uppsats. En teori blir inte bättre av att man säger att man är högerman eller socialdemokrat

eller att man tror på det ena eller det andra — utan vad som är viktigt det är att man gör sina teoretiska premisser och utgångspunkter alldeles klara. Och i de teoretiska premisserna där ingår det då en normativ komponent, och det är den man också måste hålla fram och vara medveten om. Men detta är något helt annat än att bara i största allmänhet stå och deklarerera vad man tycker och tänker om ditt och datt.

Sedan gäller det den andra punkten, och där blev jag kanske orättvist apostroferad på ett mer grundläggande sätt. Men å andra sidan så håller jag med om den synpunkt, som Rasmussen använde mig för att illustrera, nämligen den att vetenskapen så att säga drivs på verklighetens villkor. Det var bara det, att det citat från min uppsats som Rasmussen pekade på, där jag hänvisar till Barrington Moore, det citatet hade i min framställning en helt annan funktion än den Rasmussen tillskrev det. Jag hade det inte där för att bygga ett verklighetsunderlag för mina funderingar, utan jag hade det där för att mera i förbigående påminna om att framtiden kanske inte blir fredlig, även om liberal demokrati hålls upp som allmän-giltig modell. Om vi försöker tillämpa den liberala demokratin, så är det alltså inte säkert, att det blir fred för det. Att korrelationen mellan fredlig utveckling och liberal demokrati inte är perfekt, det var med andra ord det jag ville säga med min hänvisning till Moore.

Och sedan är det en annan sak att man dessutom kan diskutera om Moore och jag — i och med att jag med gillande refererat till honom — om vi har empiriskt rätt eller inte. Rasmussen tror, att det citerade påståendet är sakligt fel, och det tror inte jag. Men det är alltså en annan sak, som jag inte tycker vi behöver diskutera här, då kommer vi vid sidan av ämnet. Jag tror i varje fall det beror litet på hur man uppfattar orden. I citatet skrev jag att »it *seems* to be an inescapable fact of history, however, that development in the form of qualitative change from agrarian to industrialized society by peaceful evolution is the exception rather than the rule . . .». Det är klart att man kan leta upp en massa enskilda länder där det *har* gått fredligt till. Men poängen i den citerade meningen är att empiriskt hävda, att det som i efterhand uppfattas som avgörande förändringar — inte i enskilda länder, utan generellt, i samhället i stort — det är ofta förknippat med våldsamma omvälvningar, som inte har varit lugna och stillsamma. Om vi tänker oss att det är övergången från gammalt traditionellt jordbrukssamhälle till industrisamhälle vi talar om, så är alltså den övergången generellt sett förknippad med våld, även om den i vissa enskilda länder har gått fredligt till. Jag tror också man kan hitta enskilda distrikt i Sovjetunionen där revolutionen gick fredligt till, men det betyder inte att revolutionen i Ryssland var fredlig, om vi ser i stort.

BJÖRN MOLIN, GÖTEBORG

Jag skulle vilja göra några kommentarer till vad Stefan Björklund sa. Han började med det riktiga påpekandet, att det finns en skillnad mellan naturvetenskap och samhällsvetenskap i den meningen att den samhällsvetenskapliga forskningens modeller kan ändra den verklighet som modellen avser att avbilda; genom att tillhandahålla den kunskap som modellen innehåller så kan man alltså ändra beteendet hos de människor som modellen vill avbilda. Och om jag förstod Stefan Björklund rätt så menade han, att detta var ett skäl för att se annorlunda på frågan om värdeneutraliteten inom naturvetenskapen resp. samhällsvetenskapen.

Om jag får konkretisera det här rätt mycket, så låt oss tänka på vetenskapsmän, som sitter och arbetar med väljarundersökningar och som på grundval av det skall göra en valprognos. De kommer då fram till att det socialistiska partiet kommer att öka med en viss andel. Det är en på vetenskapliga resultat välgrundad prognos. Sedan antar vi, att det finns en »band-wagoneffekt» och att man vet att publicerandet av en sådan valprognos kommer att leda till att det socialistiska partiets valframgång blir något större än vad den skulle ha blivit om modellen inte hade publicerats.

Vad skall den socialistiske forskaren göra? Skall han publicera den här modellen som ger ett med hänsyn till hans värderingar lyckosamt resultat? Skall han kanske lägga till en procents ökning för det socialistiska partiet för att därmed ytterligare öka den positiva effekten av prognoser. Men vad skall den liberale forskaren göra då? För mig är det helt självklart, att man i modellen skall bygga in en effekt av publicering som man räknar med skall uppkomma, men man skall därutöver givetvis inte förändra den bild av verkligheten, som man på sina vetenskapliga resultat menar vara den riktiga i modellen. Det har utvecklats av Simon i *Models of Man*, att det är möjligt att göra, men jag tycker att detta snarast spetsar till problemet. Min slutsats blir alltså, att behovet av värdeneutralitet på operationaliseringsplanet är ännu mera påfallande i samhällsvetenskap än i naturvetenskap.

Sedan sa Stefan Björklund något i sitt anförande om att de som kunde betecknas som värdeneutrala de kom inte att syssla med de relevanta forskningsuppgifterna, och i den lilla sammanfattning som har delats ut här i förväg säger han »ju värdeneutralare, ju trivialare». Det är naturligtvis en rätt allvarlig fråga om det förhåller sig så att de forskare som på operationaliseringsplanet och i valet av metoder eftersträvar en värdeneutralitet kommer fram till irrelevanta och triviala forskningsresultat. Men är det så? Det är väl en empirisk fråga: ställ upp ett antal relevans- eller trivialitetskriterier och se om det finns ett samband mellan höga vär-

den på trivialitetskriterier och låga värden på relevanskriterier å ena sidan och uttalad värdeneutralitet på operationaliseringsplanet å den andra. Innan man tagit reda på hur det förhåller sig med denna empiriska fråga så tycker jag inte man skall göra påståenden av det här slaget.

KNUT MIDGAARD, OSLO

Det er et omfattende problemfelt som blir behandlet i denne diskusjonen, og jeg er ikke rede til å gå inn på så mange av de spørsmål som er relevante. Jeg vil bare si noen ord om et ganske begrenset tema, nemlig regler som er — eller blir oppfattet som — konstituerende for bestemte sosiale situasjoner eller bestemte former for interaksjon. Jeg vil i den forbindelse vise til en liten bok som vel er godt kjent her i Sverige. Den heter *Språk och påverkan* og er skrevet av Jan Andersson og Mats Furberg. I denne boken innfører forfatterne noe de kaller prinsipper for alvorlig tale. Det er prinsippet om avsendervederheftighet og prinsippet om adressatrelevans.

Prinsippet om avsendervederheftighet er det prinsipp at en som henvender seg til en annen person, gjennom denne handling indirekte erklærer at han vil være vederheftig; handlingen forutsetter at han enten er vederheftig eller foregir å være vederheftig. På samme måte må han enten prøve å si noe som er relevant for adressaten, eller foregi at han gjør dette. Hvis ikke så skjer, vil samhandlingen bryte sammen. Man kan klarlegge også andre konstituerende regler for samtaler generelt samt spesielle konstituerende regler for spesielle typer samtaler.

Jeg finner at ideen om konstituerende regler fortjener oppmerksomhet. Selv har jeg funnet det fruktbart å ta hensyn til slike regler, eller den mulige gyldighet av slike regler, i empirisk forskning, spesielt i studiet av debatter og forhandlinger. Ikke minst gjelder dette hva vi kan kalle patologiske situasjoner, f.eks. skindebatter. Visse politiske teknikker baserer seg på et slags mental tortur som består i at man bryter visse konstituerende regler på en slik måte at dette ikke blir klart erkjent av den man ønsker å påvirke.

Jeg vet ikke hvor vidtrekkende konsekvenser ideen om konstituerende regler har for diskusjonen om forholdet mellom verdier og forskning. Men jeg tror at man i denne diskusjonen også bør ta hensyn til muligheten av slike regler og den filosofiske diskusjon som føres om dem. Når man har å gjøre med slike regler, som kanskje også er konstituerende for forskerens egen kommunikasjon med leserne eller tilhørerne, er ikke skillet mellom beskrivelse og vurdering helt ukomplisert.

SVERKER GUSTAVSSON, UPPSALA

Vad Jens Otto Christophersen sade om Hume och andra stora tänkare var säkert alldeles riktigt. Ändå hade Erik Rasmussen rimligen rätt, då han i förbigående poängterade, att det i de senaste femtio årens debatt — såväl logiskt som historiskt — föreligger en intressant parallellitet mellan värderelativismen å ena sidan och den liberala demokratin å den andra. Om Rasmussen hade funnit det angeläget, skulle han ha kunnat utsträcka jämförelsen till att gälla även det s.k. modelltänkandet och den därmed sammanhängande, analytiska metoden att avgränsa vårt studium, som Lars Rudebeck talade om i gårdagens diskussion. En sådan tredubbel parallellitet mellan demokrati, värderelativism och modelltänkande är en nära till hands liggande iakttagelse, som något litet förtjänar att utvecklas för att belysa även dagens ämne.

I botten ligger i samtliga tre fall ett moment av resignation och anspråkslöshet. Som demokrat vägrar man att så låta sig ryckas med av någon frälssande princip, att man inte behöver höra några invändningar; det föder respekt för motståndares och minoritetens uppfattning. Som värderelativist vågar forskaren inte uppträda med några teknokratiska anspråk på att samhället borde styras av experter; värderingar måste få fälla utslaget i politiska avgöranden. Som modelltänkare tappar man aldrig ur sikte, att begreppen är definierade av människor. Som sådana existerar de inte i verkligheten; endast vad som innefattas i begreppen låter sig erfaras. Den som tillägnat sig den uppfattningen, tror sig inte ha »slutlig» kunskap om vad som är »väsentligt» eller »essentiellt». Modellerna ordnar data; det är allt.

Problemet med denna resignation och anspråkslöshet är, att vissa demokrater, värderelativister och modelltänkare — och än mer deras motståndare — gärna omtolkar respektive doktrin i defensiv riktning. Nu liksom förr hotas sålunda demokratin, dels utifrån av totalitära ideologier, som betonar systemets oförmåga att reformera sig självt, dels inifrån av sådana demokrater, som tolkar den reformistiska och demokratiska strategin så snävt, att offentlig diskussion och utomparlamentarisk samhällskritik skulle vara på gränsen till vad samhället kan tillåta sig. På motsvarande sätt hotas värderelativismen och den analytiska orienteringen, dels utifrån av principiellt annorlunda filosofier, dels inifrån av dem som söker insnävra doktrinen därefter, att vi som statsvetare snarare borde undvika än söka oss till vad som är kontroversiellt och därför »intressant».

Det gäller visserligen — som Jörgen Westerstål och Björn Molin framhöll — att utmönstra vissa begrepp, vilka är alltför ideologiska för att kunna fungera i empirisk forskning. Men när man gör det, måste man —

vilket de gott kunde ha understrukt litet tydligare — se till så att man inte samtidigt mönstrar ut det problem och den del-av verkligheten, som de ideologiska begreppen söker komma tillrätta med. Om statsvetarna inte antar utmaningen från ideologiskt inspirerade debattörer, gräver de graven för sitt eget värderelativistiska och analytiska förhållningssätt. För att man söker sig till kontroversiella problem behöver man ju ingalunda vara partisk och osaklig. Det är ju bara så att skilda parters argument inte nödvändigtvis behöver vara lika berättigade.

Ur värderelativismen och den analytiska orienteringen följer ingalunda något krav på avhållsamhet från vad som är kontroversiellt. Om den slutsatsen skulle anses berättigad, intoge vi numera en annan hållning än den som framstående forskare i vår egen tradition tidigare intagit. Herbert Tingsten tänkte inte på det sättet, när han skrev om ideologierna. Ingemar Hedenius var mycket uppbragt över dem som ansåg, att värderelativismen omöjliggjorde religionskritik. Och Gunnar Myrdal lär inte ha undvikit vare sig rasfrågor eller utvecklingsproblem, därför att dessa varit föremål för ideologisk uppmärksamhet. Vetenskapen kan visserligen inte erbjuda några bindande rekommendationer, men den hjälper samhället att se innebörden hos skilda handlingsalternativ. Det framhöll på sin tid redan Weber. För den som något litet funderar över saken är detta en ytterligt förpliktande synpunkt, som det gäller att låta sig vägledas av och att föra vidare till varje ny generation av studenter. Ständigt måste vi bekämpa dem som — inom och utom traditionen — försöker göra gällande, att värderelativismen och den analytiska orienteringen skulle förbjuda oss att *klarlägga* sådana problemkomplex, vilka vi som politiskt reflekterande individer upplever som väsentliga.

STEFAN BJÖRKLUND, UPPSALA

Först några ord med anledning av det som Björn Molin sade. Det lustiga exempel som han började sitt inlägg med, leder inte fram till den påstådda slutsatsen. Exemplet gällde prognoser byggda på empiriska data. Det finns ingen som föreslagit, att vi skall ge upp kravet på att empiriska data skall vara korrekta. De skall vara korrekta, oavsett konsekvenserna. Mitt resonemang gällde en helt annan sak, det gällde begrepp och modeller.

Jag vill också svara Molin, att jag givetvis inte menar att forskaren i varje stund skall begrunda hur det framtida samhället bör se ut. Jag menade, att statsvetenskapen i sin helhet har ett ansvar för det framtida samhället. Och när jag i min stencil valde att sluta med den provokativa formuleringen »ju värdeneutralare, ju trivialare», så gällde det inte ett kri-

terium efter vilket enskilda forskares produkter skall bedömas utan det gällde ett krav på vår vetenskaps inriktning i stort. Det är alldeles klart, att empiriska resultat på värdenutrala forskningsavsnitt kan vara ytterst värdefulla, men de är värdefulla först om de utgör en del av ett vetenskapligt företag som i sin helhet är grundat på idén om ett bättre samhälle. Vår och en kan plocka fram stencilen och övertyga sig om att Björn Molin läst den snabbt och vårdslöst.

Några ord om det påstådda sambandet mellan demokrati och värderelativism. Jag har i mitt inledningsanförande inte pläderat för värdeobjektivism i absolut mening. Jag behöver därför inte känna mig drabbad av påståendet att demokrati förutsätter värderelativism, och att den som talar om objektiva värden borde kräva, att experterna får besluta även i målfrågor. Men detta felaktiga påstående är så vanligt, att jag inte kan låta bli att ta upp det. Det fanns både i Erik Rasmussens, Jens Christophersens och Sverker Gustavssons inlägg och framskymtar också i Westerståhls bok.

Westerståhl tycks mena, att det vore otillbörligt ur demokratisk synpunkt, om experterna såsom experter argumenterade för värderingar. »Den teoretiska uppfattningen — säger han — att statskunskapen enbart är en vetenskap om politik (och inte i politik) brukar förenas med den åsikten att alla väger lika, när det gäller att ta ställning till grundläggande värderingsfrågor.»¹ Men så kan det inte gärna vara. Demokrati betyder, att alla formellt räknas lika, dvs. att var och en har lika rätt att göra sin röst hörd i debatten före ett beslut och att med sitt votum påverka det slutliga avgörandet. Men det innebär inte att alla värdeomdömen bör tillmätas samma vikt. Det är ungefär lika rimligt att påstå att demokratin kräver att alla verklighetsomdömen är likvärda, som att påstå att den kräver att alla värdeomdömen är likvärda. Det avgörande ur demokratins synpunkt är att experterna inte tillerkänns någon särskild formell maktställning, att expertisen hävdas genom argument och inte genom formell makt. Och det gäller experternas roll vad gäller faktaomdömen i lika hög grad som värdeomdömen. Experterna bör inte ha ensamrätt på att avgöra hur verkligheten faktiskt är beskaffad. Men det finns heller inget förbud för dem att uttala sin mening om hur den bör vara beskaffad.

Frågan om värdeobjektivism och demokrati har en viss likhet med frågan om värdeobjektivism och ett auktoritärt förhållningssätt. Jens Christophersen gjorde en snabbkiss av en värdeengagerad och auktoritär lärare för att skrämja församlingen för de tankgångar jag framfört. Innebörden av denna gamla tanke tycks vara den, att om jag inte erkänner att motparten i

¹ Westerståhl, 11 f.

en diskussion har exakt lika rätt som jag, blir jag benägen att i sista hand tvinga honom att acceptera min syn.

Men så kan det inte vara. Jag kan mycket väl hävda att det finns objektiva värden utan att därför påstå, att jag är absolut säker på vilka dessa värden är. Jag måste ständigt räkna med möjligheten att jag tar miste och skall därför lyssna på och noga pröva motpartens argument. Denna princip gäller ju förövrigt också verklighetsomdömen. När vi tänker oss, att det finns en objektiv yttre verklighet, så betyder ju inte det att vi rekommenderar tvärsäkerhet beträffande hur denna verklighet ser ut. Men vi hemfaller inte åt faktasubjektivism därför att ingen slutgiltigt kan visa hur världen ser ut. Sökandet efter kunskap måste fortgå för alltid. Liksom den rationella debatten om det goda samhället.

Åter till Jörgen Westerståhls inlägg. Han påstod att det finns vinster med en värdeneutral statskunskap. Men jag kunde inte uppfatta någon antydning om vilka vinsterna skulle vara. Jag kanske får komplettera med ett förslag som tål att övervägas (men ändå till slut måste avvisas).

Sverker Gustavsson har i sin avhandling om *Debatten om forskningen och samhället* föreslagit, att vi skall begrunda den klassiska traditionen i synen på forskningen och samhället, den tradition vars portalfigur är Max Weber. Webers utgångspunkt är att varje beslut består av ett värderande element och ett element av faktabedömningar. Vetenskapens uppgift är att söka klarhet, klarhet över faktiska förhållanden och logiska samband. I denna strävan bör vetenskapen stå helt fri i förhållande till det omgivande samhället. Men priset för autonomi är att vetenskapen avhåller sig från att vara praktiskt utslagsgivande vid beslutsfattandet, att den avsvär sig ambitionen att sörja för beslutsfattandets värderande element. Den vars kall det är att på samhällets vägnar besluta, att vilja, kan inte göra anspråk på autonomi, på frihet från ansvar i förhållande till samhället.²

Hoten mot forskningens frihet är reella och allvarliga, och argumentet om sambandet mellan autonomi och värdeneutralitet ter sig för mig som ett av de viktigaste argumenten i den här debatten. Neutralitet kan innebära en moraliskt ansvarslös position. Men kanske är ansvarslöshet i beslutsfrågor ett nödvändigt villkor för att vetenskapen skall kunna fylla sitt specifika ansvar, att söka klarhet till varje pris?

Om jag har rätt, är värdeneutralitet omöjlig. Är därmed också autonomi omöjlig? Ja, först får det konstateras, att frågan om värdeneutralitet är en vetenskapsteoretisk fråga medan frågan om autonomi är vetenskapspolitisk. Logiskt låter det sig väl göra att samtidigt hävda värdeengagemang och kräva autonomi. Frågan är om man kan göra detta med någon rim och

² S. Gustavsson, *Debatten om forskningen och samhället*. En studie i några teoretiska inlägg under 1900-talet (Uppsala 1971), 57 och passim..

reson. Jag skulle vilja hävda att kravet på autonomi väger riktigt tungt först om samhällsvetenskapen åtar sig ett politiskt engagemang. Jag hävdar det under intrycket av Amitai Etzionis väldiga arbete *The Active Society*.

Etzionis utgångspunkt är att samhällen förändras och måste förändras som svar på utmaningar från omgivningen. Den förändringen kan ske på två sätt. Den kan vara en punktvis och passiv anpassning till impulser utifrån. Men den kan också vara en medveten och överlagd förändring med klart fattade mål i sikte. I det sista fallet, det aktiva samhället, krävs det en lång rad förutsättningar. En förutsättning är existensen av en social enhet som ständigt omprövar samhällets uppfattning av sig själv och sin omvärld. I ett samhälle som saknar en sådan enhet stelnar verklighetsuppfattningen till stereotyper och den rörlighet och medvetenhet som krävs för att möta ständigt nya utmaningar går förlorad. Den sociala enhet som har denna uppgift är framförallt universiteten, säger Etzioni, och för att de skall kunna fullgöra den krävs autonomi.³ Är en sådan omprövning av ett samhälles villkor och mål möjlig utan värdeengagemang? Svaret kan bara bli ett.

ELIAS BERG, STOCKHOLM

Det har ju diskuterats väldigt många ämnen här, men jag är inte säker på att vissa distinktioner har gjorts alldeles klara. Jag tror, att det finns vissa saker, som vi alla är ense om här, åtminstone alla som har uttalat sig, nämligen att värderingar och faktaomdömen är olika saker. Jag tror också, att vi är ense om att värdeomdömen saknar deskriptiv mening. Men därav följer inte, att inte värdeproblemet inte är ett väldigt stort problem för oss, för det är ju nämligen så, att värderingarna påverkar vårt val av ämne, vårt val av litteratur i undervisningen, och vad som kanske är viktigare att diskutera just här är att det påverkar vårt val av forskningsämne — och det påverkar detta kontinuerligt.

Jag tror nämligen inte — så som möjligen framskymtade, jag kanske missförstod vad Jörgen Westerståhl sade, men möjligen framskymtade det där — att man gör ett val av ämne, och när man har valt det, så kan man forska empiriskt. Jag tror, att det är just denna problematik, att det hela är en sorts kontinuerligt ämnesval, som vi står inför. Hur avgränsar vi ämnet, om vi skall studera någon sorts makt? Vi kanske då kan säga, att vi inte behöver välja termen makt, men det gäller i varje fall saker, som

³ A. Etzioni, *The active society. A theory of societal and political processes* (London & New York 1968), 172 ff.

vi alla tycker är viktiga att forska om. Denna avgränsning tror jag är alldeles ofrånkomlig, och den påverkas av våra värderingar och gör det kontinuerligt. Hur länge, det vet jag inte, men jag tror, att det är just denna fråga om hur länge vi under forskningsprocessen påverkas av våra värderingar, som är av vikt. Det tror jag alltså är en sak, som vi inte kan avfärda med en hänvisning till något som väl de flesta av oss är ense om, nämligen att värderingar och faktaomdömen är olika saker och att värderingar saknar deskriptiv mening.

A. F. ANDRESEN, OSLO

Mitt inlegg gjelder spørsmålet om verdiengasjement fra vitenskapsmannens side. Jeg er enig i at der i de senere år er levert mange overbevisende argumenter for det syn at kløften mellom «er» og «bør» ikke er så bred som det lenge ble hevdet, og at skillet mellom forsker-rollen og politiker-rollen derfor neppe alltid kan trekkes så absolutt som Max Weber gjorde. Men det kan visst være grunn til å presisere at dette ikke betyr, slik det stundom gis inntrykk av, at «alt er subjektivt».

For det første har vi naturligvis mange spørsmål — og ikke bare trivielle — hvor skillet mellom objektiv vitenskap og personlig vurdering er relativt uproblematiske. Men det skal jeg ikke gå nærmere inn på.

For det annet — og det var det jeg ville si litt mer om — er de vurderinger det er tale om, fundamentalt forskjellige fra rent personlige smakspreferenser av typen «jeg liker fisk bedre enn kjøtt og intet argument kan få meg til å synes at kjøtt smaker bedre». Politisk diskusjon dreier seg ikke om hva en enkelt person tilfeldigvis liker, men om hva han mener er godt for flere, i siste instans for et helt samfunn. Et slikt standpunkt må begrunnes. Svært ofte — og igjen, tror jeg: oftere enn man i dag gjerne får inntrykk av — kan begrunnelsene gis (og kritiseres) innenfor den ramme hvor også verdinøytralismen gir rom for vitenskaplig prøving av verdi-standpunkter, dvs. ved prøving av standpunktets indre konsistens, dets forenlighet med andre verdier som man også ville gå inn for, osv. Men hva så med de grunnleggende premisser for standpunktene?

Her vil jeg fremholde, i likhet med, f.eks. Charles Taylor, at for å kunne hevde at noe er godt (i motsetning til at man bare liker det) må man på en eller annen måte kunne referere til menneskers behov eller potensiale, eventuelt til «hva de er skapt for». Og selv om ens oppfatninger av disse ting ikke kan endelig verifiseres eller falsifiseres, så er de langt fra immune mot nye forskningsresultater — f.eks. innen psykologi og sosiologi. Dette viser forøvrig at kløften mellom «er» og «bør» overskrides, ikke bare ved

at verdistandpunkter kan påvirke forskning, men også ved at forskning kan påvirke verdistandpunkter. Men den konklusion jeg særlig ville fremheve her, er at det i virkeligheden er temmelig sjelden man trenger å akseptere uttalelser som «Dette er mine verdier, av dem følger mitt standpunkt — eventuelt: mitt forskningsresultat — som det derfor ikke nytter å diskutere.». Som regel kan det stilles spørsmål, dels om hvorvidt standpunktene faktisk følger av verdiene, dels om alle verdier er tatt hensyn til, og endelig om hvordan verdiene og avveiningen mellom dem begrunnes.

ERIK NORDAHL SVENDSEN, ARHUS

Det er for sent at tage nye, store emner op, men jeg mener problemet er blevet for lidt belyst fra marxistisk synspunkt.

Prof. Rasmussen sagde, at i vekselvirkningen mellem videnskabsmanden og virkeligheden er det i sidste instans videnskabsmanden, der må tilpasse sig virkelighedens betingelser. Udtrykket »i sidste instans« er som bekendt et centralt begreb i den marxistiske teoridannelse. Det får mig til at spørge; om denne diskussion ikke er grebet forkert an.

Det er flere gange nævnt, at vi fører en filosofisk diskussion; det er nærmest ud af denne filosofiske diskussion, vi henter problemerne omkring værdirelativismen. Herfra udleder vi så en videnskabsteori, og måske udleder vi en dag en samfundsanskuelse af denne videnskabsteori.

Der er blevet talt om forbindelsen mellem værdirelativismen og velfærdsdemokratiet. Jeg vil blot pege på den modsatte mulighed, nemlig at man har et kapitalistisk samfundssystem og en politisk overbygning på dette. Dette udgør altså et velfærdsdemokrati. Indgående i en skøn forening hermed har man — ifølge Marx og Engels — på toppen af denne overbygning en videnskabsteori og en filosofi, der afspejler dette samfund.

Det er bestemt ikke noget originalt indslag fra min side, men jeg mener, det bør nævnes som et alternativ. På den måde undgår man at begynde med påstanden om at man har en videnskabsteori for siden at skulle få den til at stemme overens med de andre faktorer.

Tak.

ERIK RASMUSSEN, ARHUS

Jeg har kun otte minutter til min rådighed og må nøjes med at tage de allervæsentligste ting op.

Jeg begynder naturligt med Jörgen Westerstahl, eftersom det han sagde

stod i diametral modsætning til hvad jeg selv havde gjort gjældende. Du hævder at du ikke kan se at der foreligger noget problem eller nogen udfordring i den forstand i hvilken jeg har opfattet det: at værdirelativismen ikke kan være forbundet med nogen fare for vilkårlighed. I den henseende er jeg langt mere pessimistisk — jeg tror at det dyb du talte om eksisterer, men at du måske ikke er opmærksom på dets eksistens. Vi må godtage den grundlæggende opfattelse — og det gør jeg — som værdirelativismen tilsiger os, at der består et gensidigt forhold mellem vurdering eller værdipræmisser og det vi opfatter som empiriske data; fakta, et forhold, som går gennem hele vort arbejde med »tingene«, gennem hele forskningsprocessen. Det var dette jeg tænkte på da jeg talte om vore anskuelser og vurderinger og vore billeder af virkeligheden. Denne omstændighed kan vi aldrig helt frigøre os fra, og her mener jeg at værdirelativismen står for øjeblikket.

Derved er der plads for en meget betydelig vilkårlighed, eftersom virkningerne af de værdipræmisser som vælges strækker sig så langt gennem forskningsprocessen at jeg i og for sig kan forestille mig en tilstand hvor vi ikke længere kan forstå hinanden.

Jeg kan jo være enig med dig i mangt og meget af det du siger; f.eks. når du peger på ordet udvikling og mener at det har et politisk indhold — ligesom ordet klasse. Også jeg mener at disse ord med nødvendighed er belastede, men jeg vil også sige, at hvis vi nu ser på den praktiske situation indenfor videnskaben, både i vore lande og internationalt, så kan du og jeg jo sætte os hen i et hjørne og lade være at anvende ordene »udvikling« og »klasse« og så vilde vi nok få nogle stykker med os. Men hvor bliver resten af forsamlingen af?

Vi kan altså ikke helt frigøre os fra disse begreber, vi må tage denne udfordring op, og jeg mener at når man gør det på den basis jeg her har forsøgt at gøre, så bidrager man positivt til at vi alle fortsat kan kommunikere på en fælles grund. Eller for at udtrykke det skarpere: vi bidrager til at samfundsvidenskaberne ikke kommer ud i en religionskrig.

Både du og jeg holder jo fast ved — du uden forbehold og jeg under visse givne betingelser — den opfattelse som Nordahl Svendsen nævnte her til sidst, at forskningen i sidste instans drives på virkelighedens vilkår. Jeg er enig med dig om at der findes visse påstande som ikke lader sig fastholde efter en videnskabelig granskning. Og heri ligger det som udgør grundlaget for at undgå en fuldstændig vilkårlighed.

Den lille parallel jeg drog mellem værdirelativismen og vestligt demokrati synes at være det som er blevet nævnt af flest diskussionsdeltagere, og det var vel også den det var mest ligetil at angribe. Jeg holder i og for sig fast ved den og Christophersens angreb rammer den ikke på nogen måde. Jeg mente ingenlunde at værdirelativister er politisk enige, tværtimod. Selve

det faktum at værdirelativister har forskellige politiske opfattelser underbygger netop forestillingen om en parallel. For øvrigt var det for mig en randbemærkning som jeg indføjede som noget der eventuelt kunne vække debat hvis der ikke fandtes tilstrækkeligt at diskutere her i dag.

Min opfattelse er jo helt enkelt den at vi har to tankegange: majoritetsstyrets, som går ud på at vi er villige til at acceptere en hvilken som helst beslutning, uanset indholdet, når den er truffet i overensstemmelse med dette styres principper. Vi har videre den tankegang indenfor det vi kalder den videnskabelige værdirelativisme at vi ikke a priori kan afvise et videnskabeligt synspunkt fordi det bygger på en værdipræmis som ikke er vor egen og som vi ikke helt kan godtage.

Der er en vis parallel imellem disse tankegange og der er også en negativ parallel i den forstand at jeg tror at hvis man har et samfundssystem som klart kender den objektive sandhed så kan dette samfundssystem ikke i det lange løb anvende et så »fjolle« beslutningssystem som majoritetsbeslutninger. Det var bare dette som var tankegangen bag det hele.

Til Lars Rudebeck vil jeg sige at tiden ikke tillader at vi fortsætter den historiske diskussion. Jeg vil blot tilføje at den bølge af interesse blandt politologer verden over for at benytte sig af historien for mig fremstår som meget vigtig, men at det også er vigtigt at man gør det med respekt for historien. Det er jo sådan at historiske data lader sig passe ind i en mængde modeller, uanset om det så er rigtigt eller ej at gøre det.

Det andet punkt var ikke at jeg ønskede at du skulle deklarere dig som konservativ eller socialdemokrat eller marxist eller hvad ellers. Det kan synes illoyalt at fremføre det på dette tidspunkt af diskussionen, men jeg vil dog sige at det ikke heller teoretisk er lykkedes dig at gennemføre den adskillelse du forlanger at andre skal holde fast ved. Jeg tænker altså på det jeg nævnte ved vor private diskussion forleden vedr. din tredeling mellem det explicit teleologiske og det implicit teleologiske og så den historisk-relativistiske approach som dermed stilles op som om den ikke var teleologisk. Jeg stiller mig meget tvivlende overfor om den påstand kan holde.

Vi har på dansk et ordsprog som siger at man ikke skal kaste med sten når man selv bor i et glashus — måske findes det også på de andre nordiske sprog. Jeg vil påstå at det er et fint gammelt ordsprog men at det ikke har gyldighed for en videnskabelig diskussion. Her skal vi kaste med sten, selv hvis vi bor i glashuse, og det er det jeg har gjort.

Så tror jeg nok at jeg har fået svaret på det meste. Jeg tror at det sidste indlæg, Nordahl Svendsens, ikke giver mig anledning til at sige andet end at selv om man er marxist — og jeg vil jo bygge et stort og rummeligt hus — så må man vel også være indstillet på at tage en debat op på et filosofisk grundlag. Mit indtryk er også at marxister aldrig har stillet sig afvisende til dette men tværtimod med iver kastet sig ud deri.

FORSKNINGSSTRATEGI

STEIN ROKKAN, BERGEN

Det er en stor glede å kunne komme til dette nordiske møte og innlede til en diskusjon om forskningsstrategi. Det er ganske spesielt hyggelig å møte i Göteborg og innlede sammen med Jörgen Westerståhl; han er vel den av våre nordiske kolleger som har den mest omfattende erfaringen fra organisering av kollektive forskningsprogrammer. Vi er alle fulle av beundring for den enorme innsats han har stått for i det store kommunalforskningsprosjektet, som vi nu etterhvert begynner å se så mange produkter av.

De av dere som kjenner min stil, vil vite at jeg tenker i polariteter. I mine refleksjoner over forskningsstrategi er der en polaritet som har dominerert: polariteten mellom *kumulasjon* og *innovasjon*, mellom systematisk oppbygning av informasjon, av data og forskningsresultater på den ene side, og den stadige søken etter nye forklaringsmønstre, nye modeller, nye paradigmer på den annen side. Dette er ikke en polaritet som er spesifikk for politisk forskning. Som Thomas Kuhn har vist i en tankevekkende bok om *Scientific Revolutions*, kan vi karakterisere alle vitenskapelige disipliner etter styrken i dette spenningsforholdet mellom fortsatt oppakkumulering av empiri og stadig fornyede forsøk på å bryte igjennom de etablerte begrepsskjemaer til nye paradigmer, nye standarder for tolking, forklaring og systematisering av de observerbare fenomener. Men dette spenningsforhold er ganske særlig markant i samfunnsvitenskapene — ikke bare fordi de enkelte samfunnsvitenskapene har lagt så sterk vekt på å bygge opp den disiplinære identiteten gjennom stadig akkumulering av informasjon, data og analyseresultater men også fordi de etablerte paradigmer har vært så sårbare både for sosialt og politisk press og for ideologiske strømninger.

Av samfunnsvitenskapene er det vel økonomikken som er nådd lengst i retning av en stabilisering av dette spenningsforholdet mellom kumulasjon og innovasjon. Kumulasjonsprosessen er i overveldende grad overtatt av de offentlige bokholderiorganisasjoner mens de egentlige innovasjoner skjer innenfor rammen av snevert definerte matematisk-statistiske paradigmer. Situasjonen er langt mindre statisk innenfor politisk forskning. Når jeg

ser tilbake på min egen virksomhet, slår det meg hvor ofte jeg har vingle mellom en kumulativ og en innovativ strategi. Jeg er vel den i Norden som hyppigst har preket nødvendigheten av langsiktig koordinering av forskningsinnsatser, betydningen av å få etablert komparative tidsserier, av å få bygd opp dataarkiver osv. Men på den annen side har jeg igjen og igjen vært opptatt av å finne frem til nye modeller og forklaringer av variasjoner mellom politiske systemer, nye paradigmer for sammenliknende analyser.

Tar vi for oss utviklingen innen disiplinen som helhet de siste par desennier, så blir en slått av denne polariteten mellom på den ene side enorme investeringer i datainnsamling og dataarkivering under ulike karteller og konsortier av institutter og på den annen side en utrettelig søken etter nye paradigmer, nye systematiseringsprinsipper: først innenfor sosiologien, så i den generelle informasjonsvitenskapen, cybernetikken, og i dette siste mer og mer i økonomikken og i teorier om rasjonell valgførelse. Dette spenningsforholdet har satt sterkere og sterkere preg på disiplinen — jeg vil gå så langt som til å si at det i dag dominerer debatten om prioriteringer av forskningsinnsatser.

Det er ikke slik å forstå at investeringer i den ene retning nødvendigvis vil komme i direkte konflikt med investeringer i den andre retning. Det dreier seg ikke om et enten-eller, men om et stadig vekselvirkningsforhold, som gjør det vanskelig, for ikke å si umulig å etablere enhetlige kriterier ved valg av forskningsstrategi. I dagens situasjon, i all fall i Norden, er det sikkert mange som vil avvise problemstillingen som urealistisk: så alt for mye av det som idag presteres innenfor vår disiplin er hverken kumulativt eller innovativt, og den eneste realistiske forskningsstrategi er derfor å fremme investeringer i begge retninger samtidig, å forsøke å fremme en sterkere og sterkere kumulasjon i forskningsarbeidet, samtidig som en oppmuntrer til en stadig metodologisk og teoretisk innovasjon.

Jeg har selv ikke i og for seg noe klart alternativ å stille opp mot denne formen for common-sense-pragmatisme, men jeg tror det er meget viktig at vi tenker fremover i denne utviklingen, analyserer de ulike typer av vekselvirkninger, eventuelt også konflikter, mellom de to strategier. Det er ganske klart at en langt dreven konsentrasjon om de rent kumulative oppgaver vil kunne binde forskningsressurser i fremtiden og dermed minske sjansene for en innovasjon, og det er like klart at nye metodologiske og teoretiske paradigmer kan slå igjennom før kortere eller lengre tid og drastisk redusere utnyttelsen av datamengder som er oppakkumulert ut fra andre forskningsperspektiver.

La oss nu se litt nærmere på ulike muligheter i disse retninger. De av oss som om noen år skal skrive den politiske forsknings historie siden annen verdenskrig, må uten tvil bruke mange sider til å beskrive informasjons-

eksplosjonen. Det er ikke bare det att det samles sammen så langt fler data om det politiske liv i dag enn før 1945; vi har også fått muligheter til å holde bedre rede på denne informasjonsflommen ved bruken av de store computers. For å si det enkelt: de gamle paradigmaer for informasjonslagring, boken og biblioteket, gjør det ikke lengre mulig for oss å mestre informasjonsflommen.

Computers, dataarkiver er i ferd med å overta viktige funksjoner i forskningsprosessen. De gamle dokumentarkivene og bibliotekene utgjorde lenge den viktigste infrastrukturen for den kumulative forskning. I disse arkiver og bibliotek ble store deler av de eldre «bokholderidata» oppbevart: der kunne den ene generasjon lagre sine forskningsresultater for neste generasjon. Men bibliotekene er etterhvert blitt sprengt, det er blitt vanskeligere og vanskeligere for den enkelte forsker å mestre den informasjonsflommen disse bibliotekene egentlig skulle ta seg av. Bibliotekene kan sjelden lagre alle produktene av forskningsprosessen. Ikke minst etter at intervjuforskningen og andre typer av feltforskning slo igjennom, ble gapet mellom forskningsprosessen og lagringsproduktene stadig større. Bibliotekene lagrer skjelden rådata og mellomprodukter av forskningsprosessen — de lagrer gjerne bare de trykte artikler, monografier, avhandlinger, og i den utstrekning de i praksis lagrer slike produkter, kreves det en større og større innsats i fremfinningen og samkjøringen av informasjonen.

Her er det da dataarkivbevegelsen er i ferd med å forandre selve infrastrukturen for forskningsprosessen: for det første ved at den letter fremfinningen og samkjøringen av de data som allerede foreligger, og for det annet ved at den bygger opp en struktur for oppbevaring av rådata i tillegg til de ferdige analyseprodukter, tabellsamlinger og rapporter. Her vil vi stå foran en stor omveltning i årene som kommer.

Jeg vil tillate meg å spå at dataarkivene i løpet av den nærmeste mannsalder vil overta vesentlige funksjoner fra bibliotekene i den kumulative forskningsprosess. Ikke slik å forstå at disse lager av menneske-leselig informasjon som vi kaller bibliotek, kommer å forsvinne. La meg heller si det slik at vi ved siden av disse tradisjonelle lager vil få lager av maskin-leselige datamasser og at mye av den fremtidige forskning vil ta formen av en pendling mellom disse to typer av infrastruktur.

La meg konkretisere dette ved å fortelle litt om hvordan vi tenker oss denne utvikling i Norge. Vi har i Norge i flere år arbeidet med å bygge opp dataarkiver av forskjellig slag, og vi har nu med Forskningsrådets velsignelse fått i stand det vi kaller Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste. Vi tenker oss der en sterkt desentralisert struktur, der hovedvekten vil bli lagt på utvekslingen av informasjon om de datasett som etterhvert produseres og på informasjon om de tekniske sider av dataarkivering, fremfinningssystemer, programpakker osv. Men det som der etterhvert vil skje, det er at vi

i tillegg av lagring av råprodukter — altså rådata fra intervjuundersøkelser og lignende empiriske undersøkelser — etterhvert vil kunne transformere alt det i bibliotekene og de gamle dokumentarkiver som er av spesielt interesse for politisk forskning til maskinleselig form, slik at en lettere kan få oversikt over denne informasjon og lettere kunne håndtere den for analytiske formål.

Der tror jeg vi vil få en utvikling som meget raskt vil føre til en inkorporering av vesentlige deler av de foreliggende datamasser inn i store computerarkiver. Vi har for eksempel nå bygget opp arkiver for informasjon om våre stortingsmenn: rapport om dette er allerede fremlagt på Nordiske møter. Vi har liggende planer for andre sektorer av vår nasjonale elite. Vi har bygd opp et stort arkiv, som nå er under opprensning, for alle dem som har tatt universitetseksamen i Norge siden 1814. Der er liknende arkiver under utvikling for ulike kategorier av embetsmenn, og det er over hodet sannsynlig at vi i løpet av de nærmeste ti år vil kunne ha snekret sammen et ganske omfattende arkiv for den totale norske elite fra 1814, kanskje til og med fra den danske tiden. På lignende måte prøver vi nu å gå så langt tilbake i tiden som det nytter å gå, for å stille sammen informasjon om de enkelte territorielle enheter i Norge. Vi bygger opp arkiver av statistisk og annen, spesielt politisk, informasjon om våre sogn og kommuner. Vi har allerede nå en serie som går fra 1868 og fremover, og det er sannsynlig at den vil bli ytterligere utvidet i de nærmeste år. Det er også gode muligheter for at lignende tiltak kommer istand for organisasjoner og andre enheter som det er viktig å få oversikt over i politisk forskning.

Det vi må regne med, det er at vi i løpet av de nærmeste ti—tyve år — enten det nå blir organisert under en hatt eller under mange forskjellige auspisier — vil ha et system av maskinleselig informasjon som på mange måter forenkler arbeidet med de gamle kilder og gjør det lettere for studenter og yngre forskere å komme på hold av analysemuligheter i disse materialene. Men det er klart at dette ikke er noe en gjør bare fordi det er morsomt. Det er viktig at vi for hvert steg i dette arbeid tenker igjennom de teoretiske og de metodologiske kriterier for innlemming av slik informasjon i maskinleselige files. Det vil meget lett kunne utvikle seg et eget teknologisk press for å utvide arkivene så og si uten klare teoretiske mål. Der tror jeg det ligger en viktig fare for en overdreven teknologisering av dataarkivbevegelsen.

Jeg er selv mer og mer kommet frem til at vi må knytte denne databevægelsen meget nøye sammen med utviklingen av ny teori, av nye former for analyse, av nye perspektiver på den politiske utvikling. Overhodet tror jeg ikke at jeg — selv om jeg er aldri så entusiastisk for dataarkivering — i dag ville gå inn for en arkivering av data bare fordi de er der. Jeg vil alltid prøve å knytte arkiveringen sammen med et klart forskningsopplegg

under et teoretisk perspektiv. Vi må ikke la teknologien ta luven fra oss: vi må bli mere og mere prioriteringsbevisste og forsøke å tenke igjennom grunnlaget for ulike valg av strategier i denne kumulering av data for forskning.

Disse funderingene fører rett in i denne problematikken om innovasjon i politisk forskning. Hvordan skal vi fremme innovasjon innen vårt felt? Hvordan skal vi sikre en utvikling i retning av, skal vi si, sterkere og sterkere teorier, mere og mere omfattende teorier som kontrollerer større og større deler av materialet? Det er klart at der er ingen trylleformel — innovasjon er ikke noe en kan bestille. Slikt skjer i ganske høy grad autonomt, og det eneste vi kan gjøre, det er å sikre mulighetene for forskere som viser evner til å innovere. Vi må ha en mest mulig åpen struktur, og derigjennom maksimere sjansene for innovasjon. Der tror jeg det er meget viktig å tenke igjennom en serie forhold, først til de andre disiplinene i samfunnsvitenskapen, og for så vidt livsvitenskapene, dernest forholdet mellom det som sker i våre egne nasjoner og det som skjer ellers i verden.

Overhodet ser jeg det slik at det er tre hovedkilder til innovasjon i politisk forskning: først kontaktflatene til andre disipliner, dernest den komparative forskning i videste forstand, utvidelsen av kjennskapet til andre politiske kulturer, andre samfunnsformer og andre former for forklaringer av variasjoner enn de vi er vant til, og sist, men ikke minst, kontaktflatene med de ideologiske alternativer, med studiet av de ulike ennå ikke realiserte samfunnsformer, av de logisk om enn ikke empirisk mulige strukturer for menneskelig samliv.

La meg først si noen ord of kontaktflatene til de andre disiplinene. Her tror jeg vi må se i øynene at våre kontakter med sosiologien etterhvert vil bli, jeg vil ikke si mindre fruktbare, men mindre ensidige: vi vil etterhvert ha utnyttet de fleste mulighetene som finnes på den front. Jeg tror på mange måter at neste generasjon av politiske forskere vil bli langt sterkere influert av det som skjer for det første innen økonomikken, for det annet innen den generelle kulturvitenskap, kanskje spesielt innen lingvistikken. Økonomiske modeller spiller idag en større og større rolle i den politiske forskning. Jeg tenker da ikke bare på slike felter som teorien om offentlige goder og de ulike teorier om preferanseaggregeringer. Jeg tenker mere generelt på de rasjonalitetskriterier og de begrensninger for rasjonalitet, som vi så å si nødtvungent må beskjeftige oss med, så snart vi prøver å konfrontere økonomiske modeller med politiske.

Jeg tror at mye av det mest innovative som skjer i dag, det skjer nettopp på grensefeltet mellom økonomikk og politikk. En av de bøker, som har betydd mest for meg personlig det siste år, er Hirschmans *Exit Voice and Loyalty*: den er nettopp et forsøk fra økonomisk side på å tenke igjennom

forholdet mellom økonomi og politikk. Der tror jeg det ligger et meget stort område for innovativ nytenkning, og jeg tror at vi vil kunne få se mye av interesse i de nærmeste år. Men det interessante er at disse innovasjonene, selv om de fører til en omvurdering, ja en avvisning av mange av grunnpremissene i økonomisk teori, samtidig vil føre til en styrking av selve den formen for logisk analyse som har preget den økonomiske tankegang.

Nettopp ut fra slike synspunkter har jeg nå foreslått at den neste verdenskongress i statsvitenskap, den som skal finne sted i Montreal i august 1973, skal konsentrere seg om denne konfrontasjonen mellom økonomi og politikk: hovedtemaet blir *Politics between Economics and Culture*. Dette er selvsagt bare slagord, men realiteten bak er ganske klar: for det første den nye *political economy*, utviklingen av et innovativt felt mellom økonomikk og politikk — for det annet den stadig sterkere konsentrasjon om grensene for økonomisk tankegang, de grenser som altså settes av kulturell identitet, av sprog, av religion og av de ulike symbolsystemer som foreligger i menneskelivet.

Overhodet tror jeg at vi vil få stor glede av en sterkere kontakt med kulturvitenskapene og da spesielt lingvistikken i de år som kommer. Vi hadde jo en lang periode av kontakt med kybernetikk og generell informasjonsvitenskap: Deutsch og Easton var de store innovatørene i den perioden. Men der har jeg inntrykk av at det ikke lenger skjer betydelige innovasjoner: det er blitt en del generelle skjemaer, men de har ikke hatt så mange håndfaste empiriske konsekvenser. Da tror jeg den nye lingvistikken vil få langt større betydning for innovativ teoridannelse i politisk forskning, først og fremst Chomsky og den generative grammatikk. Jeg tror faktisk at Chomskys ulike begreper for kompetanse vil la seg overføre fra det lingvistiske til det kulturelle og videre til det politiske og at vi der kan komme på hold av forholdet det har vært vanskelig å få tak i ved sammenligningen av politiske systemer.

Dette fører meg rett over i innovasjonskilde nummer to: studiet av andre politiske systemer, det komparative politiske studium. På dette felt har vi sett stor aktivitet i flere år nå. Mye av denne gesjeftigheten har vært dominert av den amerikanske *comparative politics* skolen, men den synes nå å være i ferd med å miste pusten. Jeg tror faktisk at den første waven der er over. Den berømte *Committee on comparative politics* er ved å gå av ved døden, i all fall i sin gamle form, og det finnes nå en rekke forslag til en ny giv på dette felt og megen usikkerhet om hvordan en skal gå videre. Men det som er klart det er at selve denne drive, dette press i retning av å ta med i den politiske forskning ikke bare det egne landet, ikke bare det egne kulturområdet, men større og større regioner av verden, det fører nødvendigvis til endringer i begrepsutforming og i det teoretiske perspektiv. Hittil har det dessverre så alt for ofte vært produsert unyttige begrepskjemaer uten klare pay-offs i empirisk forskning, men der tror jeg det er ting under-

veis som vil hjelpe oss fremover, ikke minst gjennom den økte kontaktflate med komparativ historie, og også på det feltet kan vi regne med betydelig innovasjon de nærmeste årene.

Endelig tror jeg det ligger en viktig innovasjonskilde i konfrontasjonen med det jeg vil kalle de alternative systemer, de ulike utopier og ideologier. Der tror jeg igjen vi har vært altfor redde i politisk forskning for en systematisk konfrontering mellom teori og empiri: vi burde ta for oss de ulike alternative politiske systemer, granske strukturen i avvikene og analysere cost-benefits ved endringer. Det er jo gjort en del forsøk i retning av computersimulering av alternative politiske systemer: en etablerer ulike ligninger, varierer så enkelte parametre og forsøker å få computeren til å trekke slutninger om virkningene av slike endringer. Men disse forsøk er fremdeles på et meget primitivt stadium: selve de grunnpremisser som er bygd inn i programmene for slike simuleringer er ofte lite realistiske. Etter det jeg har sett av slike forsøk, Brunner-Brewers f.eks., tror jeg heller ikke det vil komme så meget ut av dette de aller nærmeste årene, men jeg tror at selve den tanke at vi ikke skal nøye oss utelukkende med å sammenlikne allerede eksisterende systemer, men også systematisk ta opp sammenligninger med alternative systemer, vil bli et viktig insitament for forskningen i fremtiden.

Tiden tillater ikke at jeg spinner videre på dette i denne omgang. Jeg vil bare si at det som er klart, det er at vi står overfor en rivende utvikling på begge disse to fronter: kumulasjon og innovasjon. Om det virkelig er slik at vi ved å kjøre hardt på denne kumulative strategien faktisk vil begrense ressursene for innovasjon, det er ikke helt klart. Men jeg tror vi i det videre arbeidet på dette felt stadig må ha for øynene at vi kan fryse strukturene for sterkt ved å legge all vekt på kumulasjon. Vi kan stenge for mulighetene for innovasjon. Vi må gjennomføre en fleksibel politikk; vi må ikke binde oss for langt inn i fremtiden. På den annen side er det klart at den form for kumulasjon vi fremmer gjennom oppbyggingen av dataarkiver, jo i og for seg sikrer en infrastruktur som burde kunne åpne opp for økt innovasjon. Et dataarkiv skal jo kunne brukes av andre til alle mulige formål. Det foreligger selvsagt bindinger ved valg av variabler og ved valg av kodeskjemaer osv., men det viktigste poenget med dataarkivene er jo nettopp dette at den enkelte forsker stilles maksimalt fritt i sine analytiske opplegg: et dataarkiv behøver ikke binde en forsker mer enn et bibliotek gjør det, tvertimot, det frigjør. Det en gjør når en arkiverer data, det er å øke sjansene for nye kombinasjoner, for nye analysetyper, men det er allikevel noe med selve bindingen av forskningsmidler som det kan være grunn til å drøfte nærmere. Jeg vil nøye meg med å peke på denne problematikken og håpe at det i diskusjonen kommer frem synspunkter som jeg selv ikke fullt ut har tenkt igjennom.

JÖRGEN WESTERSTAHL, GÖTEBORG

Utgångspunkter

1. Den samhällsvetenskapliga forskningen är väsentligen motiverad, eller värd att stödja, på grund av de bidrag forskningen kan ge till lösningen av praktiska samhällsproblem. Sannolikt är det för statskunskapens del därvid inte i första hand fråga om samhällsteknologi, dvs. förslag till lösningar av problem, utan fråga om att bidra med information som underlag för beslut: information om hur samhället fungerar, i vilken utsträckning uppställda mål realiserar, hur själva mål- eller värdehierarkien ser ut etc.

2. I förhållande till forskningsuppgifterna, fattade på detta sätt, kommer alltid resurserna av personellt och materiellt slag att vara knappa. Det gäller därför att välja forskningsuppgifter, som ter sig väsentliga ur samhällets synpunkt, dvs. låta personliga och tillfälliga omständigheter spela en väsentligt mindre roll vid val av forskningsuppgift än vad som nu ofta är fallet.

Forskningsorganisatoriska frågor

1. Har den statsvetenskapliga forskningen en dylik uppgift att fylla är det naturligt att förutsätta att de största anslagen i framtiden kommer från beställare av undersökningar, i första hand från stat och kommun och i andra hand organisationer och företag. När en sådan ordning börjar realiseras, kan forskningsråd och fonder väsentligen inrikta sig på att stödja forskning som är värdefull ur samhällets synpunkt men som av olika skäl har svårt att erhålla anslag från beställare:

2. Även forskningsråden bör alltså i någon mån ändra sin policy. Det bör krävas av forskarna att de motiverar sina anslagsframställningar i termer av forskningsuppgiftens betydelse och fruktbarhet, och de bör framförallt förmas att rapportera sina resultat till forskningsråden i sådana termer, dvs. det gäller att även för de mera teoretiskt eller på mindre omedelbart praktiskt angelägna uppgifter inriktade forskarna att medvetet tänka på forskningsarbetets avkastning och att själva göra prioriteringar med hänsyn härtill. Det väsentliga är att man prioriterar med hänsyn till forskningens betydelse, inte att det finns en för hela området gällande prioritering. Tvärtom är det önskvärt med konkurrerande prioriteringar.

3. Om huvuddelen av forskningen betalas av beställare, blir relationen beställare — forskare utomordentligt väsentlig.

Beträffande först frågan om vilka forskare som skall få beställningar skulle jag vilja förorda att man, när det gäller större uppdrag, prövade ett förfarande liknande arkitekttävlingens. Beställaren talar om vad han önskar, olika forskargrupper kan komma in med principskisser och sedan får en

eller flera grupper ett mindre anslag för att utarbeta en mera fullständig forskningsplan. Eftersom antalet kvalificerade forskare är litet kunde man här utnyttja möjligheter till internationellt, i första hand nordiskt, samarbete, dvs. närmast ha forskargrupper med deltagande utifrån.

4. Ur forskningens och forskarnas synpunkt är det av fundamental vikt att forskningsuppdragen från beställarna från början blir så generellt formulerade som möjligt. Skall forskningen verkligen kunna göra en insats, tillföra nya uppgifter om och aspekter på samhället, måste ramen för undersökningarna vara vid. Här måste forskarna uppträda på en enad front. Ansvarsmedvetna forskare bör helt enkelt avvisa beställningar, där direktiven är alltför snäva, särskilt när det gäller att pröva möjliga förklarande variabler. Ofta går sådana beställningar ut på att skaffa fram argument till stöd för ståndpunkter, som beställarna redan tidigare har och forskaren får alltså ett slags springpojksjobb. — En legitim begränsning kan däremot ligga i själva frågeställningen (den beroende variabeln) eller i disponibla resurser.

5. Den från början vida ramen för uppdraget måste naturligtvis under arbetets gång preciseras. Beställaren kan med fog kräva, att så snart som möjligt bli informerad om vad det är för typ av resultat som han kan räkna med att erhålla och när han kan erhålla dessa resultat. Den närmare utformningen av forskningsprogrammet bör alltså äga rum i samarbete mellan forskare och beställare. En lämplig modell kan vara, att beställaren, eventuellt jämte några andra, icke direkt i undersökningen engagerade forskare, bildar ett slags referensgrupp och att forskargruppen sedan med jämna mellanrum presenterar forskningsarbetets uppläggning, fortskridande liksom de första resultaten för denna grupp. Eftersom en stor del av det inledande arbetet från forskarnas sida måste bestå i att finna på lämpliga operationaliseringar till de allmänna frågeställningar som beställaren har formulerat, vore det önskvärt om man kunde göra beställarna så engagerade och forskningsmedvetna att de tog ställning till framlagda operationaliseringsförslag, önskvärt också därför att de då eventuellt skulle vara beredda att acceptera även sådana forskningsresultat som står i strid mot beställarnas förutfattade meningar. Det väsentliga är emellertid att komma fram till ett praktiskt samarbete, som garanterar att forskningen så långt som möjligt verkligen blir relevant för de allmänna frågeställningar beställaren vill ha belysta.

6. I förhållande till vad som nu är vanligt måste forskarna bli väsentligt mera medvetna både när det gäller kostnadsfrågor och tidsramar. Forskningsresultat som kommer fram efter det att beställaren redan måst fatta sitt beslut är värdelösa ur beställarens synpunkt. Det gäller också för forskaren att söka precisera för beställaren hur mycket information vederbörande kan få genom en forskningsinsats som kostar 100.000 kronor, 1 milj. kronor,

2 milj. etc. liksom vad man kan få om man låter forskningen pågå i ytterligare ett år. Det är självklart att dylika beräkningar inte kan bli exakta, men det förefaller också uppenbart att forskarna för närvarande är alldeles för lite kostnads- och tidsmedvetna. En ambition i denna riktning måste givetvis grundas på övertygelsen om att forskningen verkligen har någonting att ge samhället.

7. Den syn på den statsvetenskapliga forskningens uppgifter som här redovisas har också den självklara konsekvensen att forskarutbildningen målmedvetet måste inriktas på att få fram för dessa uppgifter användbara forskare. Att utbilda »kvalificerade utredningsmän» ter sig exempelvis som ett rimligt mål för den nya svenska doktorsexamen.

Forskningsuppgifter

Med den syn på forskningsorganisation som här utvecklats ter sig sedvanliga, av forskare uppgjorda »listor» över aktuella forskningsuppgifter ännu mindre intressanta än vanligt. Det naturliga blir istället att fråga: Inom vilka områden kan man tänka sig att statsvetenskapliga forskningsinsatser i första hand kommer att efterfrågas?

1. Förvaltningsforskningen förefaller mig vara det mest påtagliga och aktuella området. Samhällsutvecklingen pekar entydigt på att de offentliga förvaltningsuppgifterna kontinuerligt kommer att öka. Därför blir undersökningar som belyser hur förvaltningen faktiskt fungerar av allt större intresse. Är denna bedömning riktig, är det av fundamental vikt att statskunskapen i en helt annan utsträckning än nu inriktas på förvaltningsforskning och på att utbilda förvaltningsforskare. — Om man inom detta forskningsområde skulle peka på frågeställningar, som man kan förutsätta blir centrala vid nästan alla slag av förvaltningsforskning, kan man nämna sådana som planering, styrning och decentralisering.

2. Om förvaltningsforskningen är det område där man kan tänka sig att beställarna har det mest omedelbara intresset av statsvetenskapliga insatser, får man hoppas att det också finns beställare intresserade av att låta utreda hur olika delar av det nationella och lokala politiska systemet i stort fungerar. Själva det systemanalytiska synsätt som under senare år på många håll framträtt inom statsvetenskapen kan härvidlag vara till hjälp, både när det gäller att göra frågeställningarna mera generella och när det gäller att åstadkomma en erforderlig avgränsning.

Just på detta område kan forskarna göra en väsentlig insats genom att se till att frågeställningarna inte blir för snävt formulerade. Ganska avskräckande exempel kan här hämtas från de många utredningarna om hur olika proportionella valsystem kan tänkas fungera: ofta har de för politikererna haft sin väsentliga innebörd genom att belysa hur ett visst valsystem

skulle slå vid den för undersökningen aktuella röstfördelningen för existerande partier (eftersom det enda säkra är att röstfördelningar förskjuts, brukar dessbättre dylika beställningsundersökningar ofta leda till att beställaren blir lurad).

Om man på detta område frågar efter genomgående, centrala problemställningar tycks det mig ganska givet att frågeställningar anknutna till demokratin här bör ställas i centrum. Den moderna forskningstekniken har ju öppnat möjligheter att inte bara klarlägga hur demokratin faktiskt fungerar med avseende på förverkligandet av de centrala demokratiska värdena. Därutöver har man anledning att räkna med att forskningen direkt borde kunna bidra till att demokratin tillgodosågs genom att på olika sätt belysa åsiktsbildningen bland medborgarna.

Skulle så ske att opinionsundersökningar mera regelbundet började användas som ett komplement till de övriga tekniker, varigenom man söker garantera åsiktsöverensstämmelse mellan väljare och valda, blir frågan om handhavandet av dessa undersökningar prekär. Det förhållandet att man kan trötta ut och skrämma intervjuoffer genom olämpliga undersökningar utgör här ett kanske mindre problem, även om någon form av »auktorisering» av undersökningar eventuellt kommer att bli nödvändig. Vad det här framförallt gäller är en forskarmoralisk fråga. Den berör intervjufrågornas formulering, analysen och resultatens publicering. Här måste utformas en slags hederskodex och finnas möjlighet till någon form av kvalitetskontroll. Mängden av nu förekommande, mer eller mindre flagranta missbruk av de nya undersökningsmetoderna kan annars lätt leda till att hela denna teknik råkar i vanrykte.

Det behöver knappast tillfogas att i undersökningar av det politiska systemet även ingår undersökningar rörande partier, organisationer och massmedia.

3. Det tredje statsvetenskapliga huvudområdet, internationell politik, bör rimligen inom en icke alltför avlägsen framtid kunna påräkna en väsentligt större uppmärksamhet från beställarnas sida än hittills. Allt flera för medborgarna väsentliga politiska spörsmål kräver en lösning på en nivå ovanför den nationella. Som aktuella exempel kan man tänka på internationella överenskommelser i miljövårdsfrågor — där projekt torde hålla på att utformas — och överenskommelser om internationell kommunikation via massmedia av olika slag.

När det gäller internationell politik återstår också en mera grundläggande forskningsuppgift att lösa. Då den moderna människan nu plötsligt har konfronterats med den internationella politikens problem, har alltför många liksom små barn valt tekniken att indela omvärlden i goda och onda makter för att på så vis vinna orientering i denna nya okända värld. Uppenbart är att denna moraliska klassifikation av olika stater i goda och onda — som

dessutom understöds av propaganda från de internationella aktörernas sida — är så förenklad och så otjänlig som underlag för en bedömning av staternas internationella agerande att här föreligger ett primärt behov av att utforma elementära analysredskap. På den internationella politikens område förefaller denna uppgift både mera påträngande och i högre grad olöst än på andra områden.

Slutligen skulle jag vilja beröra en forskningsstrategisk konsekvens av praktiskt orienterad forskning. Det har sedan åtskillig tid varit modernt att kräva tvärvetenskaplig forskning — tvärvetenskap har blivit ett modeord av den typ som det är naturligt att man ser med misstänksamhet på — men ganska lite av tvärvetenskaplig forskning där statsvetenskapens företrädare deltagit har såvitt bekant hittills förekommit. Skälet härtill är nog inte så mycket ovilja från forskarnas sida som en förklarlig benägenhet att syssla med det som man någorlunda behärskar: Tar man upp en viss forskningsuppgift blir det naturligt att i första hand formulera de frågeställningar som man anser sig ha någon erfarenhet av och förmåga att handskas med. Förhåller det sig däremot så att en beställare vill lösa en viss praktisk uppgift, måste det ofta från början vara uppenbart, att de informationer beställaren behöver inte kan begränsas till en viss vetenskaps speciella område. Beställaren kommer då att kräva en tvärvetenskaplig ansats och, vad som är väsentligt för framgången med en sådan ansats, i själva den praktiska frågeställningen finns en grund för att avgöra på vilket sätt och om vad man skall samarbeta. Om man leds av en praktisk frågeställning blir ett sådant samarbete mellan olika slags forskare inte någonting påtvingat utan kan framstå som någonting nödvändigt.

Debattinlägg

OLAVI KOKKONEN, ÅBO

Mina damer och herrar! Jag skulle vilja få till stånd en allmän diskussion i en fråga, som jag speciellt fäste mig vid i professor Westerståhls tal. Frågan gällde beställningsarbeten, som skulle arrangeras i stil med t.ex. arkitekttävlingar. Speciellt intresserad vore jag att få en grundligare insikt i följande tänkbara problem:

Ifall ett flertal förslag inlämnas, hur kan beställaren besluta sig vilket av dessa förslag som ger den bästa möjliga informationen i ifrågavarande problem eller vilket av förslagen som skulle vara det bästa att förverkliga. Om man saknar nödig insikt, så måste man ju anlita sakkunnig hjälp. Nu

undrar jag hur kan man göra sitt beslut och välja; om man anlitar sakkunniga experter, vilka själva icke lämnat förslag till tävlingen, att döma de inlämnade förslagen. Då kan man ju tänka sig att bedömandet blir något snedvridet beroende på, på vems sida experterna står. Det kan vara stridigheter mellan olika skolor vilket förorsakar, att var och en föredrar sin egen skollinje. Ännu en fråga i samband med ovannämnda, när ett av förslagen kostar t.ex. 10.000 kr, det andra 100.000 kr och förslagen äro helt olika, och även om förslagen vore lika, så vilket av dessa förslag bör man välja för att få den bästa tänkbara informationen av forskningsobjektet och den bästa tänkbara ränta på kapitalet?

Jag skulle gärna vilja höra andras åsikter i denna fråga.

GUNNAR SJÖBLOM, LUND

Jag tycker att de båda inledningsanförandena kompletterar varandra mycket bra. Rokkans anförande var generellt hållet, medan Westerståhls var inriktat på en ganska specifik och delvis även kontroversiell företeelse, beställningsforskningen. Dock skulle jag vilja ha ett par kompletterande upplysningar av båda inledarna.

Jag är inte helt klar över vad Stein Rokkan lade in i de båda begreppen kumulation och innovation. I samband med kumulation talade han åtskilligt om dataarkiven, som naturligtvis innebär någonting väsentligt med avseende på kumulation, kumulationen av data; så långt erbjuder kumulationsbegreppet inga svårigheter. Men vi kan naturligtvis också tala om andra former av kumulation, t.ex. kumulation av empiriska generaliseringar, som vi får fram genom gradvisa prövningar av hypoteser med en gradvis allt klarare bild av dessas sannolikhet. När vi sedan försöker att sammanställa dessa empiriska generaliseringar kommer vi efterhand över på försöken till induktiv teoribildning, och då förefaller mig distinktionen mellan kumulation och innovation inte längre särskilt klar, eftersom teoribildningsförsök enligt min uppfattning förefaller naturligare att hänföra till innovationsaspekten.

Jag skall illustrera detta genom att beröra en speciell metod för innovation, som vi tidigare diskuterat på denna konferens, nämligen integration av statsvetenskapens olika delar. Det råder ju inget tvivel om att disciplinen är starkt disintegrerad på många sätt, uppdelad i ett stort antal specialiteter, vilka var och en söker sin identitet. Att systematiskt försöka integrera dessa olika specialiteter vore förmodligen en ytterst givande forskningsstrategi, och vi har ju f.ö. under senare år sett vissa hoppfulla tendenser till sådana sammanknytningar. Tag väljarforskningen som exempel. I den har det un-

der årens lopp invsterats en hel del tankeverksamhet och ännu mycket mera pengar, men det torde vara ganska klart att den i sin renodlade form nu ger en avtagande avkastning. Formulerar man emellertid nya frågeställningar i anknytning till att man kombinerar den med andra statsvetenskapliga forskningsområden, då blir den återigen högst intressant. Stein Rokkan hör till dem som gjort så, och i den internationella representationsundersökningen (bl.a. bedriven här i Göteborg) sker också en sådan sammanknytning. Detta är exempel på försök till integration, och däri ligger också en stark tendens till innovation.

Naturligtvis är alla sådana vida begrepp som kumulation och innovation i viss mening vaga, men detta är dock inte något som man bara kan beteckna som en trivialitet ifall man talar om att fördela resurserna inom ett forskningsområde på dels kumulation, dels innovation.

Jag övergår så till Jörgen Westerståhls inlägg. Observera, att han diskuterar beställningsforskningen under rubriken »forskningsstrategi», inte primärt under rubriken »forskningsfinansiering» (el. dyl.). Mot bakgrund av detta föreföll han mig att försumma ett mycket fundamentalt problem i samband med beställningsforskning: Vilka frågor kommer man att beställa forskning om? Är det troligt, att frågorna blir av den art, att de kan bidra till ett kumulerat statsvetenskapligt vetande, eller till innovation inom den statsvetenskapliga forskningen? Mig förefaller det tvärtom troligt, att problemurvalet vid beställningsforskning ofta kommer att bli mycket perifert ur statsvetenskaplig synvinkel; det vore ju verkligen att förlita sig på någon slags osynlig hand i marknadskrafterna ifall man inbillar sig att det som anses vara optimalt ur beställarnas synpunkt också normalt skulle vara optimalt ur statsvetenskaplig synpunkt.

Här inryms naturligtvis många problem, bl.a. forskningsetiska men framför allt problemet: hur kommer de statsvetenskapliga forskningsresurserna att fördelas? Vi diskuterar mer och mer forskningens relevans, men relevans för vem? — för beställaren, för samhället i stort, för statsvetenskapen? Jag säger inte att det med nödvändighet behöver råda någon konflikt, bara att relationerna med stor sannolikhet ofta måste bli problematiska.

LARS RUDEBECK, UPPSALA

Jag har bara en kort synpunkt, eftersom den delvis knyter an till det Gunnar Sjöblom talade om. Den gäller just det här med samhällsnytta och samhällssynpunkt, som skulle vägleda vårt val av forskningsproblem och uppläggningsen av våra undersökningar. Det är ju ett väldigt vagt begrepp

— samhällsnytta. Vems samhällsnytta? När jag försöker tänka på samhällsnytta, då kommer jag osökt in på — ja, då lockas jag osökt att tänka i termer av sådana begrepp som Jörgen Westerståhl inte gillade igår — framför allt kan jag inte undgå att komma in på maktbegreppet. Samhällsnyttan definieras av dem som har makt att göra det.

Det är klart att man kan tolka ett allmänt hållet föredrag på olika sätt, men det finns en möjlighet att tolka Jörgen Westerståhls föredrag idag som en plädering för forskning på maktens villkor, så att säga. Om forskningen inrikas på det sättet, tror jag den innovationsförmåga Stein Rokkan talar om löper viss fara att komma i kläm. Sedan en annan sak också, när det gäller samhällsnytta. Det finns ju också en internationell samhällsnytta, om man skall syssla med internationella problem. Vem definierar den internationella samhällsnyttan? Är det rimligt att vi sitter här i Norden och gör det? Eller skall vi söka våra utgångspunkter i mera generellt giltiga frågeställningar? Eller i alternativa frågeställningar? Det är också något som tål att tänka på. Ja, det var bara några synpunkter.

ULF TORGENSEN, OSLO

Som en som i noen tid har insistert på viktigheten av det temaet som Stein Rokkan tok opp i innledningsforedraget har jeg lyst til å komme med noen kommentarer til hvordan et slikt syn føyer seg inn i den allerede foreliggende forskning på feltet. En kan enten hevde at en forskyving i nevnte retning muliggjør anvendelse eller utnyttelse av mesteparten av de data som allerede er samlet inn, eller en kan hevde at det er svært store problemer forbundet med å presse data samlet inn under et «kultur»- eller «holdings»-perspektiv inn i et «strategisk» eller «økonomisk» perspektiv. Selv heller jeg nærmest til det siste alternativet, og jeg tror også at fraværet av eksplisitt teori som ledesnor for en god del av atferdsforskningen leder oss i samme retning. Dette betyr ikke at det er noen total kløft, men jeg tror at de data vi ville ha samlet inn om vi hadde lagt et «økonomisk» perspektiv till grunn ville vært temmelig andre enn de vi nå har. For bare å ta ett eksempel: vi har en masse data fra mange land om arbeideres subjektive klasses tilhørighet men svært lite om deres stilling på arbeidsmarkedet. Andre eksempler kunne lett nevnes.

Interessen for strategiske resonnementer hos aktørene kan lett komme til å forskyve fokus for oppmerksomhet en god del, ikke minst i retning av de formelle regler for oversettelse av ønsker og krav til politiske retningslinjer og vedtak. Jeg tror vi står foran en sterkt økende interesse for formelle ordninger, veto-systemer, valgordninger, ankesystemer og andre sys-

temer som en noe overmotig atferdsorientering har hatt en tendens til å neglisjere. Men denne tilbakevendingen vil på mangt og mye være en tilbakevending som bærer preg av det som på atferdsforskningsfronten har skjedd i mellomtida, men hvor den «naive realismen» erstattes av en større interesse for institusjonelle arrangementer. Om en vil si dette på en litt annen måte kan en si at den helt egenartete splittelsen som har eksistert mellom organisasjonsteori og studiet av partier og partiatferd om noen år sannsynligvis vil være en saga blott.

OLE BERG, OSLO

Torgersens innlegg har motivert meg til å gripe ordet. Jeg skal komme med noen betraktninger som kan sies å bygge på de samme antagelser som hans.

Rokkan talte om motsetningen mellom kumulasjon og innovasjon i forskningen. Jeg vil si litt om de problemer denne motsetning lett gir opphav til innenfor forskningsorganisasjonen. En forutsetning for at man kan få istand kumulativ forskning er selvsagt at en bygger ut et vidt faglig miljø. Som oftest skjer det ved at en mester, en seniorforsker, knytter til seg en serie assistenter, som han så lærer opp innenfor mindre spesialområder: Det må jo foretaes en arbeidsdeling innenfor en effektiv og kumulativ orientert forskningsorganisasjon. Assistentene får relativt snevert definerte jobber og det dessuten jobber som er definert ut fra et bestemt perspektiv (paradigma), nemlig det som ligger til grunn for den kumulative virksomhet. Deres faglige skjebne blir på den måten også knyttet til dette bestemte perspektiv.

Assistentenes situasjon må bli svært sårbar. For det første har de fått sin jobb slik definert at de har liten adgang til å drive innovativ virksomhet og for det annet er de ikke (neppe) blitt lært opp til å innovere. Den som innoverer, det er mesteren: Det er han som reiser ut, det er han som holder seg orientert, det er han som mottar inntrykk, det er han som registrerer nye signaler først. Han er, eller blir, sannsynligvis den mest fantasifulle og den som best er istand til å innovere.

Når mesteren innoverer, når han utvikler nye perspektiver, så kan det i mange tilfeller innebære at han på en måte starter på nytt — gir det gamle perspektiv på båten. Kanskje må han starte med nye assistenter. De gamle sitter igjen, mer eller mindre «far-» eller «foreldreløse.» De følte engang at de var med på noe som betydde noe, var med på å bygge opp noe. Nå sitter de igjen i en forskningssektor, eller et forskningsperspektiv, som kanskje er blitt litt gammeldags. Deres fremtid er knyttet til fortiden.

Det er selvsagt langt fra alltid, eller ofte, at endringer i paradigmaer og synpunkter endres så radikalt at konsekvensene for assistentene blir så problematiske som de jeg har skildret. Men idag forekommer det meg at bruddet med fortiden er såpass kraftig at det iallfall vil skape *problemer* for mange assistentgrupper.

Den tilnæringsmåte som hittil har dominert har vært reduksjonistisk og, som professor Rokkan sa, sterkt influert av sosiologien. Idag er økonomiske synsmåter på full fart inn i faget. De som er lært opp innenfor det sosiologiske paradigma er lært opp til å tenke og arbeide *induktivt*, dvs. til å orientere seg mot fenomeners *ante*-cedenter. De som læres opp til å tenke og arbeide innenfor det økonomiske paradigma, læres opp til å gå *deduktivt* frem, dvs. orientere seg mot fenomeners *dec*edenter. Det er slett ikke gitt at en «omskolering» er enkel, heller ikke at det er de samme personer som er best istand til å arbeide innenfor det ene som innenfor det annet paradigma. Konfliktmuligheten foreligger otvilsomt.

Særlig i samfunnsvitenskapene skjer det ofte endringer i tilnæringsmåter og perspektiver. Vi må altså regne med at de problemer jeg har trukket frem ikke bare er forbigående og derfor bør man kanskje reise spørsmålet om opplæringen av assistenter og nye forskere ikke bør legges slik opp at disse i størst mulig grad er istand til å takle et paradigmaskifte. Dvs. vi må lære nye forskere opp til, ikke bare å bli gode kumulasjonsforskere, men også til å bli innovasjonsinteresserte. For å oppnå det, bør vel forskeropplæringen gjøres minst mulig autoritetsorientert. Rekrutten bør så raskt som mulig læres opp til å bli en selvstendig forsker, til å kunne vurdere på egen hånd. Men man skal selvsagt ikke samtidig glemme at forskning ikke *bare* er innovasjon.

Så et par kommentarer til professor Westerståhls foredrag. Det gjelder hans synspunkt om samfunnsnyttig forskning.

Vi vet at hva som er en politisk sak ofte er et resultat av et politisk spill. Politikken har derfor på en måte to sider: den synlige, den støyende og den ikkesynlige, den tause. I tilknytning til dette tales det gjerne om en beslutningsprosess og en ikkebeslutningsprosess. Jeg tror det er en mulighet for, hvis professor Westerståhls synspunkter skulle bli dominerende, at forskningsressursene vil bli konsentrert om den støyende siden av politikken, dvs. om de saker som allerede har *fått* status som politiske saker. Dette kunne innebære at forskningen ville overse og gjøre seg blind for det mulige, det potensielle — det som rører seg under overflaten, det som er i emning. På lang sikt er kanskje ikke en slik konsentrasjon om det åpenbare (kortsiktig samfunnsnyttige) så nyttig. Ellers bør det jo tillegges at ved å konsentrere seg om det samfunnet har definert som politisk viktig, blir statsvitenskapen lett mer en refleksjon *av* politikken enn en refleksjon *over* politikken. Vi skal ikke gjøre det altfor lett for fremtidige kunnskapssosiologer.

SVERKER GUSTAVSSON, UPPSALA

Om Jörgen Westerståhls modell är kontroversiell eller ej, beror på hur den preciseras på ett par väsentliga punkter. Ett av dessa förtydliganden efterlyste Lars Rudebeck, då han talade om riskerna för att viktiga sidor av den politiska verkligheten skulle komma att bli relativt försummade, om vi låte statskunskapen styras av dem som har råd och makt att uppträda som beställare.

Min fråga knyter sig till den »övriga» del av forskningen, som varken kan eller bör initieras av några beställare. Westerståhls allmänna betraktelsesätt ansluter väl till den s.k. overhead-doktrinen i modern amerikansk forskningspolitik. Enligt detta tänkande uppfattas merparten av forskningen i samhället som »overhead costs» i förhållande till de »missions» — försvar, jordbruk, sjukvård, nationell prestige etc. — som makthavarna önskar vidmakthålla och etablera. Men det finns också — även för de mest renodlade overhead-teoretikerna — alltid en mindre del av forskningen, som bara ytterst allmänt, eller kanske inte alls, kan prioriteras och styras enligt denna princip. Denna resterande, autonoma sektor är i svensk samhällsforskning den som finansieras av Statens råd för samhällsforskning och Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond. Det är denna del av våra studier, som enligt Westerståhls mening torde komma att spela en relativt mindre roll i framtiden. Och vare sig vi uppskattar denna utveckling eller ej måste vi hålla med om att hans bedömning av tendensen är nog-så realistisk.

Men — och här kommer min undran — inom ramen för overhead-doktrinen kan man tänka sig att precisera kriterierna för styrning inom den autonoma sektorn i flera olika riktningar. Westerståhl valde, som den gode politiker han är, att tala om att »även» inom den autonoma sektorn måste vi i växande utsträckning tänka oss att motivera våra studier i termer av »betydelse», »fruktbarhet» och »avkastning». Sådana uttryck blir, som jag uppfattar dem, intressanta först då vi något tydligare söker ange i vilka avseenden en »förbättring» måste inträda.

En okontroversiell tolkning vore, att Westerståhl ville ge oss yngre en vink om att vi måste bli tekniskt skickligare då det gäller att placera våra forskningsuppgifter i ett större teoretiskt sammanhang och då det gäller att administrativt planera våra studier. Den hårdnande konkurrensen om de »fria» forskningsanslagen kommer att kräva, att vi utarbetar våra ansökningshandlingar mer noggrant än vad statsvetare tidigare behövt göra. Vi måste rapportera oftare och vi kan inte rimligen ges så fria händer i tidsmässigt avseende som hittills varit möjligt. Denna successivt minskande »frihet» i fråga om forskningens praktiska bedrivande inom den autonoma

sektorn hör samman med det enkla faktum att vi år för år blir så många fler. Vad det innebär förstår vi alla.

En för Westerståhl mindre fördelaktig tolkning vore, om han menade, att också den autonoma forskningen borde ses i sammanhang med beställningsforskningen, så att också forskningsråden toge hänsyn till den inriktning, som beställare och beställningsforskare uppfattade som angelägen. Den icke beställda forskningen skulle då exempelvis — för att uttrycka tanken så konkret som sammanhanget tillåter — inriktas på att utreda det slags metodproblem, som beställningsforskarna inte har möjlighet att lösa inom ramen för sina respektive uppdrag.

Den sist antydda linjen skulle — som jag ser det — leda till att vi gav upp idén om grundforskning på vårt område: Vi skulle då avstå från att tänka oss, att det även i statskunskapen finns en internationell republik av sakkunniga bedömare, som anger vad som är viktiga problem för statsvetenskapliga studier. Våra nationella planeringsproblem — sådana de uppfattas av våra folkvalda och deras motsvarigheter inom näringslivet — skulle enligt denna »kärvare» tolkning av den westerståhlska modellen komma att styra all slags forskning, både den som formellt vore beställd och den som formellt vore autonom.

Mot bakgrund av dessa båda tolkningsmöjligheter vore det värdefullt, om Jörgen Westerståhl ville precisera sig något ytterligare och helst då i riktning mot att vi även fortsättningsvis bör låta den autonoma forskningens problem väljas och problemlösningarna bedömas enligt de kvalitetskriterier ifråga om problem och metod som de internationellt ledande statsvetarna söker upprätthålla. Ävenledes kunde det vara intressant att höra hans uppfattning om det optimala, kvantitativa förhållandet mellan skilda slags studier inom statskunskapen. Föreställer han sig något sådant som 25 % autonom forskning, eller vad? Var går gränsen för hur långt vi bör låta beställningsforskningen dominera arbetet vid en akademisk forskningsinstitution?

JÖRGEN WESTERSTÅHL, GÖTEBORG

Rokkans huvudaspekt är av stort intresse. När man ser på vårt forskningsläge, skulle man kanske kunna säga, att t.o.m. ordet kumulation egentligen är för fint för en beskrivning av vad som sker. När man talar om kumulation, tänker man att man fogar bit till bit. Men det är väl knappast så vi har förfarit, utan vi har samlat små högar här och där och inte ens försökt lägga ihop dem. Personligen har jag uppfattat vårt speciella elände

i Norden, om vi jämför oss t.ex. med amerikanska forskare, att vi sätter in för stora resurser på datasidan eller vad man med försköning kunde kalla den kumulativa sidan och för lite på den innovativa sidan. Vi är bättre i att samla data än i att tänka. När det gäller de bästa amerikanska forskarna har de sin styrka i att på ett litet och ibland förvånansvärt bräckligt dataunderlag bygga upp mycket av innovativa tankar. Om vi verkligen får igång större forskningsprojekt tror jag dock att våra problem i någon mening löser sig själva. Jag tror nämligen inte på skillnaden mellan grundforskning och tillämpad forskning, i varje fall inte när det gäller samhällsvetenskaplig forskning. Nästan alla större forskningsprojekt, även sådana som har en praktisk anknytning, kan lätt byggas ut så att de bidrar till innovation och meningsfylld kumulation.

Sedan kommer jag till ett par tekniska och ganska trista frågor. Den ena gäller erfarenheter av utnyttjande av dataarkiv. Det är en ren upplysning som jag skulle vilja ha. Vad vet vi egentligen om användande av arkiv som är uppbyggda av andra? Vi har ju Ann Arborarkivet och det har faktiskt använts av andra forskare för många olika analyser men det är, såvitt jag vet, ett extremt välordnat arkiv. Vad jag skulle vilja veta är: Har man rätt att vara optimistisk när det gäller möjligheten att göra reanalyser på vanliga arkiverade data som är insamlade av andra, och hur stort är intresset för att sätta sig ner och arbeta med andras data? Hur optimistisk kan man vara?

Sedan till den triviala kostnadsfrågan. Jag skall bara rapportera en erfarenhet som vi har gjort här i Sverige och den gäller vår Statistiska Centralbyrå. När de har gått över till att lägga information på data betyder det att det blir dyrare, ofta enormt dyrt att få ut informationer. Fördelen med böcker är att den som läser boken bara betalar ett måttligt pris för att få den, men det är inte fallet när man går till Statistiska Centralbyrån för att använda deras dataarkiv. Böcker är naturligtvis inget alternativ för att informera om de väldiga datamängder det här är fråga om. Men det är verkligen en problematik detta, som jag skulle vilja höra om Stein hade några synpunkter på.

STEIN ROKKAN, BERGEN

Først et par ord om de spørsmål Jørgen stilte. Det var jo ytterst konkrete spørsmål: de skulle ikke ta lang tid.

Jørgen spurte om omfanget av den faktiske bruken av dataarkiver. Her må jeg understreke den store forskjell mellom survey-data og det en kunne

kalle prosessproduserte data, historisk-økologiske, historisk-biografiske og andre bokholderi-data, som er lagt inn i maskinleselige arkiv. Om rådata fra surveys er det vel stort sett slik at de vesentlig er blitt brukt i treningskurser og ikke så mye i ny forskning. Det finnes en bibliografi fra Inter-University Consortium i Ann Arbor som viser omfanget av bruken av lagrede surveydata: enten slike de selv har produsert eller slike de har skaffet fra andre kilder. Listen er ikke så imponerende i forhold til de investeringene som der er gjort, men treningseffekten for disse data er meget stor. I de aller fleste amerikanske graduate departements of political science er det nå slik at tilgjengeligheten av rådata fra eldre studier faktisk er en betingelse for å kunne trene folk opp på en fornuftig måte. Studentene må gis muligheter til selv å arbeide med data, ikke bare å lese de tabeller som står i bøkene, men selv å kunne vurdere om det var en tredje eller en fjerde variabel som var nyttig ved forklaringen av det som f.eks. Almond—Verba fant i *Civic Culture*.

Dette er den pedagogiske funksjonen ved disse data-arkiver: den er meget viktig. Dessuten har de en forskningsstrategisk funksjon: flere og flere forskningsinvestors, enten de nå er offentlige eller private, vil ikke lenger godta nye forskningsprosjekter dersom de ikke er basert på systematisk gjennomgang av tidligere data; det er ingen vits i å investere i ny datainnsamling før det er klargjort hvor langt en kan komme med eksisterende data og hvilke variable det er viktig å få ny informasjon om. Der ligger det kumulative: det ligger i dette at en mer og mer blir opptatt av å finne ut om det lønner seg å investere i nye datainnsamlingstiltak ut fra det som allerede er analysert frem. Og der tror jeg våre nordiske forskningsråd har vært altfor slappe. En burde ikke godkjenne investeringer i nye store surveyundersøkelser uten at der er dokumentert at de tidligere er melket ut tilstrekkelig. En burde bygge det inn som et vilkår for investering i ny forskning at en viser at en virkelig har utnyttet foreliggende materiale. Dette gjelder selvfølgelig ikke bare tidligere survey-data, det gjelder også data fra andre kilder, offentlige eller private.

Jörgens annet punkt gjaldt kostnadene. Her må vi tydeligvis oppdra våre statistiske byråer. Deres dataopplegg er altfor klønete for våre formål: de har ikke lært seg billige prosedyrer for subsetting, for kundeservice. De akademiske data-arkivene, spesielt i Ann Arbor, er blitt langt flinkere på dette punkt. De offentlige institusjoner setter altfor høye priser for sine services til forskningen, og det må vi bryte igjennom. Det må bli lett og billig å skaffe seg samples av 1930-tellingen, 1950-tellingen osv. Her har det vært en masse byråkratisk vrøvl som det haster å ordne opp i.

La meg så ta opp igjen de generelle synspunktene. Jeg er jo fullt klar over at kumulasjon och innovasjon er rene stikkord: hadde det vært tid, ville jeg, min vane tro, presisert en serie dimensjoner ved hvert av dem og helst

presentert et par krysstabeller. Jeg håper at en del av budskapet allikevel kommer igjennom. For å ta kumulasjon først: i det ligger det ikke bare det at der samles opp hauger av data, men ennå mer det at en studerer disse hauger før en går videre, graver i dem, før en flytter til et annet fjell for å finne ut om det er noe bedre der. Det jeg egentlig mener med kumulasjon, det er at det som våre fedre eller onkler eller hvem det nå er, har skaffet frem, det må trekkes med i den nye forskningsprosessen: kumulasjon innebærer disiplinoppbygging, discipline-building, det innebærer at de yngre tar hensyn til det de eldre har gjort og stadig prøver å vurdere hva som er verdt å gjøre på ny i forhold til det som allerede er gjort.

Dette gjelder altså på datasiden, men noe lignende kan sies om det som er gjort metodologisk og det som er funnet ut induktivt fra data. Dette er noe ganske annet enn innovasjon i den forstand jeg brukte ordet. Innovasjon har med selve begrepsapparatet, tolkningen, å gjøre: endringer i selve paradigmaene for forståelse. Og da er det klart at data som er samlet eller analyser som gjort innen et tidligere paradigma, ikke nødvendigvis vil få så høy prioritet innen et nytt paradigma. Det var slike muligheter jeg var opptatt av å belyse, men det er klart at endringer i paradigmaer ikke alltid vil føre til absolutte sprang. Vi har jo tilfeldigvis bare en hjerne, og mye av det som skjer i en del av hjernen har konsekvenser for det som skjer i en annen del av hjernen. Og det er vanskelig å tenke seg så absolutte *quantum jumps* i den intellektuelle historie.

Selvsagt er en del disipliner langt mer i slekt med hverandre enn andre. F.eks. vil hoppet over fra sosiologiske til økonomiske modeller ikke vise seg så overveldende. Vi har jo dog en viktig del av økonomikken, økonometrien, der en i grunnen ikke gjør analyser som er så vesensforskjellige fra det som gjøres i politisk statistikk: det dreier seg klart om overgangsformer. Det som økonomikken kan bringe oss, det er ikke utelukkende analyse-teknikker: det er først og fremst generelle synspunkter på arter av handlingsvalg og på kostnadsstrukturer i ulike politiske system. Om vi legger om til slike paradigmaer, så vil det nok kreve nye typer av data, men store mengder av de data vi allerede har vil stadig være like relevante: de vil kanskje ikke lenger være så sentrale, men de må tas med ved spesifisering av kontekster.

Ole Berg var også bekymret for de organisatoriske omveltninger: om en skifter paradigma, så skifter man kanskje også rekrutter og gjør kanskje en del av de tidligere rekrutter arbeidsløse. Den faren tror jeg ikke er så overveldende. men det er klart det er meget viktig når vi lærer opp nye folk at vi lærer dem opp til å innovere, til å tenke på flere forskjellige måter samtidig. Dette er selvfølgelig ikke noe en kan lære fra seg uten videre: vi kan ikke lage noe kurs i innovasjon, men vi kan være åpne for andre paradigmaer enn dem vi er opptatt av akkurat nå. En kan gjøre det

til et gjennomgangstema i opplæringen at det finnes de og de andre måter å angripe tingene på og at det er de og de andre typer teoridannelser osv.

Men dette er vanskelig. Den naturlige tendensen i enhver disiplin det er jo å opprettholde status quo. Disiplinen består jo faktisk i det å lære seg å vite hva *Stand der Forschung* er, hvor vi står, hvem vi er osv. Det har sine kostnader å bygge innovative element i en disiplin, og det vil sjelden uten videre lykkes. I enkelte naturvitenskaper er denne polariteten faktisk bygd inn i selve arbeidsdelingen: i biologien, f.eks., finnes der jo store forskergrupper som arbeider rent kumulativt datagenererende og klassifiserende, mens der er andre grupper som systematisk trenes opp i teoretisering. Watsons bok *The Double Helix* forteller jo dramatisk om denne polariteten: en har så å si bygget inn i disiplinen en vekselvirkning og en arbeidsdeling mellom det kumulative og det innovative.

For meg var det jo interessant å høre Jörgen Westerstål etter mitt eget foredrag: der var jo en beydelig forskjell i opplegget, i grunnen behandlet vi helt forskjellige emner, og det henger nok mye sammen med forskjeller både i nasjonale och personlige situasjoner. I Norge har vi iallefall hittil vært mindre opptatt av bestillings- eller oppdragsforskning på vårt felt. Vi har vel gjort en del småting der, men denne typen forskning har aldri ruvet hos oss. Nå kan en si at dette henger sammen med at vi har hatt en del bedre ressurser fra våre forskningsråd til å drive grunnforskning eller iallefall mindre formålsrettet forskning. Men det er klart at vi før eller senere vil stå overfor begrensninger også hos oss: ikke minst når vi skal finne arbeid til alle våre nye studenter. Vi *burde* absolutt tenke langt mer alvorlig over nettopp de muligheter Westerstål tok opp, spesielt bruken av rekrutter fra politisk forskning i det offentlige utredningsvesen og generelt i anvendt forskning.

Men hittil har vi altså i Norge vært langt mer opptatt dels av å fremme den mer teoretisk orienterte forskning, dels av å skape en bedre infrastruktur til forskningen: hva er det en trenger i tillegg til bøkene i bibliotekene, for å kunne drive effektiv forskning? Denne infrastrukturen vil selvfølgelig kunne vise seg like nyttig for anvendt forskning som for teoretisk. Også den anvendte forskning vil jo i høy grad være avhengig av lett tilgjengelig informasjon av de ulike typer som er bygd inn i våre data-arkiv: der er absolutt ingen nødvendig motsetning på dette punkt.

Det som er langt mer problematisk er forholdet til oppdragsgiverne: hvor langt skal en la seg binde av deres problemstillinger i utviklingen eller designingen av egne prosjekter? På det har vi hittil ikke hatt særlig traumatiske opplevelser i Norge, men det kan jo komme. Det er klart at vi etter krigen har levet i overskuddsøkonomi, der selv teoretisk forskning har vært en luksus som staten gjerne ville smykke seg med. Det har faktisk vært så mye mer av en luksus fordi myndighetene i praksis ikke har behovd

ta hensyn til forskningsresultatene: en har ofte vært villig til å investere i forskning fordi en har vært trygg på at det som måtte komme ut av den ikke ville bli brukt når det kom til stykket. Men vi kan jo komme inn i situasjoner der det vil være «tøffere» byråkrater som skal kontrollere oss. Da kan jo flere av de prosedyrer som Westerstahl foreslår bli av betydning også hos oss. Men jeg tror det er en meget interessant forskjell mellom Sverige og Norge nettopp i dette forholdet mellom forskningen og det offentlige: den burde også gjøres til gjenstand for komparativt studium.

JÖRGEN WESTERSTAHL, GÖTEBORG

Till det allra sista här skulle jag vilja säga att vi i Sverige kanske har någon större erfarenhet av önskemål från samhällets sida om forskning, men det är klart att den bild som jag tecknat även här är något av en framtidsbild. Jag har den tron att samhällsvetenskaplig forskning är så väsentlig att den kommer att efterfrågas, men efterfrågan är ännu ingalunda tillräckligt stor.

När det gäller Sjöbloms synpunkter på vad som är kumulativt och vad som är innovativt i den typ av forskning som jag har pläderat för, så går det knappast att svara på det i egentlig mening. Jag kan bara säga att jag tror, att om forskningsprojekten blir tillräckligt stora, så kan de bli både kumulativa och innovativa. Hela den förutsättning som jag bygger på är, att man kan tvinga huvudparten eller de största beställarna att också beställa rätt stora stycken. Tvingas man in på små specialiserande uppdrag, då kan det vara risk både ifråga om kumulation och innovation. Lyckas man få ramen någorlunda vid, bestämmer man själv över innehållet i ramen och då tror jag att man klarar det problemet.

Sverker Gustavsson tog upp frågan om de kriterier som skall gälla för den självständiga, icke beställda forskningen. Där bör det självklart vara så att, om man skall driva någon policy från forskningsråden och fondernas sida, bör det vara att ge pengar till områden som beställare inte intresserar sig för. Alltså, forskningsråd och fonder skall medvetet fungera som komplement till beställningar. Internationella jämförelser kan här vara en lämplig utgångspunkt. Sedan frågades hur stor andel som skulle ges till detta slags forskning. Här skulle jag vilja säga, att jag inte ser det som ett problem om andel, därför att vi skall naturligtvis alla med de bräckliga krafter vi har arbeta för att få fram så mycket pengar som möjligt till forskningsråd och fonder. Men det kommer alltid att vara en begränsad del, och den enda verkligt expansiva delen det är enligt min mening beställningsdelen. Det är därför som jag talar så mycket om beställnings-

forskning. Jag utgår från att vi inte kommer att få mycket större resurser än vad vi nu har under överblickbar framtid för självinitierad forskning. Det är enligt mitt sätt att se inte en fråga om ett antingen eller, man har inget val. Vill man att forskningen skall expandera, därför att den kan ge väsentliga bidrag till samhället, då måste man lita till beställare. Det är min tro.

Men då är det också självklart att betona, som alla andra här har varit inne på, att beställningsforskning är förenad med en allvarlig problematik. Något slags patentrösning på den problematiken tror jag överhuvudtaget inte finns. Och vi vet inte heller vad som kommer att ske, man får vara optimistisk. Några specialfrågor har berörts, t.ex. frågan om den här arkitekttävlingen som jag tog upp. Jag är fullt medveten om att det är rader av problem också med den tanken, men ni förstår själva anledningen till att jag tog upp den var ju inte att jag ville trassla till det här utan anledningen var bara, att jag ville i någon mån försöka motverka risken att vissa forskare alltid gynnas med större forskningsuppdrag. Själva tanken i tävlingen är ju att åstadkomma en spridning av uppdragen på flera. Det är ingen annan lömsk avsikt som ligger bakom detta utan precis motsatsen. Tävlingsmomentet ger större chans till konkurrens.

Det här med samhällsnytta är ett uppenbart problem vid beställningsforskning, men har inte allt vad jag har sagt gått ut på att söka finna motmedel mot de risker som föreligger i samband med beställning av forskning. När jag talar om att forskningsuppdragen skall vara generella, att man skall motsätta sig beställningsuppdrag, där inte bara den beroende variabeln är angiven utan där man också vill avgränsa själva sökandet efter förklaringar, så är ju syftet just att söka begränsa riskerna av att man får forskning »på maktens villkor». Vad den nationella samhällsnyttan beträffar är det givet, när det gäller internationella förhållanden, att det vore oerhört önskvärt att få forskning i internationell regi, att få internationella beställare. När det gäller oss här i Norden har vi ju faktiskt några organ som kan fungera i det sammanhanget och i alla fall lyfta det hela lite upp över den nationella nivån, jag tänker på Nordiska rådet, Kulturkommissionen och Kulturfonden. Sedan är det klart att man gärna vill komma upp till en ännu högre internationell nivå.

Jag hoppas att ni förstår att jag inte talar om beställningsforskning i syfte att ni skall upphöra med annan typ av forskning. Det är ju inte alls problematiken. Problematiken gäller enligt mitt sätt att se att vi inte får pengar, att vi inte kan bedriva tillräckligt omfattande och meningsfylld forskning, om vi inte får stora beställningsuppdrag. Får vi de stora beställningsuppdragen, då gäller det att vara medveten om problematiken och att utforma dessa beställningsuppdrag på ett sådant sätt att riskerna med beställningsforskning minimeras. Någonting annat är det inte frågan om.

RAPPORTER

Noen bemerkninger om politisk idéhistorie som statsvitenskapelig disiplin

I

Faget politisk idéhistorie har i de senere år stått i en noe vanskelig stilling innen moderne statsvitenskap. På den ene side er det en meget påtagelig og også voksende interesse for politisk tenkning, men på den annen side kan det vanskelig benektes at den tradisjonelle fremgangsmåte som meget lenge har preget faget, har vært lite egnet til å gjøre politisk idéhistorie til en integrerende del av moderne sammenlignende samfunnsforskning. En konsekvens har vært at dette fagområde har vært neglisjert, til dels også motarbeidet; noe som neppe har skjedd uten skade, også for statsvitenskapen rent generelt. Det fins neppe noe område av moderne samfunnsforskning hvor en ikke på et eller flere områder kan finne idéhistoriske relevanser. I de aller siste år har vi også opplevd at det, særlig innen amerikansk statsvitenskap, i økende grad har vært trukket frem problemstillinger hentet fra idéhistorien for å belyse, ikke den forgangne fortid, men problemer innen vår egen politiske samtid.

Når tenkere som Tocqueville og den unge Marx, delvis også den eldre Marx, har opplevd en renaissance i de siste år, er årsaken på ingen måte «historisk» i ordets snevre forstand, men først og fremst fordi flere har innsett at det nettopp her foreligger begreper og tilnæringsmåter som i høyeste grad kan anvendes på samtidens problemer, og hvor endog en mer utførlig og utdypende behandling av sentrale områder bare er tenkelig i forbindelse med kjennskap til de nevnte tilnæringsmåter fra Marx eller fra Tocqueville. Og denne tendens er på ingen måte begrenset til disse to tenkere.

På dette område er det imidlertid, som nevnt, den ulempe at den tradisjonelle tilnæringsmåte i politisk idéhistorie er lite egnet til å gjøre idéhistorien samfunnsvitenskapelig aktuell. Faget har meget lenge vært preget av filosofiske og begrepsanalytiske tradisjoner. Denne begrensningen i det vesentlige til en tekstkritisk analyse, og relativt generelle og summariske oversikter. Det som det første behandler, er den enkelte politiske tenkers litterære produksjon. Hovedvekten er lagt på de enkelte tenkere som Machiavelli, Hobbes eller John Stuart Mill, og med langt mindre vekt på problemkompleksene eller emneområdene. Den klassiske «modell» er her uten tvil Sabine's *History of Political Theory*; på flere måter et fremragende verk, antagelig det beste som i det hele tatt er skrevet når det gjelder denne form

for tilnæringsmåte. — Denne metode har selvsagt en rekke fordeler. Den bringer leseren inn på livet av den politiske tenker, og gjør det for eksempel langt vanskeligere å anvende navn med oppmagasinert prestisje, som Montesquieu eller Lenin, rent dekorativt til politiske særformål. På den annen side vil gapet over til andre deler av statsvitenskapen lett bli meget stort, for de fleste nærmest uoverstigelig. Den idéhistoriske kunnskapsmengde en eventuelt har ervervet seg bli gjerne hengende ved siden av det en ellers beskjeftiger seg med, og det blir ingen fruktbar og gjensidig tankeutveksling mellom de forskjellige fagområder.

Det er, for eksempel, neppe særlig mange statsvitenskapsmenn som i dag direkte ville føle seg særlig faglig beriket selv etter en omfattende lesning av Hobbes kjente verk *Leviathan* fra 1651, og heller ikke ved Sabin's utførlige analyse av denne tekst. Noe helt annet blir forholdet imidlertid hvis leseren også har in mente at vi her har den mest systematisk gjennomførte anti-pluralistiske doktrine som vel noensinne er fremsatt. Da blir forholdet nokså annerledes. Pluralisme spiller en meget viktig rolle i nåværende politikk. Innen dette felt, men neppe bare innen dette, får en i og for seg såpass fjern tenker som Hobbes en aktualitet ved at vi hos ham finner en rendyrkt politisk modell som utelukkende beskjeftiger seg med forholdet individ-stat, og ikke har noen som helst sans for den «pluralistiske» mangfoldighet av mellomliggende grupperinger og korporasjoner som meget ofte preger det politiske helhetsbilde. Dette moment er langt viktigere enn de i og for seg nokså velmenende, men ofte lite overbevisende forsøk som er blitt gjort for å «motbevis» Hobbes' syn på den allmektige stat ut fra hans egne kriterier.

Som et annet eksempel kan vi nevne at den fremragende tyske rettslærde, Otto Gierke, gir en i og for seg meget givende og også særdeles utførlig fremstilling av middelalderens politiske teorier. Men det er oversetteren Maitlands innledning til den engelske utgaven av dette verk som spesielt har statsvitenskapelig interesse. Gierke begrenser seg til middelalderen. Maitland anvender problemstillingene fra dette stoffet til en fremragende politisk analyse av sin egen samtid (ca. 1900), og han står som banebryter for den sentrale retning innen nåværende statsvitenskap som beskjeftiger seg med området Korporativ Pluralisme.

I et slags nøtteskall har vi her det som en statsviter primært bør vente seg av faget politisk idéhistorie. Det må være et middel til belysning av problemkompleks innen nåværende politikk. Men dette impliserer selvsagt ikke at nær sagt hver linje direkte må bevise sin nyttefunksjon ved ustanselig henvisninger til samtiden. Det er den generelle anvedelse som bør være regelen. — Maitland gjør dette på en overbevisende måte, og det er samtidig meget betegnende at noe i og for seg så fjernliggende som middelalderens politiske teorier kan gi et viktig bidrag til forståelse av kontemporære problemer. En kan endog si at uten fotfeste eller forankring i middelalderens idéverden, ville utformingen av Korporativ Pluralisme vanskelig fått det omfang og den systematiske bredde som den faktisk har. — Som en konsesjon til den tradisjonelle tilnæringsmåte bør vi imidlertid også nevne at Maitlands anvendelse av generelle problemstillinger fra middelalderen med det aktuelle utgangspunkt å belyse sin egen samtid, på sin side jo også er avhengig av den utførlige idéhistoriske primærforskning som i sin tid ble utført av Gierke.

II

Noe tilsvarende kunne sies om de fleste områder innen statsvitenskapen. Uten å ta munnen for full kan det vel endog påstås at det neppe finnes noe litt omfattende statsvitenskapelig problemkompleks — enten det nå gjelder intern eller internasjonal politikk — hvor idéhistorie ikke kunne ha relevanse. Og hvor det likeledes er tydelig at behandling av et emne kunne ha vunnet adskillig både i bredde og dybde hvis det i tillegg til andre metoder også hadde vært søkt tilknytning til enkelte mer generelle problemstillinger innen politisk filosofi.

For å ta et annet område enn Korporativ Pluralisme kan vi, som et eksempel, ta utgangspunkt i Schmandt's behandling av Machiavelli. Her har vi en i og for seg utførlig gjennomgåelse av Machiavelli, men bortsett fra en svært så lettvindt henvisning til Hitler og Stalin, på et par linjer s. 192, er det lite eller intet forsøk på å anvende Machiavellis tenkning til å belyse et mer alment politisk problemkompleks. — Her ville fremstillingen vært langt mer givende hvis forfatteren, gjerne med utgangspunkt i Machiavelli, hadde drøftet problemet statsmoral versus individualmoral, og også slik dette spørsmål er behandlet av andre, som Alexander Hamilton og Reinhold Niebuhr, eller av Meinecke. — Som en liten digresjon kan vi tilføye at med en litt utførligere behandling av denne art, ville det nok være langt vanskeligere å påpeke særlig slektskap mellom Hitlers paranoide voldsanvendelse og det analytiske hos Fyrsten til Machiavelli.

Som beslektet problemstilling, som også i høyeste grad har aktualitet, kan vi nevne teorier om vold. Her har vi på den ene side modellen, vold utelukkende som et middel i politikken, aldri som formål i seg selv; noe som understrekes både av Machiavelli, Clausewitz og Mao Tse-Tung, mens en sentral tenker som Sorel, på sin side, konsekvent fremhever voldens egenvedi i *Réflexions sur la violence*. Verken i streik eller i krig er det det en oppnår som teller; det verdifulle ligger i selve handlingen. Sorels teorier har forøvrig, og tydeligvis uten noen direkte påvirkning, fått fornyet aktualitet gjennom den afrikanske revolusjonsleder Frantz Fanon, som primært legger vekt på selve det identitetsskapende ved voldsanvendelsen, hvor afrikaneren, for første gang, vinner selvrespekt. — Som en liten avstikker kan det vel også være tillatt å nevne at en væpnet bevegelse som, for eksempel, Palistina-geriljan, særlig Al Fatah, vanskelig kan forstås uten kjennskap til denne særegne voldsteori. På dette felt ville statspolitiske modeller utledet fra Clausewitz eller Thomas Schelling være nokså misvisende.

III

Noen fullstendig oppramsing er det selvsagt ikke mulig å komme med her. Nevnes kan det kanskje nok en gang at en vel stort sett bør renonsere på kravet om å presentere politiske tenkere i sin såkalte helhet. — Hvis man, for eksempel, behandler fenomenet Administrativt lederskap eller Byråkrati, bør en begrense seg til den del av forfatterskapet til Tocqueville og Marx hvor byråkrati og byråkratisk kontinuitet beskrives, og uten noen særlig ambisiøse krav om «marxismen» som sådan. Og hvor så deres teser, og deres advarsel mot byråkrati, stilles i relief

til den «byråkratiidentifikasjon» vi finner hos Fysiokratene, Saint-Simon og flere av Fabianerne.

På en tilsvarende måte hvis vi behandler politiske eliter. Hos Lenin er det da hans teorier om eliter som har interesse, og da i tilknytning til andre ikke-revolusjonere eliter. Selv om det også er all grunn til å understreke at den eliteteori vi finner hos Lenin i hans bok *Hva må gjøres* på ingen måte er typisk for hele hans forfatterskap eller for hans generelle holdning til eliter; et område hvor vi finner meget store variasjoner. Noe som, blant annet, gjør en tankekonstruksjon som «leninisme» temmelig ufruktbar i mer seriøs forskning.

Det er her to prosesser som bør utføres noenlunde samtidig. På den ene side *det analytiske* i den forstand at både individuelle tenkere og likeledes nokså diffuse samlebegrep som liberalisme eller marxisme oppsplittes etter emneområder, og på den annen, *det syntetiske* ved at enkelte tenkeres behandling av et begrenset område alltid kompareres med hva andre kan ha uttalt på dette felt, og helst også knyttes til problemstillinger innen nåtidig politikk. — Bare da har vi vel mulighet for at politiske tenkere ikke lenger oppfattes som en slags åndslivets gallionsfigurer plassert på en pidestall som har gjort dem utilnærmelige, av og til også ufarlige.

IV

Når det gjelder konkrete emneområder, er det selvsagt flere som kunne fortjene oppmerksomhet. Ved undervisningen i Oslo er vi blitt stående ved fem hovedområder:

1. Korporativ pluralisme.
2. Politisk lederskap. Politiske eliter.
3. Administrativt lederskap. Byråkrati.
4. Regionalisme. Federalisme.
5. Problemet «Stats-raison». Forskjellen individualetikk—statsetikk.

Når det gjelder viderekomne studenter har denne tilnærming, så vidt jeg kan bedømme, slått godt an. Vanskeligere kan det være for nybegynnere. Når det gjelder de sistnevnte bør en vel også gi visse konsesjoner til mer tradisjonell fremgangsmåte, inkludert det kronologiske. Dog uten å tape hovedformålet.

En annen vanskelighet er uten tvil at den overveide del av litteraturen ikke er skrevet med dette formål for øye. Enkelte unntak finnes, og jeg vil her særlig nevne Stanley Hoffman's artikkel 'The Areal Division of Power in the Writings of French Political Thinkers' (1959), som i høy grad tilfredsstillende krav som er skissert ovenfor. Til tross for at avhandlingen er begrenset til fransk politisk tenkning, er de områder som behandles av så almen art at utførlig forskning innen feltet regionalisme vanskelig kan komme utenom dette verk. — Noe tilsvarende kan også delvis sies om Kenneth Waltz som i boken *Man, State and War*, også fra 1959, underkaster de teorier og synspunkter som er fremkommet i klassisk politisk tenkning en grundig analyse, og med et aktuelt utgangspunkt i nåtidens problem-

stillinger. Men ellers er det nokså vanskelig å finne særlig mange avhandlinger i denne genre, selv om det nok i flere år har vært en interesseforskyving fra de enkelte tenkere over til emneområder.

Jens A. Christophersen

P.S. Som et appendiks har jeg tatt med den nåværende, noe foreløbige pensumliste innen politisk teori og idéhistorie for magistergraden i statsvitenskap ved Oslo Universitet.

Politisk teori og idéhistorie

Fellespensum omfatter vel 100 sider om politisk teori, ca. 30 sider om statsvitenskapens historie, og ca. 350 sider om politisk idéhistorie.

A. Politisk teori

Karl Deutsch, *Nerves of Government* (1966), s. 3—21, 145—214, 245—256 (tils. 98 sider).

David Easton, *An Approach to the Analysis of Political Systems (World Politics)*, b. 9, 1956—57, s. 383—400.

B. Statsvitenskapens historie

David Easton, *The Political System* (1953), Ch. III, s. 64—89.

Samfunnsvitenskapene: deres historiske utvikling og status som universitetsfag i dag, i *Innstilling om utbygging av de samfunnsvitenskapelige fag i Bergen*, Bergen 1964, s. 5—22.

C. Politisk idéhistorie

R. H. S. Crossman, *Government and the Governed* (1964), s. 1—117, s. 132—165, s. 206—245 (tils. 189 sider). Denne bok vil senere bli erstattet med et stensilert forelesningsreferat.

Jens A. Christophersen, * Representant og velger. (*Tidsskrift for Samfunnsforskning* 1964), s. 59—110.

Dessuten skal hver kandidat legge opp nedenstående pensum innenfor ett av følgende områder:

Enten området administrativt lederskap:

A. de Tocqueville (om Fysiokratene): *L'Ancien Régime* (også på engelsk: Part II, ch. 2—3, Part III, ch. 3, s. 32—51, s. 157—169).

G. D. H. Cole (om Saint-Simon): *Socialist Thought; The Forerunners* (1955), s. 37—50.

Liebmann, «The Webbs and the New Civilization» (*Survey*, No. 41, 1961), s. 58—74.

* Pensum i grunnfag. Leses på ny i tilknytning til hovedfaget.

Jens Arup Seip, Det opinionsstyrte enevelde, særtrykk av *Historisk Tidsskrift* (1958), 67 s.

Jens A. Christophersen, Administrasjon og politikk i Frankrike (*Internasjonal Politikk* 1966), s. 130—140.

eller området korporativ pluralisme:

Maitland's Introduction, i Otto Gierke: *Political Theories of the Middle Age* (1900), s. VII—XLV, 38 sider).

Kayser: *Die Repräsentation organisierter Interessen* (1956), s. 30—65.

Cooker: The Pluralists' Attack on State Sovereignty, i *Recent Political Thought*, s. 497—520.

A. de Tocqueville, Forord til *L'Ancien Régime*. 9 sider. (Engelsk utgave s. VII—XV.)

eller området politisk lederskap—oligarki:

G. Mosca, Theory of the Ruling Class i *The Ruling Class* (1939), ch. XII, s. 329, 337.

Roberto Michels, Final Considerations, i *Political Parties* (1961), s. 364—371.

Utdrag fra Lenin, Trotskij, Rosa Luxemburg, Kollontai, Bukharin (*Bolsjevikrevolusjonen* 1917, red. av Jens Christophersen, Oslo 1967, s. 53—69, 95—114, 139—174).

Herbert Tingsten, Den politiska eliten, i *Argument* (1948), s. 234—246.

eller området «Staatsräson»-problemer:

Neal Wood, Machiavelli's Concepts of *virtù* Reconsidered (*Political Studies*, 1967), s. 159—172.

Alexander Hamilton, National Interest versus Abstract Moral Principles (1793—94), i Morgenthau and Thompson, eds.: *Principles and Problems of International Politics*, 1950, s. 37—49.

Peter Paret, Clausewitz, i *World Politics* 1964—65, s. 272—285.

Reinhold Niebuhr, The Morality of Nations, i *Moral Man and Immoral Society* (1939), ch. IV (30 s.).

Mao Tse-Tung, Krig og Fred, i *Den Røde Bok*, Peking 1967, kap. V (14 s.).

eller området føderalisme—regionalisme:

Stanley Hoffman: The Areal Division of Power in the Writings of French Political Thinkers, i Arthur Maass: *Area and Power, A Theory of Local Government* (1959), s. 113—150.

The Federalist (1787), No. V, No. IV (13 s.).

Herbert Tingsten, John Calhoun och demokratins problem i *Argument* (1948), s. 217—233.

Ottar Brox, Ideologi og strategi i økonomisk planlegging, i *Hva skjer i Nord-Norge? En studie i norsk utkantpolitikk* (1966), kap. 15 (22 s.).

Ovanstående artikel utgör en lätt bearbetad version av en rapport, som docent Jens A. Christophersen, Oslo, framlade vid konferensen i Göteborg. På redaktionens anmodan kommenteras docent Christophersens artikel här nedan av professor Pär-Erik Back, Umeå, docent Elias Berg, Stockholm, och fil. kand. Bengt Hultén, Göteborg.

Pär-Erik Back:

Två goda skäl synes mig kunna anföras för att i viss utsträckning bevara studiet av politisk idéhistoria inom statskunskapens ram. Det ena är det som Jens A. Christophersen pekar på: det finns knappast något område innanför modern samhällsforskning där man inte kan »finne idéhistoriske relevanser». Vad Christophersen säger härom och om möjligheterna att ändra på de traditionella metoderna att studera idéhistorien i syfte att göra den till en integrerad del av statskunskapen låter i hög grad rimligt. Jag kan svårligen hitta några anmärkningar mot hans konkreta förslag, även om lämpliga alternativa tillvägagångssätt säkerligen existerar.

Det andra skälet är att kunskapen om det förflutna, om idéers genesis och förvandlingar, om mönster i det fortlöpande skeendet bidrar till en nyttig relativisering och till en allt mera nödvändig vidgning av den unge politologens stundom ängsligt trånga perspektiv. Detta är naturligtvis ett klassiskt argument för historiska studier men inte mindre hållbart för den skull. Självfallet skulle den hit hörande kunskapen kunna inhämtas på annat håll än inom ramen för statskunskapen; men vi vet ju att så inte längre sker. Vill vi att politologerna skall ha viss idéhistorisk bildning får vi nog själva se till att de får den. I det sammanhanget anmäler sig då tanken på en sammankoppling med författningshistorien. Också denna är som bekant en allt mera försummad del av vårt ämne så som detta hittills avgränsats. Särskilt när det gäller den s.k. västerländska sfären är kopplingen utomordentligt starkt sakligt motiverad. Jag skulle vilja se en elementär kurs (3 poäng?) behandlande *huvuddragen av de politiska och konstitutionella idéernas utveckling mot bakgrunden av en kort översikt av författningsutvecklingen från och med antiken* (alt.: från och med 1100-talet; alt.: från och med 1600-talet).

Elias Berg:

Jens A. Christophersen tar upp viktiga problem, som möter var och en som sysslar med politisk idéhistoria. Jag skall här spinna vidare på några av hans trådar och dessutom påbörja några egna.

Utformningen av undervisningen i politisk idéhistoria beror (I) dels på vilka *syften* man har med undervisningen, (II) dels på vilka *metoder* man anser vara lämpliga för att förverkliga dessa syften. I båda dessa avseenden grundas ståndpunktstagande på värderingar, som antagligen varierar ganska mycket från en bedömare till en annan. Följande funderingar får därför karaktären av en sorts, ytterst ofullständig, politisk-akademisk självdeklaration.

I

Det sägs ibland, att studiet av politisk idéhistoria (liksom allt, eller nästan allt, annat studium) skall syfta till att ge »relevant» kunskap för dagens människor. En sådan målsättning kan lätt misstolkas antingen såsom alltför snäv och kortsiktigt praktisk eller såsom alltför vid och innehållstom. Den bakomliggande tanken skulle kanske kunna formuleras i påståendet, att studiet av politisk idé-

historia skall bidra till *förståelse* av, och därmed ge möjlighet till *påverkan* på, såväl den politiska *verkligheten* som den *vetenskap* som behandlar denna verklighet; den påverkan det här är fråga om kan avse genomgripande omdaning, partiella förändringar eller bevarande (i det väsentliga: »förändra för att bevara») av det bestående.

En sådan syftning kan inte vara unik för studiet av politisk idéhistoria utan blir gemensam för allt statsvetenskapligt (politologiskt) studium, vilket även inkluderar element som ofta brukar hänföras till andra akademiska discipliner (t.ex. historia, filosofi, sociologi och nationalekonomi). Det unika för politisk idéhistoria är dess föremål, »idéerna», och ett studium av dem kan på flera olika sätt bidra till den angivna förståelsen. Detta studium kan ge oss *insikt* i den *existerande* politiska verkligheten (såväl inom vår kulturkrets som inom andra) och i möjliga *alternativ* till den, och det kan därutöver skapa en allmän *förmåga* till analys av idéer och deras ideella och institutionella *sammanhang* vilken kan tjäna den politiska verklighetsförståelsen; den politiska verkligheten omfattar här både moraliskt-politiska *värderingar* och socialt-ekonomiskt-politiska *institutionella förhållanden*. Studiet av politisk idéhistoria kan också ge insikt i, och allmän förmåga till analys av, existerande och möjliga alternativa typer av statsvetenskap (politologi). De här beskrivna målsättningarna kan specificeras i följande (inte nödvändigtvis uttömmande) uppräkningsföreläsningsavsnitt, som delvis går in i varandra. (Det bör understrykas, att ordningsföljden inte innebär någon prioritering.)

1. Studiet av politisk idéhistoria skall ge insikt i de moraliskt-politiska värderingar som spelar en roll i existerande samhällen. Det söker klarlägga innehållet i åsiktsbrytningarna mellan dagens partier, intresseorganisationer och andra grupper genom att återföra dessa idémotsättningar på de äldre tankegångar av vilka de ofta är varianter (t.ex. hos Thomas ab Aquino, Edmund Burke, John Stuart Mill, eller Karl Marx).

2. Studiet av politisk idéhistoria skall ge insikt i existerande socialt-ekonomiskt-politiska institutionella förhållanden. Genom att studera t.ex. Rousseaus teori om den allmänna viljan eller John Stuart Mills diskussion av friheten och det representativa styrelsesättet får vi insikt i dagens (mer eller mindre väl fungerande) demokratiska institutioner. Politiska teoretikers resonemang kan också tas till utgångspunkt för empirisk undersökning av existerande institutionella förhållanden. Man har t.ex. utgående från Burkes teori formulerat och prövat en hypotes om relationerna mellan väljare och valda (H. Eulau m.fl.), utgående från Marx' klass-teori analyserat staten i det kapitalistiska samhället (R. Miliband, *Statsmakten i det kapitalistiska samhället*; jfr även N. Poulantzas, *Politisk makt och sociala klasser*), utgående från Michels' teori om »oligarkins järnlag» undersökt fackföreningsdemokratien (Lipset, Trow & Coleman, *Union Democracy*).

3. Studiet av politisk idéhistoria skall ge insikt i möjliga alternativa värderingar. Sådana värderingar finner man dels i äldre politiska idéer inom den västerländska kulturkretsen, t.ex. i medeltida naturrättsliga teorier, i Burkes antimaterialism eller i Hegels idealism (jfr Herbert Marcuses hegeliantskt inspirerade kritik av den »endimensionella människan»), dels i idéer från andra kulturkretsar (t.ex. i indisk politisk filosofi, i den kinesiska konfucianismen eller i afrikanska politiska teorier), dels i historiska beskrivningar av olika tänkta samhällen (se nedan, syfte 4).

4. Studiet av politisk idéhistoria skall ge insikt i möjliga alternativa institutionella förhållanden. Här blir skildringar av tidigare existerande samhällen, t.ex. hos Aristoteles, Machiavelli, Montesquieu, Tocqueville eller Marx av intresse. Sådana alternativa institutionella förhållanden beskrivs också i teorier om olika tänkta (mer eller mindre realiserbara) samhällen, t.ex. Platons filosofstyrda idealstat, Thomas Mores »Utopia» eller Marx' »kommunistiska samhälle». Också diskussioner om »naturtillståndet» (hos t.ex. Hobbes, Locke och Rousseau) blir här relevanta, genom att de ger anledning att ställa den anarkistiska frågan (jfr Wolff, *In Defense of Anarchism*) om varför och i vilken utsträckning politiska institutioner är nödvändiga och därmed också den dagsaktuella frågan om laglydnadens gränser. (Personligen tycker jag, att det är mera givande att använda Hobbes som talesman för »lag och ordning» än att — som Christophersen förordar — utnyttja honom som företrädare för extrem antipluralism.)

5. Studiet av politisk idéhistoria skall ge insikt i ömsesidiga relationer mellan existerande eller möjliga alternativa idéer (ömfattande såväl värderingar som föreställningar om institutionella förhållanden och därmed statsvetenskapliga teorier). Man kan här studera relationerna mellan olika tänkares idéer och undersöka t.ex. följande frågor: Hur influerades Hobbes av sin samtids naturvetenskap? I vilken mån påverkades Burke — positivt eller negativt — av engelska och franska naturrättsidéer? Vilket är idé sambandet mellan Hegel och Marx? Man kan också studera teorier om sådana relationer hos idéhistoriens tänkare, t.ex. Max Webers teori om sambandet mellan protestantismens etik och kapitalismens anda.

6. Studiet av politisk idéhistoria skall ge insikt i ömsesidiga relationer mellan existerande eller möjliga alternativa idéer å ena sidan och existerande eller möjliga alternativa institutionella förhållanden å den andra. Sådana relationer är ofta mycket komplicerade och svåra att fastställa, men idéhistoriska perspektiv kan hjälpa oss att bättre förstå dem. Studiet kan inriktas dels på frågor om faktisk påverkan, t.ex. om Hobbes influerades av det framväxande kapitalistiska produktionssättet (jfr Macpherson, *The Political Theory of Possessive Individualism*), eller om John Stuart Mills idéer gav uttryck åt den industriella medelklassens intressen i 1800-talets England, dels på teorier om sådan påverkan, t.ex. Marx' teori om sambandet mellan ekonomiska förhållanden och »ideologi».

7. Studiet av politisk idéhistoria skall ge insikt i existerande och möjliga alternativa typer av statsvetenskap (politologi). I detta syfte kan man studera t.ex. Aristoteles' uppfattning om tingens »natur» såsom deras förmåga till utveckling mot sin egen fulländning, Humes antinaturrättsliga gränsdragning mellan »vara» och »böra», Hegels dialektiska resonemang om verklighet och förnuft, John Stuart Mills individualmotivbaserade socialvetenskap, Marx' dialektiska och materialistiska holism, Max Webers »värdefria» och »förstående» analys eller Karl Mannheims relativistiska »kunskapsociologi».

8. Studiet av politisk idéhistoria skall ge en sådan allmän förmåga till analys av idéer och deras ideella och institutionella sammanhang som möjliggör de ovan (under syftena 1—7) nämnda insikterna. Det gäller här alltså förmåga att vinna insikt (och inte insikt i och för sig); och en sådan förmåga kan inte skapas utan intellektuell träning.

II

De här uppräknade syftena utgör tillsammans ett program av stor omfattning, och det finns många praktiskt möjliga »metoder» (i en vid och vag mening) att tillgodose dem. Man kan då tänka sig två olika huvudprinciper för undervisningens uppläggning: antingen en ytlig behandling av hela det område som syftena gäller eller en mera djupgående behandling av vissa delar av detta område. Dessa två huvudprinciper kan emellertid kombineras, genom att man ovanpå en fast, elementär och ytligt »heltäckande» kurs lägger varierande kurser (av vilka någon eventuellt kan ges redan på den lägsta betygsnivån) för penetration av olika specialområden. Om sådana specialinriktade kurser med olika innehåll och utformning avlöser varandra, torde varje statsvetenskaplig institution (inom ramen för ett begränsat antal timmar) över en längre tidsperiod kunna meddela en någorlunda grundlig undervisning på hela området. Om man — som ett helt fingerat exempel — antar, att tio olika specialkurser kan »täcka» hela området och att varje dylik kurs tar en termin i anspråk (och att olika specialkurser inte ges samtidigt), kan man under en femårscykel meddela undervisning som hjälpligt tillgodoser alla de åtta uppräknade syftena. (Detta innebär ingalunda, att kurserna under varje femårscykel måste vara identiska; området kan »täckas» på många olika sätt, och man bör söka variera kurserna från en femårscykel till en annan.) En beklaglig men ofrånkomlig följd av denna uppläggning blir dock, att ingen enskild student — även om han går igenom alla betygsnivåer — kan vara säker på att få undervisning, utöver den elementära och ytliga, som tillgodoser alla dessa syften.

Denna uppläggning kräver flexibilitet i litteraturanvisningarna. Man bör söka använda åtminstone delvis ny litteratur för varje påbörjad kurs (avseende samma del av undervisningsområdet) för att därigenom åstadkomma en »levande», för dagens frågor »relevant» undervisning (se ovan, I). En dylik flexibilitet förutsätter, att litteraturlistorna (som alltid bör omfatta en betydande mängd originaltext) är varierande kombinationer av relativt små enheter. Vi bör därför i största möjliga utsträckning använda separata, stencilerade eller tryckta, artiklar eller korta böcker (t.ex. ur Macmillans serie »Key Concepts in Political Science»), och vi bör akta oss för att bli bundna av »färdigsydda» — och dyra — sjuhundrasidiga »Readers» som vissa bokförlag söker påtvinga oss. Undervisningsområdets storlek och den kontinuerliga förnyelsen av uppläggningskräver betydande arbetsinsatser av läraren för att inhämta kunskaper och att utforma kurser, men i gengäld minskar risken att läraren och därmed studenterna tappar intresset för sitt ämne. Bland de andra många och svåra frågor som man ställs inför vid uppläggningsav undervisningen skall jag här bara i korthet beröra tre: (1) Bör uppläggningsbaseras på tema eller på person (tänkare)? (2) Hur skall urvalet av tema och/eller person ske? (3) I vilken mån skall man eftersträva psykologisk sanning i tolkningen av en tänkares mening?

1. Christophersen förordar en tematisk uppläggning, och hans motivering tycks mig i långa stycken övertygande. Hans argumentation tenderar dock dels att överbetona skillnaderna mellan en temabaserad och en personbaserad uppläggning, dels att bortse från vissa förtjänster hos den senare.

En personbaserad uppläggning kan inte undgå att särskilja olika idéer hos en tänkare, och därmed har man gjort en tematisk indelning av dessa. Omvänt fordrar förståelsen av ett givet tema ofta, att flera andra temata hos samma tänkare tas upp till behandling. Om man är intresserad av t.ex. maktbegreppet och vill se vad Aristoteles eller Marx sade om detta (oavsett vilka termer de använde för att beteckna begreppet), måste man redogöra för Aristoteles' distinktioner mellan olika styrelsesätt, hans teorier om medelklassen, m.m. resp. för Marx' materialistiska historieuppfattning, hans syn på statens roll, etc. Därmed har man kommit nära en personbaserad uppläggning.

De här påpekade likheterna betyder emellertid inte, att en primärt temabaserad och en primärt personbaserad uppläggning är identiska. I vilken mån är då den ena typen av uppläggning att föredra framför den andra? Om man ställer dessa två typer i relation till de ovan nämnda åtta syftena, kan man få en viss vägledning vid valet av uppläggning. En temabaserad uppläggning synes vara lämpligare för att tillgodose syftena 2 och 4, som ju avser specifika institutioner. Även för syftena 1 och 3, som gäller värderingar, kan en tematisk uppläggning vara att föredra, men avskiljande av en och samma teoretikers värderingar från varandra är ofta omöjligt utan en ingående analys av hela den tankebyggnad vari de ingår, vilket gör fördelarna med en tematisk uppläggning mindre självklara; något liknande torde kunna sägas om sättet att tillgodose syftena 5 och 7. Syfte 8 kan antagligen uppnås lika väl genom en personbaserad som genom en temabaserad uppläggning, medan en uppläggning av den förra typen snarare än den senare sannolikt bättre tillgodoser syfte 6.

När det gäller de fasta elementarkurserna tycks Christophersen anse, att en något mera personorienterad utformning kan vara befogad. Jag är benägen att instämma med honom på den punkten. Trots att vissa temata inte förekommer hos varje enskild politisk teoretiker, kan man nämligen genom denna uppläggning få med å ena sidan alla viktiga temata och å andra sidan såväl de för vår kultur mest inflytelserika (syftena 1 och 2) som de intellektuellt mest betydande tänkarna (syftena 2—8) och dessutom åtminstone antyda vissa faktiska samband mellan idéer och institutionella förhållanden (syfte 6). De flexibla specialkurser som kommer ovanpå den fasta elementarundervisningen bör inte bindas av några direktiv utöver de åtta uppräknade syftena. En temaram för dessa kurser — även i Christophersens allmänt hållna utformning — är från denna utgångspunkt inte mera motiverad än en personram; man kan rent av ifrågasätta, om inte den förra lämnar ännu mindre spelrum för variation än den senare.

2. Vare sig man lägger upp undervisningen på grundval av temata eller personer, måste man bestämma, vilka teoretikers idéer som skall behandlas. Ställningstagandet till frågor om urvalets omfång, om rumslig och tidlig avgränsning av detta urval, och om vilka särskilda teoretiker som skall väljas ut beror till en del på undervisningens syften. Ett urval som omfattar ett mycket stort antal teoretiker är kanske lämpligare för att tillgodose syftena 5 och 6, i den mån dessa avser faktiska idéhistoriska samband (jfr Lovejoys inledning till sin bok *The Great Chain of Being*), medan en koncentration på — och därmed mera djupgående analys av — relativt få »stora tänkare» lika väl eller bättre kan tillgodose de övriga syftena. Ett betydande inslag av idéer från andra kulturkretsar kan anses

motiverat av syftena 3 och 4, medan syftena 1 och 2 ger anledning att främst behandla idéer från vår egen (västliga) kulturkrets (bland vilka självklart inräknas de marxistiska elementen i östeuropeiska och asiatiska teoretikers — t.ex. Lenins eller Maos — doktriner). På liknande sätt tycks syftena 1 och 2 motivera en viss betoning av i tiden mera närliggande idéer, medan syftena 3 och 4 ger skäl att inkludera många äldre idéer.

När det gäller valet av de särskilda teoretikerna kan man i syftena 3—8 finna skäl att studera idéer utanför den västliga idéhistoriens allfartsvägar, medan man såväl i dessa syften (se exemplifiering i den ovan gjorda uppräkningsen) som — än mer — i syftena 1 och 2 kan finna skäl för att koncentrera sig på de traditionellt accepterade »stora tänkarna». Ett sådant konventionellt urval har vissa klara fördelar: det ger en sorts idéhistorisk »allmänbildning», och själva koncentrationen (inom vårt land och inom vår kulturkrets) på en och samma grupp av »stora tänkare» kan bidra till en grundligare penetration av deras idéer. Samtidigt medför ett dylikt urval en fara: det kan leda till intellektuell trångsynthet och obenägenhet att beträda nya tankebanor.

3. Skall vi sträva att visa, vad idéhistoriens teoretiker hade i tankarna eller vilka faktorer som påverkade dem, när de formulerade sina idéer? Om vi vill tillgodose syftena 5 och 6 (i den mån de avser faktiska samband), kan en sådan strävan ha ett visst berättigande. Inte ens dessa syften kan dock motivera en exklusiv inriktning på den psykologiska verkligheten bakom idéerna: ofta har missuppfattade versioner av idéer — idéer som avviker från sin upphovsmans mening — spelat stor roll både i den historiska idéutvecklingen och som förebilder (eller avskräckande exempel) vid utformningen av politiska institutioner. För att tillgodose de övriga syftena, inte minst syfte 8, är man ofta tvungen att såväl klargöra psykologiskt omedvetna men logiskt nödvändiga implikationer som att förenkla och tillspetsa resonemang hos en behandlad teoretiker. Självfallet får detta inte leda till förfälskning av verkligheten: man måste alltid påpeka, att man använder sig av historiska konstruktioner eller avsiktliga förenklingar och tillspetsningar.

Bengt Hultén:

Vid den nordiska statsvetarkonferensen i Göteborg 1971 diskuterades bland andra ämnen också undervisningen i politisk teori, och ett av de bidrag som redovisades vid konferensen publiceras nu i denna tidskrift. Jag ämnar ta Christophersens uppsats som utgångspunkt för några kommentarer kring undervisningen i politisk teori. Jag är väl medveten om att jag härmed går utanför den ram, som Christophersens rubrik tycks ange, men vi syndar i så fall båda med, tror jag, goda skäl.

I

Christophersen vill, syns det först, återupprätta den politiska idéhistorien som en (bland andra) statsvetenskaplig disciplin. Området har, säger han, under senare år haft en vansklig ställning i modern statsvetenskap. Något vid sidan om. Det

traditionella sättet att behandla ämnet har varit lite ägnat att göra det till en integrerande del i modern samhällsforskning. Området har å ena sidan varit negligerat, till dels också motarbetat; å andra sidan har det under senare år i allt större utsträckning förekommit, att äldre tänkares problemställningar tagits till utgångspunkt för, och fått berika, modern forskning. Det är denna senare utveckling som, framför allt, hindrats av den traditionella behandlingen av det idéhistoriska materialet.

Den framgångslinje Christophersen föreslår för att lösa sin uppgift, kan kort sägas gå ut på att välja ett antal temata eller problemområden, att ur de enskilda tänkarnas verk plocka ut, och analysera, vad som är relevant för de valda problemområdena, och att därefter söka åstadkomma någon sorts syntes av det sålunda insamlade materialet. Denna syntes borde sedan kunna utgöra en lämplig startpunkt för modern forskning. Att presentera politiska tänkare i »sin såkalte helhet» är mindre intressant och fruktbart. Sabine's och, ännu mindre, Schmandt's sätt att behandla politisk idéhistoria är inte adekvat för modern statsvetenskap. Efter att ha gett ett väl valt exempel konstaterar Christophersen att: »*I et slags nøtteskall har vi her det som en statsviter primært bør vente seg av faget politisk idéhistorie. Det må være et middel til belysning av problemkompleks innen nåværende politikk.*»

Vad Christophersen egentligen vill, visar det sig, är inte att återupprätta politisk idéhistoria som en statsvetenskaplig disciplin, utan att, något hårdraget, förbättra vad man kan kalla den »rena» politiska teorin med hjälp av idéhistoriskt material. Till stora delar gillar jag naturligtvis den *målsättningen*. Problemet är hur man skall nå ett sådant mål.

II

Politisk idéhistoria är emellertid bara en del av det som ryms inom området politisk teori, och detta gör att jag i några punkter vill kvalificera mitt gillande av Christophersens förslag.

För det första gäller att vi inte bara har att bedriva forskning vid universitetet; vi skall meddela undervisning också. Och av de studenter som börjar (och ev. fortsätter) att studera statskunskap skall inte alla bli forskare. Det vet vi nästan säkert. Däremot vet vi från början ganska litet, om *vilka* studenter som skall bli forskare, administratörer, journalister, lärare eller annat. Möjligen kan den problemorienterade och forskningsinriktade idéhistorien skapa problem för de som inte söker startpunkter för forskning?

För det andra förefaller det svårt att veta också (och kanske framför allt) för en forskare, vad för relevant material för olika problemområden de politiska tänkarna har att erbjuda, om man saknar en idéhistorisk överblick där respektive tänkare ingår i sin så kallade helhet. Fyller inte kunskaper i idéhistoria efter Sabine's mönster i så fall en fundamental uppgift? Kan kunskaper och böcker av den *typ* som t.ex. Stefan Björklund erbjuder i sin bok *Politisk teori* (och som närmar sig vad Christophersen efterlyser) vara *tillräckliga*, även om arbetena i stort sett är bra? Jag tror inte det.

För det tredje något om målen för undervisningen i politisk teori. Normalstu-

dieplanen i Sverige nämner för de första tjugo poängen endast »genomgång av politiska ideologier samt orientering om statsvetenskaplig teori och metod». För fortsatta studier (fyrtio och sextio poäng) uppställs endast krav på fördjupning av teori- och metoddelen. Det är alltså inte fråga om några särskilt specificerade krav. Jag tror därför det finns anledning att komplettera målsättningen något i undervisningen enligt följande:

1. De studerande bör ges tekniska och kunskapsmässiga förutsättningar för att tillägna sig ett eget, så långt som möjligt fullständigt och konsistent, värdesystem.
2. De studerande bör ges tekniska och kunskapsmässiga förutsättningar för att kritiskt granska och bedöma den politiska verklighet som omger dem. (Det samspel mellan teori och verklighet jag avser diskuteras i viss utsträckning i t.ex. introduktionen till Lasswell & Kaplan: *Power and Society*.)
3. De studerande bör ges kunskaper nog för att idéhistoriskt kunna förankra den kulturmiljö de lever i.

Dessa tre krav (man kan dock ställa upp fler) förutsätter emellertid, tror jag, vad Christophersen till en del vill undvika, nämligen undervisning i värdeteori, begreppsanalys, politisk semantik och textkritik (allt »filosofiske og begrepsanalytiske tradisjoner») integrerat med idéhistoria efter Sabine's mönster.

III

Hur skulle man då kunna lägga upp undervisningen i politisk teori, som ju (i Sverige) har 5 poäng (av tjugo) till förfogande på samtliga nivåer upp till doktorandnivå? (Jag ämnar inte föreslå några konkreta litteraturlistor.)

Jo, A1-kursen (ett betyg) i politisk teori delas i två delar, politisk teori och politisk idéhistoria, som båda består av en kombination av föreläsningar och (obligatoriska) gruppövningar plus en litteraturkurs. Bäst är förmodligen om man kan lägga kursen över en hel termin, parallellt med övriga kurser, för att på så sätt underlätta en integration mellan politisk teori och övrigt (empiriskt) stoff. Går inte denna kursuppläggning att genomföra bör, tror jag, teorikursen ligga först under terminen.

I den första delen kan undervisningen utgå från t.ex. Westerståhls *Att studera politik*, Rasmussens *Komparativ politik I* (kap. 1 och 2) samt valda delar av Björklunds *Politisk teori*, med utvidgningar av avsnitten kring definitions- och avgränsningsproblem (makt- och systembegreppen m.m.), värdeproblem samt politisk semantik och argumentationsanalys. Gruppövningarna (där varje student bör ha att tillsammans med en eller flera andra redovisa en förelagd uppgift) avses fungera som tillämpningsövningar i anslutning till undervisningen i övrigt. Uppgifterna under denna del kan gälla definitions- och avgränsningsproblem, analys av politiska texter (t.ex. tidningsledare) och objektivitetsproblem (med material från t.ex. Myrdals *Objektivitetsproblemet i samhällsforskningen* och några uppsatser ur »Häftet för kritiska studier» 1968: 3).

I den andra delen bör i anslutning till något politiskt idéhistoriskt översiktsarbete av måttlig omfattning t.ex. rättsdoktrinutvecklingen, katolsk samhällssyn och de »stora» ideologierna behandlas som mer framträdande temata. Gruppövningarna kan här ägnas åt problem i anslutning till idéanalys (med utgångs-

punkt från t.ex. inledningskapitlet i Schmandt's *De politiska idéernas historia*, frihetsbegreppet (med hjälp av texter ur t.ex. Reidar Larssons *Politiska ideologier*) analys av partiprogram i relation till olika politiska doktriner, och demokrati-begreppet (med hjälp av material från Stefan Björklund, Reidar Larsson, Macpherson, Alf Ross och Schumpeter bland andra). Vad jag alltså menar att man bör söka åstadkomma i dessa gruppövningar ligger som synes i linje med Christophersens önskemål, men det görs, och kan bara göras, tror jag, mot en bakgrund av en traditionellt inriktad idéhistorisk översikt. I den fortsatta undervisningen i politisk teori kan det däremot vara lämpligt att mer än hittills områdesorientera undervisningen, för att skapa baser för eventuell forskning. Doktoranderna bör dock inte få avstå från fördjupade kunskaper om metoder lämpade för idéanalys, och åtminstone ett arbete av samma omfattning och typ som Sabine's *History of Political Philosophy* bör ingå i litteraturkursen.

IV

Jag menar alltså att om man vill utnyttja idéhistoriskt material för sin forskning m.m. så behöver man åtminstone elementära kunskaper i politisk idéhistoria av traditionellt snitt kombinerat med viss färdighet i begreppsanalys. Det första för att veta var man kan vänta sig finna relevant material, det senare för att vaska fram det. En tidig specialisering leder till stora »blinda» fält, och ett avvisande av »filosofiske og begrepsanalytiske tradisjoner» leder till oförmåga att kritiskt hantera materialet. Och de »submål» jag tidigare ställt upp kan inte realiserats.

Låt mig som ett exempel ta Schmandt's bok. Christophersen klagar över den sammankoppling mellan Machiavelli och Hitler som Schmandt gör. Jag delar hans uppfattning att den sammankopplingen inte är riktigt rimlig (och när vi gör denna anmärkning har vi båda bakom oss *just den kombination* av filosofisk tradition och idéhistorisk översikt som jag efterlyser).

Vad är det då för fel med boken? Frågan man studenterna får man svaret att den är för stor, för svår (filosofisk), inte objektiv, enbart västvärldsorienterad (inte bara politiskt) och alltför inriktad på antiken och medeltiden. Men jag menar att boken ändå är användbar, och i vissa avseenden bra, förutsatt den undervisning jag förut talade om.

Jag har vid olika gruppövningar låtit studenter analysera Schmandt's inledningskapitel. Två typer av resultat brukar bli följderna. Först, man hittar cirkeldefinitioner, emotiva uttryck, perspektivmarkörer och, åtminstone för värderelativistisk vetenskapstradition, kontroversiella och diskutabla förutsättningar för analys av politiska idéer. Det andra är, att om man tänker igenom konsekvenserna av den analysram Schmandt föreslår (och tillämpar), så blir det klart på *vilket* sätt boken är »icke-objektiv». Och man kan då något snär justera perspektivet efter egna förutsättningar (ungefär så som G. Myrdal föreslagit). Att Machiavelli och Hobbes, för att inte tala om Marx och Lenin m.fl. »råkar illa ut» är då varken något konstigt eller någon lapsus från författarens sida; det är en konsekvens av hans förutsättningar. Men vet man detta är boken fortfarande användbar i undervisningen. Den ger ju för övrigt goda möjligheter att förstå modern katolsk samhällssyn, vilket är nödvändigt om man vill studera t.ex. en del latinamerikanska

tänkare. Felet, som Christophersen vill avhjälpa, och där tror jag han har rätt, ligger inte hos den politiska idéhistorien som sådan. Det ligger snarare i vår hittillsvarande undervisning i politisk teori.

*

Redaktionen tar gärna emot ytterligare inlägg i den av docent Christophersen inledda debatten.

Noter til diskussion af »Politisk output analyse«*

I. Indledning

I et forsøg på indledningsvis at skabe et mindstemål af klarhed over den følgende fremstilling, der vedrører enkelte af de mangfoldige problemer, der kan henføres til, hvad konferencens tilrettelæggere har kaldt »studiet af det politiske systems output«, vil jeg tage mit udgangspunkt i David Easton's begrebsapparat,¹ da dette i de senere år synes at have opnået stadig større udbredelse.

Easton definerer som bekendt det politiske system som »those interactions through which values are authoritatively allocated for a society«,² og anskuer systemet som værende placeret inden for »omgivelser« (environments), hvorfra der flyder en strøm af »demands« og »support« (input) til systemet, hvori der så kan ske en bearbejdning af »demands« (conversion process) til output. Output er myndighedernes (the authorities') bindende beslutninger og udførende handlinger, hvorimod de videre følger heraf benævnes »outcomes«. Endelig etableres en forbindelse mellem output og input via feedback-begrebet.

I ca. en trediedel af *A Systems Analysis of Political Life* beskæftiger Easton sig særligt med outputs, men det er karakteristisk, at de kapitler, det drejer sig om, bærer fællesoverskriften »Outputs as Regulators of Specific Support«. Bogen sigter mod en »general systems persistence theory«, og outputs har derfor — ligesom de øvrige centrale begreber — kun interesse under netop denne synsvinkel. Om »support« hedder det således, at »my introduction of support as a central variable, for example, flows not from an interest in the part that it plays in helping to determine the way in which values are authoritatively allocated among the members«. ... »Support has been analyzed in systems rather than allocative terms ...«.³ Til-

* Disse hastigt nedfældede noter er meget foreløbige og ufuldstændige. De repræsenterer ikke nogen endelig stillingtagen til dette store og vanskeligt overskuelige forskningsområde, men snarest en lidt dumdristig imødekommelse af professor H. P. Clausens venlige anmodning om nogle synspunkter til paneldiskussionen 3. Nordiske konference i statskundskab, Göteborg, 18.—21. august 1971.

¹ David Easton, *The Political System*, New York, 1953; David Easton, *A Framework for Political Analysis*, Englewood Cliffs, N. J., 1965; David Easton, *A Systems Analysis of Political Life*, New York, 1965.

² F.eks. Easton, *A Systems Analysis*, p. 21.

³ *Ibid.*, p. 476.

svarende illustrerer Easton's empiriske forskning vedrørende socialiseringsprocesserne⁴ hensigten med de teoretiske arbejder: Begrebsapparatet tjener her som explicit teoretisk ramme for studiet af den diffuse »support«, der er nødvendig for et systems »persistence«.

Imidlertid er Easton's grundlæggende model i hovedtrækkene så generelt udformet, at den kan tjene til undersøgelse af indbyrdes vidt forskellige problemstillinger, og med Easton's definition af politik in mente var det f.eks. naturligt at tro, at han stræbte mod en generel »allocation theory«, hvori output-begrebet var centralt. Det viste sig ikke at være tilfældet, og en lang række politologisk relevante problemstillinger udelades bevidst af opmærksomhedsfeltet. Det gælder f.eks. spørgsmål af typen: Hvilken karakter har outputs? Hvilken virkning i samfundet har outputs/outcomes? Hvordan er værdierne fordelt i samfundet? Hvilke faktorer øver indflydelse på disse forhold? Etc. Det forekommer indlysende, at politisk forskning også må interessere sig for sådanne aspekter af outputs. Enkelte af disse vil kort blive omtalt i afsnit II, III og IV. Derefter refereres i afsnit V forsøg på terminologisk og begrebsmæssig afklaring med det formål at lette diskussionen af problemerne, og endelig (afsnit VI) anføres nogle personlige synspunkter på de omtalte problemer.

II. *Sammenhængen mellem output, politisk system og omgivelser*

At Easton's fundamentale begrebsapparat også med udbytte kan anvendes til strukturering af undersøgelser med et sigte, der afviger fra »persistence« approachen, demonstreredes f.eks. af Dawson og Robinson⁵ allerede i 1963. Deres artikel (»Inter-Party Competition, Economic Variables, and Welfare Policies in the American States«) kan retrospektivt virke skelsættende, idet den tog en problematik op til systematisk undersøgelse, som siden er gjort til genstand for en række andre studier. En kort omtale af den er derfor velmotiveret.

Dawson og Robinson definerede »public policies« som »the chief output of the political system«, udgørende »the allocation of values for the society«, og byggede undersøgelsen på den betragtning, at »public policy is the major dependent variable which political science seeks to explain. The task of political science, then, is to find and explain the independent and intervening variables which account for policy differences«.⁶ Deres udgangshypotese var inspireret af V. O. Key⁷ og formuleredes således: »The greater the degree of inter-party competition within a political system, the more liberal the social welfare measures that the system will

⁴ F.eks. David Easton & Robert D. Hess, "The Childs Political World", *Midwest Journal of Political Science*, vol. VI, 1962, pp. 229—246; David Easton & Jack Dennis, *Children in the Political System*, New York, 1969.

⁵ Richard E. Dawson & James A. Robinson, "Inter-Party Competition, Economic Variables, and Welfare Policies in the American States", *The Journal of Politics*, vol. 25, 1963, pp. 265—289.

⁶ Dawson & Robinson, *op. cit.*, p. 266.

⁷ V. O. Key, Jr., *Southern Politics in State and Nation*, New York, 1951, spec. pp. 298—314.

adoptet.⁸ Til afprøvningen heraf benyttedes tre sæt variable (alle vedr. det amerikanske enkeltstatsniveau): Som afhængige variable en samling indikatorer for »welfare policies« (=output), desuden *proces* variable (forskellige index for graden af konkurrence mellem partierne) og indikatorer for *external conditions* (de socio-økonomiske variable: per capita indkomst, industrialisering og urbanisering). Resultaterne er kort sagt følgende: Korrelationer viste nær positiv sammenhæng mellem a) grad af konkurrence mellem partierne og udgifter til sociale velfærdsformål, b) de socio-økonomiske variable og graden af konkurrence, c) sociale velfærdsudgifter og socio-økonomiske variable. Herefter var det afgørende spørgsmål: Har graden af konkurrence mellem partierne en uafhængig indflydelse på størrelsen af de beløb, der anvendes til sociale formål? Svaret herpå findes ved at kontrollere sammenhængen mellem »policy variables« og »competition variables« for de socio-økonomiske variable, og sammenhængen mellem »policy variables« og socio-økonomiske variable for »competition variables«. Det er med forfatterens egne ord: »inter-party competition does not play as influential a role in determining the nature and scope of welfare policies as earlier studies suggested. The level of public social welfare programs in the American states seems to be more a function of socio-economic factors, especially per capita income.«⁹ Hvad enten man overraskes af dette resultat eller ej, kan det næppe bestrides, at det er teoretisk interessant.

Den refererede undersøgelse er som nævnt blevet efterfulgt af en lang række andre mere eller mindre tilsvarende undersøgelser af sammenhængen mellem socio-økonomiske variable (environment), system/proces karakteristika og outputvariable på delstatsniveauet i USA.¹⁰ Konklusioner er stort set af samme karakter som ovennævnte.

Thomas Dye's undersøgelse er nok den hidtil mest omfattende. Han anvender 4 »economic development« variable (industrialization, urbanization, income, education), 4 hovedkategorier af politisk system variable (party division, party competition, political participation, malapportionment) og 90 outputvariable inden for 5 hovedområder (education, welfare, highway, tax and revenue, public regulatory policy). Hans model er gengivet i nedenstående figur.

Dye opsummerer sine resultater således: »economic development variables are more influential than political system characteristics in shaping public policy in the states.«¹¹ Og omend han tager tilbørligt forbehold, mener han, at resultaterne i det mindste bør advare politologer mod at opstille forhastede generalisationer om konsekvenserne af forskelle i partiernes styrkeforhold, grad af konkurrence mellem partierne, politisk deltagelse og over/underrepræsentation af visse områder for indholdet af de politiske beslutninger, der træffes.

⁸ Dawson & Robinson, *op. cit.*, p. 270.

⁹ *Ibid.*, p. 289.

¹⁰ F.eks. Richard I. Hofferbert, "The Relationship Between Public Policy and Some Structural and Environmental Variables in the American States", *The American Political Science Review*, LX, 1966, pp. 73—82; Thomas R. Dye, *Politics, Economics, and the Public. Policy Outcomes in the American States*, Chicago, 1966. Henvisninger til den relevante litteratur kan iøvrigt findes i Ira Sharkansky, ed., *Policy Analysis in Political Science*, Chicago, 1970, der rummer en omfattende bibliografi.

¹¹ Dye, *op. cit.*, p. 296.

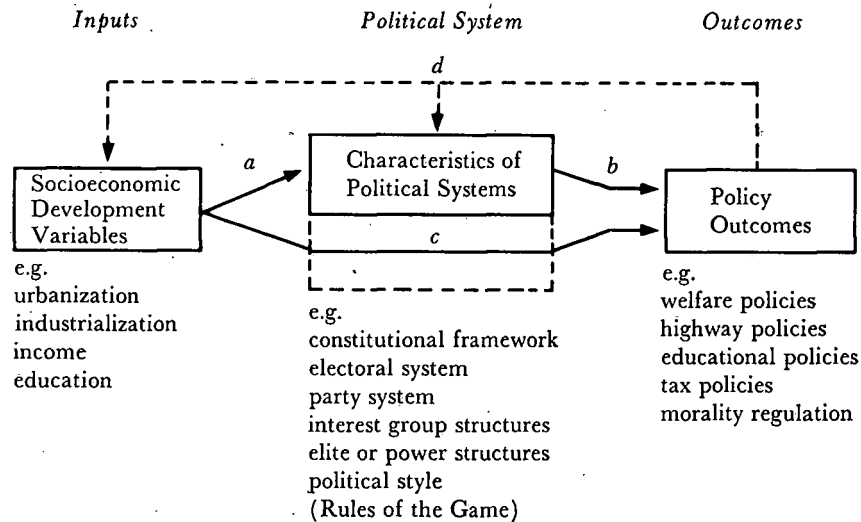
A Model for Analyzing Policy Outcomes in American State Politics

Fig. 1. *Dye's model*. (Dye, *op. cit.*, p. 4).

De omtalte undersøgelser er som nævnt knyttet til de amerikanske delstater (hvilket naturligtvis betyder gode komparationsmuligheder). At resultaterne ikke blot er af interesse inden for denne kontekst synes at fremgå af de konklusioner, Philip Cutright¹² mener at kunne drage af en analyse af sociale sikkerhedsordninger i 76 lande. Skønt der eksisterede store forskelle m.h.t. landenes politiske systemer og dominerende ideologier, syntes variationerne i social sikring alene bestemt af den økonomiske udviklingsgrad, hvorimod graden af »demokrati« (political representativeness) ikke spillede nogen rolle.

Det er måske af en vis interesse at se på, hvorledes forskellige forfattere har reageret på disse og lignende forskningsresultater. Dye¹³ selv finder anledning til at anklage den politiske videnskab for at have været for optaget af »what goes on within political systems«, medens den har forsømt at skaffe sig et klart billede af »the linkages between political activity, environmental variables, and public policy«. Det er ganske vist stadig vigtigt at forstå »what goes on in the little black box labeled political system«, men da få har interesseret sig for indholdet af politiske beslutninger, har det været nemt at *antage*, at system karakteristika øver en uafhængig indflydelse på »policy outcomes«. Endelig anfører Dye, at den *måde*, hvorpå et samfund autoritativt allokterer værdier, kan være endnu vigtigere end resultatet af disse værdifordelinger — et argument der nok ikke virker lige overbevisende på alle.

¹² Phillips Cutright, "Political Structure, Economic Development, and National Social Security Programs", *The American Journal of Sociology*, vol. LXX, 1964—65, pp. 537—550.

¹³ Dye, *op. cit.*, pp. 298—301.

Robert H. Salisbury kommenterer resultaterne i disse ret kategoriske vendinger: »No doubt the political system constitutes a kind of 'black box' through which system resources are processed in order to result in policy decisions. But the implication of these studies is that, except for its own sake, analysis of the black box will yield little of interest respecting outputs or policies. — This, I submit, is a devastating set of findings and cannot be dismissed as not meaning what it plainly says — that analysis of political systems will not explain policy decisions made by those systems.«¹⁴ På den anden side argumenterer Salisbury også for, at medens økonomiske ressourcer sikkert bestemmer »the amount of money that is spent, the active political system continues to be decisive in determining the kind of policy, including the groups that benefit or suffer, the extent of conflict, the ability to innovate or adapt, and other questions . . .«.¹⁵ Dette synspunkt videreudvikler han i en senere artikel,¹⁶ hvor blandt andet Theodore J. Lowi's nedennævnte sondring mellem »distributive«, »redistributive« og »regulatory policies« benyttes.

Nogle forfattere har sat et spørgsmålstejn ved hensigtsmæssigheden af den i de nævnte studier benyttede model. John C. Wahlke skriver f.eks.: »If we are to exploit and interpret politically the suggestive findings of the environmental-determinist studies, we need some notion about just how legislative behavior is affected by such factors, in more sophisticated and realistic terms than are provided by simple policy-demand input notions of legislative functioning.« Wahlke foreslår som tentativ arbejdshypotese, at »the environment enters the legislative world not so much through legislators' specific responses to constituency (or pressure group or other citizen) policy demands as through their general cultural orientations — their picture of the state as a political and economic community, their expectations and aspirations for it.«¹⁷ En dyberegående kritik er fremført af Heinz Eulau,¹⁸ som indvender, at man i det store og hele har ignoreret det første og vigtigste spørgsmål, nemlig om »the input-output system model corresponds to what goes on in the real world of policy«. Hans hovedbetragtning er, såvidt jeg kan se den, at selv om en politisk beslutning nok er en respons på ydre fysiske og sociale betingelser, rummer den *også* en anticipering af en fremtidig tilstand. Den politiske beslutning er derfor både kausal og formålsrettet: »it is 'caused' by environmental stimuli, but it is also directed toward a goal and shaped by a purpose«.¹⁹ Den anvendte model

¹⁴ Robert H. Salisbury, "The Analysis of Public Policy: A Search for Theories and Roles", i Austin Ranney, ed., *Political Science and Public Policy*, Chicago, 1968, pp. 163—164.

¹⁵ *Ibid.*, p. 165.

¹⁶ Robert H. Salisbury & John Heinz, "A Theory of Policy Analysis and Some Preliminary Applications", i Ira Sharkansky, ed., *Policy Analysis in Political Science*, pp. 39—60.

¹⁷ John C. Wahlke, "Policy Determinants and Legislative Decisions", i S. Sidney Ulmer, *Political Decision-Making*, New York, 1970, p. 97.

¹⁸ Heinz Eulau, "A Quasi-Longitudinal and Quasi-Experimental Design for Policy Research", paper til International Political Science Association's "Round Table", Vancouver 22—26 March, 1970.

¹⁹ Eulau, *op. cit.*, p. 4.

er ikke adækvat, da den ikke kan diskriminere mellem »genuinely« kausale og teleologiske årsager.

Uden explicit at forkaste modellens anvendelighed har Jacob og Lipsky²⁰ kritiseret de nævnte undersøgelser for at lide under »conceptual simplifications«. Mod Dye's undersøgelse rettes f.eks. tre invendinger: For det første er de operationaliserede socio-økonomiske variable (industrialisering, urbanisering, indkomst og uddannelse) ikke i sig selv input, men faktorer som potentielt kan lede til artikulation af krav. Imidlertid intervenserer samfundets sociale struktur, politiske kultur, politiske institutioner og elite-perceptioner mellem omgivelserne (som målt hos Dye) og artikulationen af krav. For det andet repræsenterer Dye's operationaliseringer af det politiske system (konkurrencen mellem partierne, valgdeltagelse etc.) ikke hele det politiske system, måske end ikke dets vigtigste elementer. Endelig fremhæver Jacob og Lipsky, at de benyttede output-variable oftest har vedrørt udgiftsniveauer o.lign. og ikke *fordelingen* af goderne: »The distribution of benefits or sanctions is perhaps the most significant output dimension for political scientists, since much of the conflict preceding adoption of a program is not about whether it should be embarked upon but who will pay and who will benefit. Even programs that apparently benefit most of the population—such as education and highway construction—have a variable incidence of benefits.«²¹

Med udgangspunkt i bl.a. disse betragtninger har Fry og Winters²² foretaget en undersøgelse, hvor den afhængige variabel (output) *ikke* operationaliseres ved hjælp af udgiftsniveauer, men som »the net redistributive impact of revenues and expenditures as represented by the ratio of expenditure benefits to revenue burdens for the three lowest income classes in each state.«²³ Med andre ord er *fordelings*-aspektet her sat i focus, hvilket gav interessante resultater. For medens tidligere studier næppe kunne påvise nogen uafhængig virkning af de »politiske« variable på output efter kontrol for socio-økonomiske variable, fandt Fry og Winters det modsatte resultat: Ikke blot havde de politiske variable en uafhængig virkning på »redistributive policies« i delstaterne, de kunne også forklare en større del af variansen i »redistributionen« end de socio-økonomiske variable.

Sharkansky og Hofferbert²⁴ har ligeledes kunnet modificere de oprindeligt så éntydige resultater (som de kalder »disturbing findings«). De mener, at man har været for »simple-minded« med hensyn til operationaliseringen af »politics« og »policy«, og gennemfører selv en mere kompleks faktoranalyse i stedet for de gængse korrelationsanalyser: Det teoretisk mest interessante resultat af analysen er formentlig, at de når frem til en multidimensionalitet i den forstand, at der ikke

²⁰ Herbert Jacob & Michael Lipsky, "Outputs, Structure, and Power: An Assessment of Changes in the Study of State and Local Politics", *The Journal of Politics*, vol. 30, 1968, pp. 510—538.

²¹ Jacob & Lipsky, *op. cit.*, p. 515.

²² Brian R. Fry & Richard F. Winters, "The Politics of Redistribution", *The American Political Science Review*, vol. LXIV 1970, pp. 508—522.

²³ Fry & Winters, *op. cit.*, p. 508.

²⁴ Ira Sharkansky & Richard I. Hofferbert, "Dimensions of State Politics, Economics, and Public Policy", *The American Political Science Review*, vol. LXIII, 1969, pp. 867—879.

findes ét enkelt svar på spørgsmålet: Har »politik« eller »økonomi« størst indflydelse på output? Svaret varierer, efter hvilken dimension (identificeret ved faktoranalyse) der er tale om: »Welfare-Education policies relate most closely with the Competition-Turnout dimension of state politics and with the Affluence dimension of the economy. Highway-Natural Resource policies show their closest (inverse) relationships with the Industrialization dimension of the state economy.»²⁵

III. Outputs virkinger i samfundet (IMPACTS)

Medens output i det foregående er anskuet som en afhængig variabel, der skulle forklares af variable refererende til omgivelser og system, skal jeg herefter omtale en approach, der så at sige vender problemstillingen om, idet output betragtes som en *uafhængig* variabel, hvis virkninger i samfundet efterspores.

Det er ikke svært at finde eksempler på krav om, at statskundskaben i højere grad end hidtil skal orienteres i retning af en sådan problemstilling. Som så mange andre anklager f.eks. Meehan politologer for i udpræget grad at have koncentreret sig om det politiske »maskineri«. Hans synspunkt er, at »in the last analysis the most important thing about any political system is its consequences for the members of society«, og påstår derfor: »If political science is concerned with politics, it must be concerned with the effect of politics as well as its machinery. What else is there to be concerned with.«²⁶

Forsåvidt studiet af politik vedrører »autoritativ allokering af værdier« — kan endvidere hævdes — er det vel også relevant at udforske, hvorledes de politiske beslutninger (output) influerer på fordelingen af værdier blandt samfundets medlemmer?

I et interessant paper har Austin Ranney²⁷ taget til orde for, hvad han mener er et forsømt men vigtigt aspekt af den politiske proces, nemlig »the impact of public policies on the life situations, activities, and attitudes of the persons they affect«. Ikke for at imødekomme krav om mere »relevant« forskning, men fordi man kun kan få udbytte af at anskue det politiske system som et kredsløb (demand and support inputs — decision-making — policy outputs — policy impacts — feedbacks — new demands and supports etc.) hvis man lægger lige så stor vægt på »the impact segment« som på de andre led i kredsløbet. Ranney definerer begrebet »impact« (der stort set svarer til Easton's »outcomes«) som »whatever happens to the life situations, behavior, and attitudes of human beings that is wholly or substantially caused by the actions of policy-makers and their agents undertaken in their efforts to implement the policy«. ²⁸ Det understreges særskilt, at begrebet »policy impacts« inkluderer tilsligtede såvel som utilsligtede konsekvenser.

²⁵ Sharkansky & Hofferbert, *op. cit.*, p. 878.

²⁶ Eugene J. Meehan, *Contemporary Political Thought*, Homewood, Ill., 1967, p. 419.

²⁷ Austin Ranney, "Toward the Comparative Study of Public Policy Impacts", paper (No. B 4) til IPSA's "Torino Round Table", 10.—14. sept. 1969.

²⁸ Ranney, "Toward the Comparative Study . . .", p. 4.

Som paradigme for gennemførelsen af »policy impact« studier foreslår Ranney følgende:²⁹

1. What are the policy's purposes?
2. What are the policy's target populations?
3. What behaviors by the target population are intended?
4. What are the policy's actual effects on the life situation, behaviors, and attitudes of the target population and other populations?
5. What are the policy impacts' feedback consequences?

Analyseskemaets anvendelighed illustreres ved benyttelse af Davis og Dolbeare's omhyggelige studie af det amerikanske »Selective Service System«:³⁰

ad 1) Det erklærede officielle formål er a) at sikre de væbnede styrker en kvantitativt og kvalitativt tilstrækkelig rekruttering til udførelsen af de dem påhvillende opgaver, b) at sikre landets væsentligste ikke-militære foretagender tilstrækkelig arbejdskraft, kvantitativt såvel som kvalitativt, c) at sikre en fair afgørelse af enhver potentielt værnepligtigs tjenesteegnethed. (Ranney indskyder her, at såfremt det eksisterede uerklærede formål, der var uforenelige med de nævnte, kunne sådanne kræve nok så megen opmærksomhed. Ifølge Davis og Dolbeare var dette imidlertid ikke tilfældet.)

ad 2) Skønt de politiske beslutninger principielt er bindende for hele befolkningen, har de i reglen en »main impact« på et bestemt udsnit heraf, i dette tilfælde mænd i alderen 18—26, medlemmerne af de godt 4.000 lokale råd, og den nationale ledelses stab.

ad 3) Der sigtedes mod følgende 4 mål: 1: Det antal, der skulle udskrives, fastsattes centralt som forskellen mellem det totale behov og antallet af frivillige. 2: Ensartede nationale retningslinier skulle afgøre, hvem der skulle indkaldes, og hvem der skulle have udsættelse (deferment). 3: Disse retningslinier skulle anvendes af lokale råd, idet sådanne formodedes bedre at kende de unge mænd end et centralt bureaukrati og derfor bedre kunne afgøre spørgsmålet om indkaldelse eller udsættelse. 4: Militærtjenesten skulle være mindst mulig inden for visse kategorier, nemlig personer beskæftiget i »essential occupations«, de som udførte væsentlige hverv i landbruget, fædre med uforsørgede børn, personer hvis fravær eller hvis indkomsttab ville rammes familien hårdt, og endelig college- og universitetsstuderende. Davis og Dolbeare hævder, at lovgiverne og den centrale ledelse »never had any intention of discriminating against blacks or the poor or any other race or class«.³¹

ad 4) Forfatterne når til bl.a. følgende konklusioner med hensyn til de faktiske virkninger af systemet: 1. Der er store forskelle i henseende til, hvorledes de lokale råd fortolker og anvender de nationale direktiver vedrørende indkaldelse og udsættelse. 2. Negre og personer med lav indtægt er væsentligt ringere repræsenteret i de lokale råd end i det totale antal potentielt værnepligtige. 3. Personer i de mellemste og højeste indkomstklasser opnår forholdsvis hyppigst udsættelse. Med Ran-

²⁹ Ranney, "Toward the Comparative Study . . .", pp. 4—7.

³⁰ James W. Davis, Jr. & Kenneth M. Dolbeare, *Little Groups of Neighbours: The Selective Service System*, Chicago, 1968.

³¹ Ranney, "Toward the Comparative Study . . .", p. 5.

neys ord: »The deferment rules as applied, in short, result in de facto discrimination against blacks and the poor whatever may be the policy-makers' intentions.«³²

ad 5) Davis og Dolbear konkluderer, at »the Selective Service System« effektivt har elimineret enhver mulighed for indførelse af almindelig værnepligt, at utilfredsheden med systemet vil vokse, samtidig med at Vietnamkrigen resulterer i flere indkaldelser og tab. Dette vil videre øge presset for ændringer i systemet, måske i retning af et »all-volunteer recruitment« system eller et lodtrækningssystem.

Ranney fremhæver ønskværdigheden af komparative studier på dette såvel som på andre politiske sagområder, eventuelt i form af en række parallelle enkeltlandsstudier. Desuden nævnes som et problem, om sådanne »impact« studier kræver, at politologer mere eller mindre bliver tekniske eksperter på diverse områder: »Must we become demographers, urban sociologists, ecologists, hydraulic engineers, and so on?«³³ — et spørgsmål han lader stå åbent for diskussion. Endelig bemærkes, at — omend sådanne studiers samfundsmæssige »relevans« og eventuelle nytte for politikere må hilses velkommen som muligt biprodukt — »for me the controlling consideration is my belief that we cannot fully understand how political systems operate until we know a good deal more than we now know about what happens to the target and other affected populations as a result of policies governments choose and implement.«³⁴

IV. Output-kategorier som uafhængige variable i relation til den politiske proces

Typisk for gængse undersøgelser af den politiske proces er, at politiske beslutninger (output) behandles som afhængige variable, der søges forklaret ved hjælp af variable, der knytter sig til en forudgående proces, f.eks. vedrørende politiske partiers, interesseorganisationers og regeringsmyndigheders adfærd. I »the decision-making approach« er sigtet f.eks. netop at forklare en truffet beslutning ved systematisk analyse af aktørernes adfærd. Utvivlsomt vil en sådan approach være frugtbar i mange tilfælde. Men ligesom output kan studeres som uafhængig variabel i forhold til de virkninger, der indtræffer i samfundet (jfr. afsn. III) kan man tænke sig at benytte forskellige kategorier af output som uafhængige variable med sigte på at studere dermed sammenhængende variationer i den politiske proces. Det er jo velkendt, at den politiske proces kan udfolde sig forskelligt alt efter hvilke »spørgsmål«, »sagområder« eller »dimensioner« det drejer sig om.

Problemet er, om man ved konsekvent og systematisk at »vende om« på den fremherskende forklaringsrelation kan opnå større forståelse for den politiske proces. Dette hævdes af forskellige forfattere, især Theodore Lowi og Lewis Froman. Lowi påstår således at: »There are three major categories of public policies . . . : distribution, regulation, and redistribution. . . . Each arena tends to develop its own characteristic political structure, political processes, elites, and group relations.«³⁵

³² Ranney, "Toward the Comparative Study . . .", p. 6.

³³ Ranney, "Toward the Comparative Study . . .", p. 8.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Theodore J. Lowi, "American Business, Public Policy, Case-Studies, and Political Theory", *World Politics*, vol. XVI, 1964, pp. 689—690.

Froman har lidt udførligere beskæftiget sig med problematikken. Han tager udgangspunktet i følgende betragtning: »Rather than treating policy as an outcome of the political process, we are asking whether policy itself is a variable that may affect the political process.«³⁶ For at kunne besvare dette spørgsmål kræves imidlertid nogle »categories of policy«, som derefter kan releres til variationer i politiske processer. Han gennemgår derefter en række muligheder, først nogle såkaldt traditionelle kategorier:³⁷

1. Substantive categories (labor, education, business, welfare, civil rights).
2. Institutional categories (congressional policies, Presidential policies, bureau policies).
3. Target categories (farmers, lower class, businessmen, Negroes).
4. Time periods (ante bellum, postdepression, prewar, Eisenhower years).
5. Ideological categories (secular, capitalist, First Amendment, liberal, conservative).
6. Value categories (good, bad, dangerous).
7. Extent of support (consensus, divisive).
8. Governmental level (national, state, local, metropolitan).

Af disse kategorier mener Froman, at kun 4, 5 og 7 muligvis er anvendelige for teoridannelse. Derefter gennemgås en række nyere og mere abstrakte (og derfor også teoretisk set mere interessante) kategorier: Berelson, Lazarsfeld og McPhee's sondring mellem »style and position issues«, der i det væsentlige angår, om en sag er specifik og konkret eller abstrakt og generel; Edelman's sondring mellem »material and symbolic satisfactions«; Huntington's sondring mellem »strategic and structural issues«; Lowi's tre kategorier: »distributive issues« (=»those that give things away«, f.eks. subsidier), »regulatory issues« (=»those that restrict available alternatives«, f.eks. anti-trust lovgivning), og »redistributive issues« (=»those that take from one group of people and give to another«, f.eks. progressiv indkomstbeskatning), Riker's sondring mellem »zero-sum« og »non-zero-sum«, og endelig foreslår han selv en sondring mellem »areal policies« (der berører hele samfundet samtidigt) og »segmental policies« (der kun berører en del af samfundet eller forskellige mennesker på forskellige tidspunkter), idet hans hypotese er, at »areal policies« vil være forbundet med homogene samfund og »segmental policies« med heterogene samfund.

¹ En verbal drøftelse af operationaliseringsproblemerne vedrørende hver af de nævnte kategoriseringsforslag afsluttes med en tabellarisk karakteristik, jfr. nedenfor p. 118.

Det her kort refererede repræsenterer formentlig kun den første og usikre start på løsningen af et interessant men også vanskeligt problem. Det er endnu ikke muligt at afgøre, om f.eks. de omtalte kategorier kan vise en vej frem. Foreløbig synes især Lowi's begreber at have vakt interesse. Salisbury har føjet en fjerde kate-

³⁶ Lewis A. Froman, Jr., "The Categorization of Policy Contents", i Ranney, ed., *Political Science and Public Policy*, p. 44.

³⁷ Froman, *op. cit.*, p. 46.

gori til Lowi's, nemlig »self-regulatory policies«,³⁸ der f.eks. forekommer når der inden for visse rammer delegeres regulerende myndighed til en gruppe. Salisbury's udgangspunkt er, at der eksisterer en fundamental forskel på beslutninger, der »allocate tangible benefits directly to persons or groups« (distributive, redistributive) og beslutninger, der »establish rules or structures of authority to guide future allocations« (regulatory, self-regulatory).³⁹ Basishypotesen er denne: »The more costly it is to organize the requisite coalition on an issue, the more likely it is that the policy outcome will be structural rather than allocative.«⁴⁰ Når dette synspunkt forbindes med spørgsmålet om, i hvilken grad kravene til det politiske system er fragmenterede/integrerede, fremkommer dette diagram til illustration af hypoteserne.

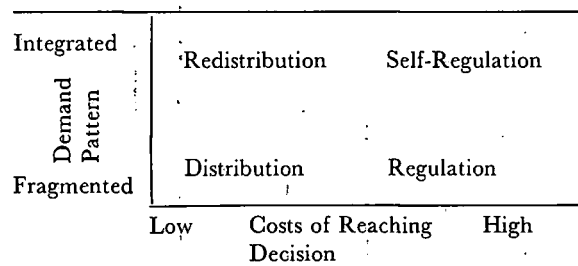

Fig. 3. Salisbury's hypoteser om sammenhængen mellem »demand pattern« og »decision costs«. (Salisbury i Sharkansky, ed., *op. cit.*, p. 49).

En meget foreløbig anvendelse af skemaet finder sted ved bl.a. en analyse af den amerikanske landbrugspolitik siden 1933, hvor han finder det distributive element fremherskende, skønt forsøg på såvel »redistributiv« som »strukturel« lovgivning har været gjort. Dette forklares *dels* ved en fragmenteret »demand pattern« (»major farm organizations have disagreed violently and consistently about most questions, and commodity interest have had a hard time to negotiate compromises among the divergent and often conflicting position«),⁴¹ *dels* ved at »decision costs« har været relativt lave (idet »1. non-farm Congressmen have generally opted out of the issue; exchange values derived from farm issues for them are low and information costs are high so they adopt a rule of party unity in support of whatever position their leadership, Administration or legislative, develops; 2. Democratic legislators from farm regions tend to dominate the relevant committees; they derive high exchange values from farm issues and have correlative low information costs; this balance is so strong that they are fully prepared to pay the very high costs of negotiating with one another to reach the agreement necessary for decision«).⁴²

³⁸ Robert H. Salisbury, i Ranney, ed., *Political Science and Public Policy*, p. 158.

³⁹ Robert H. Salisbury, i Sharkansky, ed., *Policy Analysis in Political Science*, p. 40.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 43.

⁴¹ *Ibid.*, p. 57.

⁴² *Ibid.*

Analysis of Abstract Policy Categories

<i>Categories</i>	<i>Inclusive</i>	<i>Mutually Exclusive</i>	<i>Validity</i>	<i>Reliability</i>	<i>Level of Measurement</i>	<i>Ease of Measurement</i>	<i>Differentiation</i>
Style—position	Yes	No	Low	Low	Nominal	Difficult	Could be high
Symbolic—material	Yes	No	Medium	Probably low	Nominal	Difficult	Could be very high
Strategic—structural	Yes	Not in all cases	Low	Low	Nominal	Difficult	Could be high
Distributive—regulatory—redistributive	No; excludes foreign policy	Not necessarily	High	Probably low	Nominal	Very difficult	Could be very high
Areal—segmental	Perhaps	Yes, except perhaps at margins	High	Medium	Nominal; could be ordinal and even interval	Medium	Medium
Zero-Sum, non-Zero-Sum	Yes	Yes	Low	Low	Nominal	Difficult	Could be high

Fig. 2. *Froman's karakteristik af »abstract Policy Categories«.* (Froman i Ranney, ed., *op. cit.*, p. 51).

Jean Blondel et al.⁴³ har også søgt at anvende Lowi's kategorier. Efter at have kritiseret »legislative behavior« forskningen for ikke i tilstrækkelig grad at have interesseret sig for »outcomes« stiller de som problem: »does it make much, some, or no difference for a country to have or not to have a legislature, other things being equal?«⁴⁴ I forsøget på at besvare dette spørgsmål angiver de bl.a. hvor stor en procentdel af lovgivningen i 5 udvalgte lande der er redistributiv, etc. Da de imidlertid ikke oplyser, hvorledes operationaliseringerne er foretaget, kan de forskelle der fremkommer (f.esk. 4 % redistributiv lovgivning i England, 0 % i Irland, 11 % i Sverige, 8 % i Frankrig og 20 % i Indien) meget vel tænkes forklaret ved, at 5 forskellige mennesker har foretaget kodningen.

V. Termer og begreber i »Public policy analysis«

Jeg skal beredvilligt erklære mig skyldig, hvis nogen efter læsningen af de foregående afsnit anklager mig for skødesløs anvendelse og mangelfuld definition af en række centrale begreber. Bortset fra at jeg på en række punkter hverken har haft tid eller lyst til at foretage en »fordanskning«, (der næppe heller ville være særlig hensigtsmæssig) kan årsagen delvis findes i, at referaterne afspejler en tilsvarende noget forskellig anvendelse af termerne i den relevante litteratur.

Naturligvis har flere forfattere søgt at opstille et præcist og omhyggeligt defineret begrebsapparat til analysen af, hvad der sædvanligtvis betegnes »public policy« i bredeste forstand. Det gælder eksempelvis Ranney,⁴⁵ Van Dyke,⁴⁶ Salisbury⁴⁷ og Sharkansky.⁴⁸ Da Ranney's begrebsapparat⁴⁹ forekommer mig klarest formuleret, skal det kort gengives her i håb om, at det kan lette kommunikationen af synspunkter på det behandlede område.

Ifølge Ranney indeholder »policy« følgende komponenter:

A particular object or set of objects—some designated part of the environment (an aspect of the society or physical world) which is intended to be affected.

A desired course of events—a particular sequence of behavior desired in the particular object or set of objects.

A selected line of action—a particular set of actions chosen to bring about the desired course of events; in other words, not merely whatever the society happens to be doing toward the set of objects at the moment, but a deliberate selection of one line of action from among several possible lines.

A declaration of intent—whether broadcast publicly to all who will listen or

⁴³ J. Blondel, et al., "Legislative Behavior: Some Steps towards a Cross-National Measurement", *Government and Opposition*, vol. 5, 1969—70, pp. 67—85.

⁴⁴ Blondel et al., *op. cit.*, p. 67.

⁴⁵ Austin Ranney, "The Study of Policy Content: A Framework for Choice", i Ranney, ed., *Political Science and Public Policy*, pp. 3—21.

⁴⁶ Vernon Van Dyke, "Process and Policy as Focal Concepts in Political Research", i Ranney, ed., *op. cit.*, pp. 23—39.

⁴⁷ Robert H. Salisbury, i Ranney, ed., *op. cit.*, pp. 151—175.

⁴⁸ Ira Sharkansky, "The Political Scientist and Policy Analysis", i Sharkansky, ed., *Policy Analysis in Political Science*, pp. 1—18.

⁴⁹ Ranney, ed., *op. cit.*, pp. 6—9.

communicated secretly to a special few, some statement by the policy-makers as to what they intend to do, how, and why.

An implementation of intent—the actions actually undertaken vis-à-vis the particular set of objects in pursuance of the choices and declaration.

Dette siges at være elementer i »any kind of policy toward anything by any social actor«. En »public policy« er under denne definition et specialtilfælde, omend af central betydning for politologer. Den særlige karakter skyldes, at »public policies« er vedtaget og gennemført af, hvad Easton kalder »the authorities« i et politisk system, dvs. de personer, som »engage in the daily affairs of a political system«, er »recognized by most of the members of the system as having the responsibility for these matters«, og hvis handlinger er »accepted as binding most of the time by most of the members so long as they act within the limits of their roles«, hvilket i praksis vil sige »elders, paramount chiefs, executives, legislators, judges, administrators, councilors, monarchs, and the like.«⁵⁰

Dernæst sondres mellem politiske processer og indholdet (content) af politiske beslutninger: I tilknytning til fastlæggelsen af begrebet »public policy« defineres »policy content« som »the particular object or set of objects the policy is intended to affect, the particular course of events desired, the particular line of action chosen, as actually chosen from among the alternative courses of action, courses of events, lines of action, declarations, and actions that might have been chosen«. Dette begreb siges at være meget lig Easton's »output«.

Begrebet »policy process« inkluderer »the actions and interactions that produce the authorities' ultimate choice of a particular content over its rivals«. Det svarer ifølge Ranney til begrebet »decision-making«, som udviklet af f.eks. Richard Snyder.

Endelig overtages Easton's begreb »outcome« defineret som »the way or ways in which the course of events is in fact affected by the authorities' actions in implementing the policy they have chosen«, også indbefattende konsekvenser, der er helt eller delvist utilsigtede. (Som nævnt benytter Ranney senere termen »impact«, jfr. afsnit III.) Begrebsfastlæggelserne illustreres af omstående figur, der er en let ændret udgave af Easton's model.

VI. Afsluttende bemærkninger

Nogen egentlig konklusion på spørgsmålet om hvilke muligheder og begrænsninger, der ligger i studiet af det politiske systems output, er jeg ikke i stand til at give. Jeg skal indskrænke mig til at nævne, at det her omtalte som fællesnævner har output (policy content) og outcome (impact), idet det politiske systems frembringelser er set under forskellige synsvinkler (afsnit II, III og IV). En lang række andre synsvinkler er selvfølgelig mulige, idet antallet jo kun begrænses af den menneskelige fantasi.

De i afsnit II refererede undersøgelser har primært vedrørt amerikansk politik, især på delstatsniveau. Strengt taget er det derfor begrænset, hvad der kan drages af generelle konklusioner. Imidlertid forekommer det mig, at de pågældende stu-

⁵⁰ David Easton, *A Systems Analysis of Political Life*, p. 212.

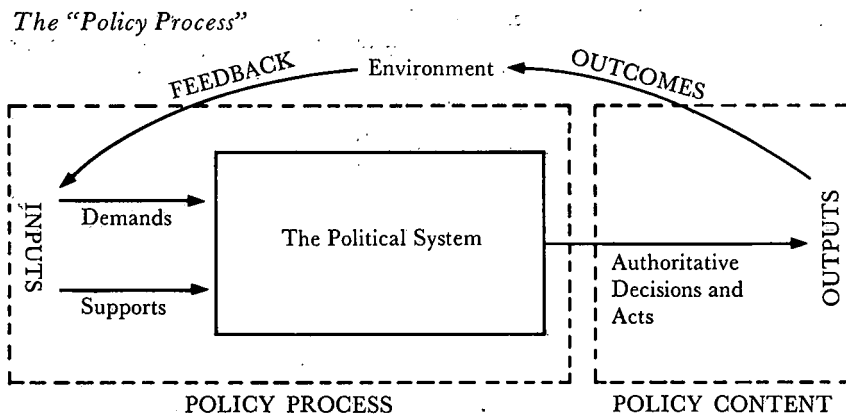

Fig. 4. Ranney's model og centrale begreber.

dier har principiel interesse og må kunne inspirere forskningen også i andre lande, hvad enten undersøgelsesplanet er lokalt, nationalt eller cross-nationalt. Interessant er det at bemærke, hvorledes de tidlige resultater ligefrem tvang til efterprøvelse af udbredte men sjældent velunderbyggede opfattelser af forskellige politiske systemers konsekvenser for samfundsmedlemmerne. Alene derved har de været frugtbare. Desuden forekommer det mig indlysende, at man ikke kommer uden om nærmere at beskæftige sig med virkningerne af politiske beslutninger (impacts), uanset om man har et »normativt« eller »empirisk« sigte. Endelig må man formentlig afsætte en hel del tankevirksomhed på spørgsmålet om, hvorledes man på hensigtsmæssige måder kan kategorisere »policy content«, hvis der skal være mulighed for komparation og teoridannelse.

Jeg har ment, at sådanne problemer naturligt kunne indgå i diskussionen. Netop i disse år er der internationalt set tydeligvis tale om en vækst i interessen for »public policy« analyse, både i forskning og undervisning.⁵¹ Nogle ser ligefrem en slags svar på det noget tågede krav om »relevans« i en sådan approach. Sharkansky skriver således i introduktionen til sin »reader« (*Policy Analysis in Political Science*): »Those students who charge that social scientist are not doing research relevant to current economic and social conditions have not read the kinds of research represented in these pages.«⁵²

Det er nok tænkeligt, at behavioralismen oprindelig kan have bevirket en overbetoning af input-siden af det politiske system. I så fald er det næsten paradoksalt, idet mange problemstillinger vedrørende output-siden næppe kan studeres effektivt uden anvendelse af såkaldt behavioralistiske metoder. Måske skyldes den relativt sent opståede interesse for output-siden vanskeligheden ved at tilvejebringe anvendelige data. I den udstrækning dette er tilfældet kan man vel kunne erklære sig

⁵¹ Se f.eks. Charles O. Jones, "The Policy Approach: An Essay on Teaching American Politics", *Midwest Journal of Political Science*, vol. 13, 1969, pp. 284—297.

⁵² Sharkansky, i Sharkansky, ed., *op. cit.*, p. 5.

enig med Jacob og Lipsky, når de, efter at have beklaget mangelen på undersøgelser af politiske beslutningers og programmets virkninger, siger: »But the lack of data cannot deter political scientists from investigating what may be the most important dimension of policy outputs. Just as it became necessary to spend much money to generate data about voting behavior, it is necessary to allocate resources to collect data about the distribution of program benefits:«⁵³

Erik Damgaard

Förteckning över rapporter, framlagda vid konferensen i Göteborg

- Amstrup, Niels, Forhandlingsteori. Nogle spørgsmål til de norske indlæg. (1 s.)
 Antola, Esko, Notes on strategies for transnational integration. (12 s.)
 Berg, Ole, Politikk og livsvilkår. En teoretisk essay. (37 s.)¹
 von Bonsdorff, Göran, Studiet av internationell integration. (6 s.)
 Christophersen, Jens, Noen bemerkninger om politisk idéhistorie som statsvitenskapelig disiplin. (8 s.)²
 Damgaard, Erik, Noter til diskussion af »Politisk output analyse«. (19 s.)²
 Dynna, Bjørn, Fiskerisektoren i EF-forhandlingene. (13 s.)
 Eliassen, Kjell A., Statssekretæren — fagman eller politiker. En undersøkelse av rekrutteringen til statssekretærembetet i Norge. (24 s.)
 Frøysnes, Torbjørn, Storbritannias EEC-forhandlinger. Et forhandlingsteoretisk problem. (46 s.)
 Frøysnes, Torbjørn, Randbemerkninger til de norske jordbruksforhandlingene. En skisse av enkelte forhandlingsteoretiske problemer. (15 s.)
 Hanevold, Truls, Forhandlingene på de konsultative möter under Antarktistraktaten. (29 s.)
 Kalela, Aira, Ideological voluntary organizations and foreign policy formation. A study of functions of organizations and recruitment of their leaders in Finland. (22 s.)
 Midgaard, Knut, Forhandlingsteoretiske momenter. (51 s.)
 Moren, Jorolv, m.fl. Forvaltningen og komitesystemet. (59 s.)
 Nilson, Sten Sparre, Omkring periferi-eliten i Norge. (44 s.)
 Overrein, Per, Hvalfangstforhandlingene 1958—1962. Et eksempel på »distributive bargaining«. (57 s.)
 Saeter, Martin, Ny giv eller blindgate i integrasjonsteori? (8 s.)
 Sjöblom, Gunnar m.fl. Undervisningen i politisk teori. Sammanställning av vissa uppgifter om undervisningen i politisk teori i de nordiska länderna. (34 s.)
 Stokke, Olav, Nordisk utviklingshjelp. En tentativ og upretensiøs skisse av prinsipper og generell målsetning, bistandens struktur og noen hovedlinjer i nordisk bistandsdebatt. (23 s.)

⁵³ Jacob & Lipsky, *op. cit.*, p. 516.

¹ Publ. i Statsvetenskaplig Tidskrift 1971: 3.

² Publ. i föreliggande häfte.

- Saelen, Kjell, Ansiennitet og politisk karriere. En studie av det norske Storting fra 1814 til 1970. (21 s.)
- Torgersen, Ulf, Profesjon og samfunn. (15 s.)
- Torgersen, Ulf, Notat om seminaropplegget. (3 s.)
- Underdal, Arild, High politics og organiseringen av utvidelsesforhandlingene. (15 s.)
- Väänänen, Pekka, A proposal as an analytic approach to political recruitment. (12 s.)

Vid plenarsessionerna förelåg följande rapporter:

- Björklund, Stefan, Sammanfattning av inledningsföreläsning till debatten om Värderingar — normativism i samhällsvetenskaperna. (1 s.)
- Jansson, J.-M., Vetenskapen om politik — integrations- och avgränsningsproblem. Referat av prof. J.-M. Jansson, Helsingfors, vid nordiska statsvetarkonferensen i Göteborg 18—21.8.71. (2 s.)
- Rasmussen, Erik, Värderingar — normativism i samhällsvetenskaperna — resumé af diskussionsoplæg ved 3. nordiske statskundskabskonference i Göteborg 20.8. 1971. (1 s.)
- Rudebeck, Lars, Sammanfattning av Lars Rudebecks föredrag vid nordiska statsvetarkonferens, avsett att hållas på förmiddagen den 19 augusti 1971. (2 s.)
- Westerståhl, Jörgen, Sammanfattning av Jörgen Westerståhls föredrag om forskningsstrategi vid nordiska statsvetarkonferensen, avsett att hållas på förmiddagen den 21 augusti 1971. (1 s.)

Personregister

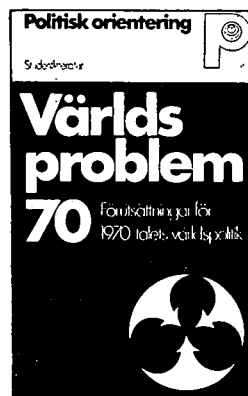
Andresen, A. F. 29 f, 32, 63 f	Midgaard, Knut 57
Back, Pär-Erik 34 f, 98	Molin, Björn 56 f
Berg, Elias 31, 62 f, 98—103	Nilson, Sten Sparre 32 f
Berg, Ole 82 f	Rasmussen, Erik 36—42, 64—66
Björklund, Stefan 42—49, 52, 59—62	Rokkan, Stein 67—73, 86—90
Bonsdorff, Göran von 23 f	Rudebeck, Lars 12—23, 26 f, 28 f, 33, 54 f, 80 f
Christophersen, Jens A. 52—54, 92—97	Sjöblom, Gunnar 79 f
Damgaard, Erik 107—122	Svendsen, Erik Nordahl 64
Gustavsson, Sverker 58 f, 84 f	Torgersen, Ulf 81 f
Hultén, Bengt 103—107	Westerståhl, Jörgen 24 f, 27 f, 30, 49—52, 74—78, 85 f, 90 f
Jansson, Jan-Magnus 3—12, 26, 33 f	
Kokkonen, Olavi 78 f	

STIFTELSEN SIAMON

utdelar årligen stipendier till forskare eller vetenskapliga skriftställare inom ämnena nationalekonomi och statskunskap. Ansökningar om stipendier med de handlingar och referenser som åberopas kan insändas senast den 8 maj 1972 till stiftelsens verkställande ledamot, advokat Stig Assarson, G. Grönbergs Advokatbyrå, Stureplan 15, 111 45 Stockholm

Politisk orientering

NORDEK gick inte att förverkliga, men ett nordiskt samarbete mellan statsvetare, ekonomer, förlag m.fl. resulterade i en aktuell problemorienterad pocketserie

Hittills utkomna: "Världsproblem '70-förutsättningar för 1970-talets världspolitik" med bl. a. K R Hællquist, Hans F Petersson, Göran Hydén, Andres Küng, John Sanness, "Västafrika" av Lennart Holst, mfl, Sune O Perssons "Palestina-konflikten", "Sydøstasien" under redaktion af Søren Egerod, Kristof Glamann og Poul Mohr, "Utvecklingsstrategier i Kina och Indien" av Björn Hettne, "Kina idag — revolution och politik" av Owen Lattimore och "Brännpunkt Vietnam" av Lars-Erik Lundin.

1972 utkommer: Martin Peterson "Utveckling och politiskt system i Latinamerika", Christer Jönsson "Sovjets utrikespolitik", Lars-Erik Lundin m. fl. "Regionala organisationer i tredje världen", Lars Dencik (red) "Fred- och konfliktsforskning".

Studentlitteratur ab

Lund, Sverige

Akademisk Forlag

København, Danmark

